

**KRİZLER EŞLİĞİNDE TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNÜN YAPISAL ANALİZİ**

Nurcihan AKŞEHİRLİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Olcay ÇOLAK

Uşak

Temmuz, 2019

**KRİZLER EŞLİĞİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL
ANALİZİ**

Nurcihan AKŞEHİRLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı İktisat Bölümü

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Olcay ÇOLAK

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İktisat Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Nurcihan AKŞEHİRLİ'nin "Krizler Eşliğinde Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Analizi" başlıklı tezi 23/07/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Olcay ÇOLAK

.....

Üye: Doç. Dr. Birol Erkan

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ayça Özekin (Bandırma Onyediy Eylül Üni.)

.....

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

KRİZLER EŞLİĞİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL ANALİZİ

Nurcihan AKŞEHİRLİ

İktisat Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Olcay ÇOLAK

Bankacılık krizleri finansal sisteme olan güvenin yitilmesi dolayısıyla tasarruf sahiplerinin mevduat bakiyelerini geri çekmek için bankalara hücum etmeleri neticesinde oluşmakta; bankaların iflasları ile sonuçlanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde ilk olarak Osmanlı döneminde İstanbul Bankası'nın tasfiyesi ile başlayan bankacılık krizleri; 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, İkinci Dünya Savaşı ve 1958 krizinin etkileri ile 1930-1980 döneminde de devam etmiştir. 1980'li yıllarda, gerekli yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmeden başlayan finansal serbestleşme, ekonomik sorunların temelini oluşturmuştur. 1990'lı yıllarda, enflasyon, cari açık, borçlanma miktarı, faiz oranları ve döviz kurlarında meydana gelen artış, 1994 ve Kasım 2000 krizlerinin nedenleri arasında yer almıştır. Her iki kriz sonrasında uygulanan istikrar programları da yeterince etkili olamamıştır.

Şubat 2001 döneminde, bankaların döviz talebi ile ortaya çıkan likidite krizi, kısa sürede finansal krize dönüşmüştür. Kriz sonrasında, ekonomi üzerindeki tahribatın onarılması amacıyla Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) yürürlüğe konulmuştur. GEGP ile birlikte ülke ekonomisi ve Türk bankacılık sektörü 2002

sonrasında hızlı bir iyileşme sürecine girmiştir. Türk bankacılık sektörü, yeniden yapılandırmanın olumlu etkileriyle 2008 küresel krizi karşısında da güçlü durabilmeyi başarmıştır. Bazı yıllarda, bir kısım bankacılık göstergelerinde küçük ölçekli sapmalar yaşanmakla birlikte sektörün istikrarlı gelişimi, 2010 yılı sonrasında da devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler : *Türk Bankacılık Sektörü, Bankacılık Krizleri, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Yeniden Yapılandırma, Temel Bankacılık Göstergeleri*

ABSTRACT

STRUCTURAL ANALYSIS OF THE TURKISH BANKING SECTOR IN THE FACE OF CRISES

Nurcihan AKŞEHİRLİ

Department Of Economics

Institute of Social Sciences, Usak University, July 2019

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Olcay ÇOLAK

The banking crises are the result of the loss of confidence in the financial system and the savings holders rush to the banks to withdraw their deposit balances; resulting in bankruptcy of banks. In the historical process, the banking crises that started with the liquidation of the Bank of Istanbul during the Ottoman period; continued during the 1930-1980 period with the effects of The World Economic Depression of 1929, The Second World War and The 1958 Crisis. Financial liberalization, which started in the 1980s without the necessary structural arrangements, formed the basis of economic problems. In the 1990s, the increase in inflation, current account deficit, borrowing amount, interest rates and exchange rates were among the causes of the 1994 and November 2000 crises. Stabilization programs implemented after both crises have not been effective enough.

In the period of February 2001, the liquidity crisis, which emerged due to the foreign exchange demand of the banks, quickly turned into a financial crisis. In the aftermath of the crisis, The Transition to Strong Economy Program was put into effect in order to repair the damage on the economy. With this Program, the country's economy and

the Turkish banking sector entered a rapid recovery after 2002. Thanks to the positive effects of the restructuring, the Turkish banking sector was able to stand strong against the 2008 global crisis. Despite some small-scale deviations in some banking indicators in some years, the stable development of the sector continued after 2010 as well.

Keywords: *Turkish Banking Sector, Banking Crises, The Transition to Strong Economy Program, Restructuring, Basic Banking Indicators*

ÖNSÖZ

Ekonomik kriz ve türlerini, krizlerin neden ve sonuçlarını, tarihsel perspektifte Türk bankacılık sektörünün gelişimi ve yaşanan krizleri, krizler sonrasında yapılan düzenlemeleri ve yeniden yapılandırma sonrası sektörün genel görünümünü incelemiş olduğum çalışmam sırasında, vermiş olduğu destek için kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sn. Olcay Çolak'a, göstermiş oldukları ilgi, sabır ve hoşgörü için başta değerli annem Sevim Akşehirli'ye, sevgili ablam Mine Akşehirli Pakyürek'e ve sevgili kardeşim İbrahim Oğuzhan Akşehirli'ye teşekkürlerimi sunarım.

Nurcihan AKŞEHİRLİ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Nurcihan AKŞEHİRLİ
Lise Öğrenimi : Bornova Anadolu Lisesi
Lisans Öğrenimi : Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler
Fakültesi, İktisat Bölümü, 2001
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : OYAKBANK A.Ş. (2002 - 2007)
ING BANK A.Ş. (2007 - 2016)

İletişim

E-mail : naksehirli70@gmail.com

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

API : Açık Piyasa İşlemleri

ATM : Otomatik Vezne Makinesi

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BIS : Bank For International Settlements

BSMV : Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

BSYYP : Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

BÜMKO : Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

EBSO : Ege Bölgesi Sanayi Odası

EMP : Enflasyon İle Mücadele Programı

FED : Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası

GEGP : Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IMF : Uluslararası Para Fonu

KGF : Kredi Garanti Fonu

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

KİT : Kamu İktisadi Teşekkülü

KKDF : Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

ROA : Aktif Kârlılığı

ROE : Özkaynak Kârlılığı

SBB : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

TBB : Türkiye Bankalar Birliği

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TL : Türk Lirası

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

USD: Amerika Birleşik Devletleri Doları

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
KISALTMALAR	ix
İÇİNDEKİLER	xi
GRAFİK LİSTESİ	xv
TABLO LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
ARAŞTIRMANIN KISITLARI.....	3
LİTERATÜR TARAMASI	3
1. EKONOMİK KRİZ OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ	7
1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMININ TANIMI.....	7
1.2. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ.....	8
1.2.1. Reel Krizler	8
1.2.1.1. Mal ve Hizmet Piyasasında Kriz	9
1.2.1.2. İşgücü Piyasasında Kriz.....	9
1.2.2. Finansal Krizler	9

1.2.2.1. Borç Krizleri	10
1.2.2.2. Bankacılık Krizleri.....	10
1.2.2.3. Para Krizi	11
1.2.2.3.1. Ödemeler Dengesi Krizi.....	12
1.2.2.3.2. Döviz Kuru Krizi.....	12
1.2.2.4. Sistemik Finansal Krizler.....	13
1.2.2.5. İkiz Krizler.....	14
1.2.2.6. Seçilmiş Finansal Krizlerin Türlerine Göre Dağılımı.....	15
1.3. FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER.....	16
1.3.1. Birinci Nesil Modeller.....	17
1.3.2. İkinci Nesil Modeller.....	17
1.3.3. Üçüncü Nesil Modeller	18
1.3.4. Dördüncü Nesil Modeller	18
1.4. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ.....	19
1.4.1. Para, Döviz Kuru ve Maliye Politikalarında Başarısızlıklar	20
1.4.2. Aşırı Borçlanma	20
1.4.3. Ters Seçim ve Ahlaki Yapıda Yozlaşma.....	20
1.4.4. Finansal Serbestleşme	22
1.4.5. Sürü Psikolojisi.....	23
1.4.6. Reel ve Finansal Sektör Bilançolarının Bozulması	23
1.5. FİNANSAL KRİZLERİN ETKİLERİ.....	23
1.5.1. Makroekonomik Etkiler	23
1.5.2. Bankacılık Sektörü Üzerine Etkiler.....	24
1.6. BANKACILIK KRİZLERİ	24
1.6.1. Bankacılık Krizinin Nedenleri.....	25
1.6.1.1. Bankacılık Krizinin Dışsal Nedenleri	25
1.6.1.2. Bankacılık Krizinin İçsel Nedenleri	26
1.6.2. Bankacılık Krizinin Evreleri	27
1.6.3. Bankacılık Krizinin Türleri	28
1.6.3.1. Eski Tip Krizler	28
1.6.3.2. Yeni Tip Krizler.....	29
1.6.4. Bankacılık Krizinin Ekonomik Etkileri.....	29
1.6.4.1. Mikro Bazlı Etkileri	29
1.6.4.2. Makro Bazlı Etkileri	30
1.6.4.3. Maliyet Bazlı Etkileri.....	30
1.6.5. Bankacılık Krizinin Yaşandığı Seçilmiş Ülkeler	31
2. TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE SEKTÖRDE YAŞANAN KRİZLER.....	34

2.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	34
2.1.1. (1847-1922) Osmanlı Devleti Dönemi.....	34
2.1.2. (1923-1932) Kuruluş Yıllarında Bankacılık Dönemi.....	35
2.1.3. (1933-1944) Devletçilik Dönemi	36
2.1.4. (1945-1960) Liberal Ekonomiye Geçiş ve Özel Bankalar Dönemi	36
2.1.5. (1961-1979) Planlı Kalkınma Döneminde Bankacılık.....	37
2.1.6. (1980-1990) Serbestleşme Dönemi	38
2.1.7. (1990-2002) Finansal Serbestleşme Sonrası ve Kriz Dönemlerinde Bankacılık.....	39
2.1.8. (2003-) 2003 Sonrası Bankacılık Dönemi.....	40
2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL SORUNLARI.....	42
2.2.1. Ekonomik İstikrarsızlıklar	42
2.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti	43
2.2.3. Haksız Rekabet Koşulları	43
2.2.4. Özkaynakların Yetersizliği.....	44
2.2.5. Bankaların Asli Fonksiyonu Olan Aracılık İşlevlerinden Uzaklaşmış Olması	44
2.2.6. Holding Bankacılığı	45
2.2.7. Piyasa Gereklere Uymayan Kamu Bankaları ve Yüksek Görev Zararları 45	
2.3. TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKİYE'DE BANKACILIK KRİZLERİ.....	46
2.3.1. 1923-1932 Dönemi	46
2.3.2. 1933-1944 Dönemi.....	47
2.3.3. 1945-1960 Dönemi.....	47
2.3.4. 1961-1979 Dönemi.....	47
2.3.5. 1980'li Yıllar ve Bankerlik Krizleri.....	48
2.3.6. 1994 Krizi.....	49
2.3.6.1. 1994 Krizinin Nedenleri ve Sonuçları	49
2.3.6.2. 5 Nisan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı	50
2.3.7. Kasım 2000 Krizi	53
2.3.7.1. Kasım 2000 Krizinin Nedenleri ve Sonuçları.....	53
2.3.8. Şubat 2001 Krizi.....	55
2.3.8.1. Şubat 2001 Krizinin Nedenleri ve Sonuçları	55
2.3.8.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	58
3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI: KURUMSAL VE YASAL DÜZENLEMELER	61
3.1. BASEL DÜZENLEMELERİ.....	61
3.1.1. Basel I.....	61
3.1.2. Basel II	62
3.1.3. Basel III	63

3.2. TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	64
3.3. BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU'NUN KURULUŞ VE YAPILANDIRILMASI	66
3.4. TASARRUF MEVDUATI SİGORTA FONU'NUN KURULUŞ VE YAPILANDIRILMASI	67
3.5. BANKACILIK SEKTÖRÜ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI..	69
3.5.1. Programın Kapsamı	69
3.5.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	69
3.5.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankaların Yeniden Yapılandırılması.....	70
3.5.1.3. Özel Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	70
3.5.1.4. Denetime Yönelik Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler.....	71
3.5.2. Programın Maliyeti.....	71
3.5.3. Programın Sonuçları.....	73
4. YENİDEN YAPILANDIRMA SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ	75
4.1. 2000-2009 DÖNEMİNDE SEKTÖRÜN GELİŞİMİ	75
4.2. 2008 KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ.....	81
4.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ	84
4.3.1. Makroekonomik Gelişmeler.....	85
4.3.2. Faaliyetteki Bankalar, Şube Sayısı ve İstihdam	88
4.3.3. Bilanço Kalemlerinin Gelişimi.....	92
4.3.3.1. Aktif Kalemler	92
4.3.3.1.1. Toplam Aktifler.....	92
4.3.3.1.2. Toplam Krediler ve Alacaklar.....	93
4.3.3.2. Pasif Kalemler.....	95
4.3.3.2.1. Toplam Mevduat	95
4.3.3.2.2 Toplam Özkaynaklar	97
4.3.4. Seçilmiş Oranlar	103
4.3.4.1. Sermaye Yeterliliği Oranı	103
4.3.4.2. Aktif Kârlılık Oranı	105
4.3.4.3. Özkaynak Kârlılık Oranı.....	106
4.3.4.4. Takibe Dönüşüm Oranı.....	107
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA	1144

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Haftalık Döviz Rezervi:	55
Grafik 2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Haftalık Döviz Rezervi:	57
Grafik 3. Yeniden Yapılandırma Maliyeti (%)	72

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Seçilmiş Finansal Krizlerin Türlerine Göre Dağılımı.....	16
Tablo 2. Bankacılık Krizinin Yaşandığı Seçilmiş Ülkeler.....	33
Tablo 3. Yabancı Sermayeli Bankaların Genel Görünümü: 1980-2017 (%).....	42
Tablo 4. Makroekonomik Göstergeler: 2002-2007 (%).....	74
Tablo 5. Sektörün Temel Göstergeleri: 2000-2009 (milyar TL).....	76
Tablo 6. Banka Gruplarına Göre Aktif Payı: 2000-2009 (%).....	78
Tablo 7. Banka Gruplarına Göre Kredi ve Alacaklar Payı: 2000-2009 (%).....	79
Tablo 8. Banka Gruplarına Göre Mevduat Payı: 2000-2009 (%).....	80
Tablo 9. Banka Gruplarına Göre Özkaynak Payı: 2000-2009 (%).....	81
Tablo 10. Makroekonomik Göstergeler: 2010-2018 (%).....	85
Tablo 11. Banka Sayısı: 2010-2018.....	89
Tablo 12. Şube Sayısı: 2010-2018.....	90
Tablo 13. Çalışan Sayısı: 2010-2018 (kişi).....	91
Tablo 14. Toplam Aktifler: 2010-2017 (milyar TL).....	93
Tablo 15. Toplam Krediler ve Alacaklar: 2010-2017 (milyar TL).....	95
Tablo 16. Toplam Mevduat: 2010-2017 (milyar TL).....	97
Tablo 17. Toplam Özkaynaklar: 2010-2017 (milyar TL).....	98
Tablo 18. Net Dönem Kâr / Zararı: 2010-2017 (milyar TL).....	99
Tablo 19. Ödenmiş Sermaye: 2010-2017 (milyar TL).....	100
Tablo 20. Sermaye ve Kâr Yedekleri: 2010-2017 (milyar TL).....	102
Tablo 21. Toplam Özkaynakların Alt Kalemlere Göre Dağılımı: 2010-2017 (milyar TL).....	102
Tablo 22. Sermaye Yeterliliği Oranı: 2010-2017 (%).....	105
Tablo 23. Aktif Kârlılık Oranı: 2010-2017 (%).....	106
Tablo 24. Özkaynak Kârlılık Oranı: 2010-2017 (%).....	107
Tablo 25. Takibe Dönüşüm Oranı: 2010-2018 (%).....	110

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de birçok kriz yaşanmıştır. Yaşanan krizlerin neden, sonuç ve etkilerine baktığımızda benzer yönler kadar farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1980 sonrası dönemde yaşanan krizler, önceki krizlere göre gerek ölçek, gerek etki alanı gerekse oluşturduğu maliyet açısından oldukça farklılık göstermektedir. Bu durumun temel nedeni, küreselleşme sürecinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan finansal serbestleşme politikalarıdır. Finans piyasalarında gerekli şartların sağlanmamış olduğu ekonomilerde, finansal serbestleşme fayda bir yana ciddi zararlara neden olmaktadır. Kısa vadede yüksek kazanç elde etmek isteyen yabancı sermayenin ülke içerisinde yaşanan makroekonomik koşullara göre ülkeye hızla giriş ya da çıkış yapması söz konusu olmaktadır. Ani ve hızlı gerçekleşen sermaye çıkışları da krizlere neden olarak ülke ekonomisine ağır maliyetler yaratmaktadır. Nitekim sermaye çıkışının yaşandığı 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde hem reel sektör hem de finansal sektör ağır hasar almış; birçok işletme ve banka iflasa sürüklenmiştir.

Bu bağlamda çalışmamızın ilk bölümünde, ekonomik kriz olgusu ve türleri ele alınarak finansal krizin kavramsal çerçevesi, türleri, nedenleri, etkileri ve finansal kriz modelleri üzerinde durulacak; tanım, neden, evre, tür ve etkileriyle bankacılık krizleri ele alınacaktır. İkinci bölümde, Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi sekiz ayrı dönemde incelenerek sektör sorunları aktarılacaktır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devri gerçekleşen bankalara yer verilecektir. Ayrıca tarihsel süreçte ülkemizde yaşanan tüm bankacılık krizleri dönemler bazında ele alınacaktır. Daha geniş ölçekli olmaları nedeniyle 1994, 2000 ve 2001 krizlerine ilişkin detaylı inceleme yapılacaktır.

Üçüncü bölümde, sektörün uluslararası standartlara uyumu, gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ve yapısal reformlar üzerinde durularak Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının kapsamı, maliyeti ve sonuçlarına yer verilecektir. Dördüncü bölümde ise yeniden yapılandırma sonrasında sektörün temel göstergelerindeki gelişimine ve 2008 Küresel krizinin bankacılık sistemine etkilerine değinilecektir. 2010-2018 döneminde sektörün genel görünümü analiz edilerek

makroekonomik gelişmelerin bankacılık sistemine etkisi ortaya konulacaktır. Ayrıca dönemin banka, şube ve istihdam edilen çalışan sayısı hakkında bilgi verilecektir. Seçilmiş bilanço kalemleri ve dayanıklılık göstergesi olarak kabul edilen seçilmiş oranlarla sektörün genel değerlendirmesi yapılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Türk bankacılık sektörünün tarihsel süreçte yaşadığı sorunları ve krizleri detaylı olarak incelemek, yaşanan krizler sonrasında uygulanan politikalar ve alınan önlemleri ele almaktır. Ayrıca krizlerin ve kriz sonrası gerçekleştirilen düzenlemelerin sektöre etkilerini ortaya koymak, bu düzenlemelerin sektöre yansımaya seviyesini istatistiki verilerle açıklamak ve temel göstergeler çerçevesinde sektörün geçmişten günümüze gelişimini analiz etmektir. Öte yandan, bir diğer amaç da Şubat 2001 krizi sonrasında gerçekleştirilen yasal ve kurumsal nitelikteki yeniden yapılandırma faaliyetlerinin, sektörün krizler ve kısa süreli ekonomik dalgalanmalar karşısındaki sağlamlık düzeyini ne ölçüde etkilediğini tespit etmektir. Piyasalarda oluşabilecek dalgalanma olasılığına yönelik gerekli önlemlerin alınmış olmasının önemini vurgulamak ve söz konusu dalgalanmaların bankacılık krizine dönüşmesine engel olacak çözüm önerileri sunmak da araştırmamızın amaçları kapsamında yer almaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bankacılık sektörü, finansal sistemin temelini oluşturmakta; üstlendiği işlevler nedeniyle ekonomik sistemde önemli yeri bulunmaktadır. Ayrıca ekonomik dalgalanmanın reel sektöre yansımada kilit rol üstlenmesinden kaynaklı olarak sektörde meydana gelebilecek bir kriz, finansal sistemin tamamını etkilemektedir. Bu bağlamda, çalışmamızda, Türk Bankacılık Sektöründe meydana gelen krizlerin neden, sonuç ve etkilerine yer verilmiş olması, sektöre ait genel kabul görmüş göstergelerin dönemler bazında analitik bakış açısı ile mercek altına alınmış olması ve söz konusu verilere ilişkin kapsamlı yorumlama yapılmış olması çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Temel bankacılık göstergeleri ve ülke ekonomisine ait makroekonomik veriler, genel ekonomi ve bankacılık sektörüne ilişkin bilgileri kamuoyu ile paylaşan

kurumların raporlarından faydalanılarak tanımlayıcı istatistiklerle analiz edilmiştir. Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO) ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) çalışmamızda verilerinden faydalandığımız söz konusu kurumlar arasında yer almıştır. Ayrıca araştırmamız kapsamında, bankacılık ve kriz konularında yayınlanmış kitap, makale, rapor ve tezler incelenmiştir.

Araştırmanın Kısıtları

TBB verilerinin, mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarını kapsıyor olması, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) kaynaklarında incelediğimiz dönemdeki tüm yıllara ait verilerin bulunmaması, BDDK raporlarında ise esas aldığımız tüm göstergelerin bulunmaması nedenleriyle çalışmamızda katılım bankaları verileri hariç tutularak mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarına yönelik analiz yapılmıştır. Katılım bankaları, inceleme kapsamına takipteki krediler çerçevesinde dahil edilmiştir.

Literatür Taraması

Son yıllarda, bankacılık krizleri konusunda çok sayıda yayın oluşturulmuştur. İlgili çalışmalarda krizin türleri, nedenleri, etkileri ve sonuçları tartışılmıştır. Bu bölümde, çalışmamızda tarafımızca da faydalanılmış olan söz konusu yayınlara yer verilmiştir. Ural (2003) çalışmasında, finansal krizleri açıklayan modellere ve finansal krizin öncü göstergelerine değinmiştir. Krizleri önlemeye yönelik politikaların üzerinde durarak krizlere neden olan değişkenleri analiz etmiştir. Analiz sonucunda, finansal krizlerin çok boyutlu nitelik taşıdığı; krizlerin sadece finansal değişkenlerle açıklanamayacağı; politik risk, toplumsal yozlaşma ve istikrarsızlık göstergelerinin de kriz nedenleri arasında yer aldığı sonucu ön plana çıkarmıştır.

Turgut (2007), kriz türleri ve nedenleri üzerinde durarak finansal serbestleşmenin krizlerin temel nedenlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Krizlerin önlenmesi için finansal liberalizasyon sıralamasına dikkat edilerek serbestleşme hareketleri öncesinde makro ekonomik istikrarın sağlanması ve bütçe açıklarının kapatılması gereğini savunmuştur. Altıntaş (2004) ise bankacılık krizlerinin oluşumunda makroekonomik istikrarsızlıkların, döviz kuru politikalarının, sektörün

kurumsal kalitesinin ve mevduatların garanti altında olmamasının etkili olduğunu ortaya koyarak krizlerin genel ekonomi üzerinde yarattığı maliyetlere ve üretim kayıplarına vurgu yapmıştır.

Piyasa disiplini ile mevduat sigortası arasındaki etkileşimi ve bankacılık krizlerinin piyasa disiplini üzerindeki etkisini mercek altına alan Soledad, Peria ve Schmukler (2002), 1980'li ve 1990'li yıllarda Arjantin, Şili ve Meksika'da yaşanan krizlere odaklanarak mevduat sigortasının piyasa disiplininin boyutunu azaltmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ekonomik sistemde yaşanan şokların, mevduat faiz oranlarını ve yatırımcıların risk alma seviyesini etkilediğini ifade etmiştir.

Laeven ve Valencia (2012) çalışmalarında, sistemik bankacılık krizlerindeki çıktı kayıplarını ve mali maliyetleri araştırmıştır. Ekonomilerde yüksek maliyet yaratan bankacılık krizlerini geliştirmekte olan ülkelerle ilişkilendirmiştir. Ekonomik krizlerde makroekonomik politikaların agresif bir şekilde kullanılmasına karşın, fiili banka yeniden yapılandırmasının nispeten yavaş olduğunu belirtmiştir.

Delice (2003) çalışmasında, finansal krizleri tarihsel perspektifte ele almıştır. Dünya genelinde 1929 yılından günümüze kadar yaşanan krizlerin ortak yanlarını, farklılıklarını, neden ve sonuçlarını tartışmıştır. Krizlerin, önceden öngörülmesi ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak üzere erken uyarı sistemi oluşturarak ampirik bir çalışmaya imza atmıştır. Çalışmasında, finansal krizlerin önlenbilmesinin mümkün olmadığı fakat etki sınırlarının daraltılabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Cihangir (2005), ülkemizde yaşanan bankacılık krizlerini dönemler halinde incelemiştir. Krizlerin banka birleşmelerine etkilerini ampirik çalışma kapsamında değerlendirmiştir. Krizler sonrasında yaşanan banka birleşmelerinin, sektörde faaliyet gösteren banka sayısını azaltarak ideal bir seviyeye getirdiğini, bu durumun bankacılık sektörünün etkinlik düzeyini de artırdığını belirtmiştir.

Nisan 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini ve söz konusu krizlerin bankacılık sektörüne etkilerini detaylı olarak inceleyen Boyacıoğlu (2003), yeniden yapılandırma programı çerçevesinde sektörde yaşanan gelişmeleri tartışmıştır. Kamu bankalarının, TMSF'na devredilen bankaların ve özel bankaların yeniden yapılandırılması kapsamında atılan adımları ele alarak sektörün geleceğine yönelik

önerilerini paylaşmıştır. Bankaların mali yapılarını güçlendirmeleri, teknolojiyi yaygın kullanmaları ve müşteri memnuniyetini artırmaları gerektiğini savunmuştur.

Danışoğlu (2007), ülkemizde yaşanan para krizlerinin değerlendirmesini yapmıştır. 1980 sonrası sermayenin serbestleşmesi ile ülke ekonomilerinde kırılganlığın arttığını vurgulayarak para krizi modellerini açıklamıştır. 1994, 2000 ve 2001 krizlerini analiz ederek 2001 yılından sonra makroekonomik verilerde kaydedilen ivmeyi ortaya koymuştur. Yetiz (2016) ise, çalışmasında, bankacılığın ortaya çıkışını ve ülkemizdeki tarihsel gelişimini, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar gelen dönemler bazında incelemiştir.

Fielding ve Rewilak (2015) çalışmalarında, panel veri analizi ile aşırı sermaye hareketliliğinin, kredi patlamalarının ve finansal kırılganlığın bankacılık krizleri üzerindeki etkisini ülke bazında incelemiştir. Kredi patlamalarının, kırılgan finansal sistemlerde kriz olasılığını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Şahin (2016), Türkiye ekonomisinin tarihsel gelişimini ve güncel durumunu incelediği eserinde; ülkemiz ekonomisinin dünya genelindeki yerine, olumlu yönlerine, gelişim alanlarına ve sorunlarına değinmiştir. Sektör bazlı değerlendirmeler kapsamında; tarım, sanayi ve bankacılık sektörünü, dış ekonomik ilişkileri, finans sistemini, ülkemizde uygulanmış ve uygulanmakta olan para ve maliye politikalarını incelemiştir. İşgücü, istihdam ve gelir dağılımı sorunlarına vurgu yaparak Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) ilişkilerini ele almıştır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrası Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma sürecini araştıran Tunalı (2007), oluşturduğu model ile bankaların iflas etme olasılığını hesaplamıştır. Analiz sonucunda, iflasın önceden tespit edilip gerekli önlemlerin alınmasına yönelik maliyetin, bankaların iflasından sonra oluşan yeniden yapılandırma maliyetinden düşük düzeyde kaldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Angkinand, Sawangngoenyuan ve Wihlborg (2010) çalışmalarında, finansal serbestleşmenin bankacılık krizlerine yol açabileceğini belirtmiştir. Toplam 48 ülkenin, 1973-2005 dönemine ait yıllık bazlı verileri yardımı ile liberalleşme ve kriz olasılığı arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Liberalleşme ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkinin, büyük ölçüde sermaye düzenlemesi ve denetiminin gücüne bağlı

olduğunu ifade etmiştir. Düzenleme ve denetlemenin çok zayıf olduğu ekonomilerde, finansal serbestleşmenin bankacılık krizlerini oluşturma olasılığını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Dell'Aricecia, Detragiache ve Rajan (2007) çalışmalarında, bankacılık krizlerine etki eden faktörleri ele almıştır. Bankacılık krizlerinin, dış ticaret bağımlılığı yüksek olan sektörleri daha fazla etkilediğine vurgu yapmıştır.

Bektaş (2010) çalışmasında, bankacılık krizlerinin Türk bankacılık sektörüne etkilerini ve sektörün temel sorunlarını ortaya koymuştur. Krizlerin banka çalışanlarını ne düzeyde etkilediğini anket çalışması ve frekans analizi ile ölçmüştür. Analizi neticesinde, banka çalışanlarının krizi algılama ve krizden etkilenme seviyelerinin, sektörün etkinliği üzerinde önemli bir etken olduğu sonucuna varmıştır.

Mevduat sigorta sistemi, piyasa disiplini ve bankacılık krizlerini ele alan Karas, Pyle ve Schoors (2013), ampirik bir çalışma çerçevesinde hane halkının tepkilerini ölçmüştür. Mevduat sigortası sisteminin uygulanması ile birlikte tasarruf sahiplerinin banka sermayesine duyarlılığının, belirgin bir şekilde azaldığını tespit etmiştir.

Bankacılık krizlerini Türkiye örneği ile inceleyen Sertkaya (2012), Şubat 2001 krizinin ve 2008 Küresel krizinin bankacılık sektörünü etkileme derecelerini tartışmıştır. Sektörün, 2001 krizi ile kıyaslandığında 2008 krizinden daha düşük düzeyde etkilenmiş olduğu sonucuna varmıştır.

Yüksel (2015) ise bankacılık krizlerinin erken uyarı sinyalleri üzerinde çalışmıştır. Bankacılık krizlerinin nedenlerini, öncü göstergelerini ve krizlere karşı alınabilecek önlemleri açıklamıştır. Ekonometrik modelleme ile erken uyarı sistemi oluşturmuştur. Modelleme doğrultusunda, enflasyon oranı ve kredilerin takibe dönüşüm oranının erken uyarı sinyali olabileceğini fakat kriz tarihinin tespitinin kolay olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

1. EKONOMİK KRİZ OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Mal, hizmet ve üretim faktörleri fiyatlarının ve ulusal para biriminin değerinin, ani bir şekilde kabul edilebilir sınırlar dışında dalgalanması durumu, ekonomik kriz olgusunu ifade etmektedir. Ekonomik krizler iflasları da beraberinde getirmekte; hane halkının satın alma gücünü azaltmaktadır. Ayrıca makroekonomik dengeleri bozmakta; işsizlik ve enflasyon oranlarını yükseltmektedir. Dolayısıyla ülke ekonomisi üzerinde derin hasarlar bırakan ekonomik krizlerin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, ekonomik krizlerin ülke ekonomisindeki yeri, önemi ve etkilerini daha iyi anlamak amacıyla çalışmamızın ilk bölümünde ekonomik kriz olgusu ele alınmaktadır. Krizin kavramsal çerçevesine, mikro ve makro bazda kriz tanımlarına, ekonomik kriz türlerine, reel ve finansal krizlerin sınıflandırılmasına, seçilmiş finansal krizlerin türlerine göre dağılımına değinilmektedir. Ayrıca finansal kriz modellerine, finansal kriz nedenlerine ve de finansal krizin makroekonomi ve bankacılık bazlı etkilerine yer verilmektedir. Son olarak, finansal krizlerin önemli bir türü olan ve etkileri bakımından bir ekonomide çok ciddi reel tahribatlar yaratabilen bankacılık krizlerinin tanım, neden, evreleri ve türleri; makro, mikro ve maliyet bazlı etkileri ile bankacılık krizinin yaşandığı seçilmiş ülkeler incelenmektedir.

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMININ TANIMI

Kriz kavramı, sosyal bilimlerde buhran sözcüğü ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Kriz; beklenilmeyen bir ekonomik, psikolojik veya sosyal gelişme karşısında normal ilişkilerin önemli oranda bozulması, karşılaşılan sorunun çözüme kavuşturulmasında mevcut çözüm yollarının yetersiz kalması sonucunda ortaya çıkan durumu ifade etmektedir (Aktan ve Şen, 2001, s. 1225-1230). Kriz, sürekli ve genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda, kabul edilebilir bir değişme seviyesinin üzerinde meydana gelen şiddeti yüksek dalgalanmaları kapsamaktadır (Kibritçioğlu, 2001, s. 175).

Hanks, Maleod ve Urdang (1986) krizi, ekonomi ve politika alanındaki ani dönüşüm sonrasında meydana gelen tehlike durumu olarak ifade etmektedir. Brunkhorst (2006) krizi, sadece ekonomi üzerinde etkili olmayan, sosyal yaşamı da etkileyen bir süreç olarak tanımlamaktadır. Aktan ve Şen (2001) mikro açıdan krizi, ekonomide aniden ve beklenmedik şekilde ortaya çıkan olayların işletmeleri

sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması durumu; makro açıdan krizi ise makroekonomik istikrarsızlıkların genel bir sonucu olarak adlandırmaktadır.

Bir işletme için kriz; kısa ve uzun dönemli amaçları tehdit eden, acil tepkiler gerektiren, yanıt için karar verme süresini kısıtlayan ve varlığıyla karar verme bileşimlerini şaşırtan ve kararsızlığa sürükleyen dönemdir. Kriz, işletme yönetiminin sınırlı kaynaklarla öncelikle ulaşılması gereken amaçları ve yapılacak faaliyetleri belirlemede yetersiz kalmasıdır. Ayrıca krizin varlığından söz edebilmek için değişme veya gelişmelerin, işletmenin varlığını tehdit etmesi durumu oluşmalıdır (Erol, 2010, s. 166-180).

Makroekonomik açıdan kriz ise ülke ekonomilerinde iç ve dış borçların yükseldiği, işsizliğin arttığı, üretimin ve fiyatların istikrarsız görünüm sergilediği, kısa ya da uzun dönemde ekonomide aniden ortaya çıkan bir olgudur. Bir ülke ekonomisinde üretimde, istihdamda, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen konjonktürel dalgalanmalar hem ekonomik krizlerin genel nedenlerini oluşturmakta hem de krize karşı mücadele gücünü azaltmaktadır (Darıcan, 2013, s. 39-46).

1.2. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ

Ekonomik kriz türleri, reel ve finansal kriz olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Reel krizler, ülke ekonomisinde üretim miktarının azalması ve işsizlik oranının artması ile ortaya çıkmaktadır. Mal, hizmet ve işgücü piyasalarında oluşan bu durum, ekonomide durgunluğa neden olmaktadır. Finansal krizler ise hisse senedi ve döviz piyasaları gibi finans piyasalarında şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde tahsil edilemeyen kredilerin beklenenin çok üzerinde artması neticesinde oluşan önemli ekonomik sorunlar olarak tanımlanmaktadır (Kibritçioğlu, 2001, s. 175-176).

1.2.1. Reel Krizler

Mal, hizmet ve işgücü piyasalarındaki üretim ve/veya istihdam miktarlarında oluşan daralmaların sebebiyet verdiği krizler, reel kriz olarak ifade edilmektedir. Reel sektör krizleri, mal ve hizmet piyasasında kriz ve de işgücü piyasasında kriz olmak üzere iki bölümde incelenmektedir.

1.2.1.1. Mal ve Hizmet Piyasasında Kriz

Mal ve hizmet piyasasındaki krizler, durgunluk ve enflasyon krizleri olarak ortaya çıkmaktadır. Durgunluk, bir ülkede milli gelirin altı aydan daha uzun süre azalış göstermesidir. Durgunluk süresi uzadıkça depresyona yani krize dönüşmektedir. Durgunluk krizi içinde bulunan bir ekonomide, mal ve hizmetlere yönelik talebin azalması sonucu, piyasadaki mallar alıcı bulamamakta ve stokların artması nedeniyle üretim azalmaktadır. Öte yandan, mal ve hizmet piyasalarında, fiyatlar genel seviyesinde oluşan sürekli artışlar, enflasyon olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon, toplam talepten kaynaklı pozitif parasal şoklar ile toplam arzdan kaynaklı negatif reel şokların fiyatlar üzerinde baskı yaratması sonucu ortaya çıkmaktadır. Fiyatlar genel düzeyindeki artışların belirli bir sınırın üzerinde bulunması ise enflasyon krizini ifade etmektedir (Tabar, 2015, s. 7).

1.2.1.2. İşgücü Piyasasında Kriz

İşsizlik; çalışma gücü ve isteği bulunan ancak mevcut çalışma koşullarında ve ücret seviyelerinde iş aramasına rağmen iş bulamayan kişilerin içinde bulunduğu durum olarak tanımlanmaktadır (Altay vd., 2011, s. 1). İşgücü piyasalarında kriz, başka bir ifade ile işsizlik krizi ise emek piyasasındaki işsizlik oranlarının normal kabul edilebilecek olan bir seviyenin üzerine çıkması durumunu belirtmektedir (Tabar, 2015, s. 7). Uluslararası ticaretin serbestleşmesiyle küresel rekabetin hız kazanması, nüfus artışından kaynaklı göçün yoğunlaşması, özelleştirmelerin hızlanması, sendikaların etkilerinin zayıflaması, uluslararası firmaların işgücü maliyetlerini azaltmak amacıyla ucuz işgücü arayışına girmesi, üretim ve bilişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, işsizlik oranını artırarak iş gücü krizine zemin hazırlayan unsurlar arasında yer almaktadır (Bölükbaş ve Çondur, 2014, s. 77-82).

1.2.2. Finansal Krizler

İdari ve hukuki düzen, yatırım ve finansman araçları, fon arz edenler (tasarruf sahipleri), fon talep edenler (tüketici ve yatırımcılar) ve yardımcı kuruluşlar, finansal sistemi oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır (Aydın, 2004, s. 4). Finansal kriz ise finansal sistemi oluşturan unsurlarda meydana gelebilecek herhangi bir olumsuzluk sonucunda finansal kurumların işlevini yitirmesi durumudur. Finansal kriz, tüm sektörleri etkisi altına alarak finansal kurumların çökmesine neden olmaktadır (Özatay, 2009, s. 17). Ayrıca finansal kriz, finansal sistemin reel sektöre

ve ekonomi geneline finansman sağlama işlevinin zarar görmesini ifade etmekte; sanayi üretiminde azalışa yol açmaktadır (Oktar ve Dalyancı, 2010, s. 1-22).

Finansal kriz, finans piyasalarında ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının artması nedeniyle fonların verimli yatırımlara etkin bir şekilde dağıtılamadığı, doğrusal olmayan bozulmaları ifade etmektedir (Mishkin, 1996, s. 17). Finansal kriz; ödemelerin yapılmayacağına yönelik endişelerin arttığı, nakit temin edilmesi için kamu tarafından gerçekleştirilen müdahalenin yoğunlaştığı, bankacılık sisteminde rezerv daralmasının oluştuğu, bankalar tarafından kullanılan kredilerin geri çağrılıp yeni kredi tahsisinin yapılmadığı ve de varlıkların satıldığı durumu ifade etmektedir (Schwartz, 1998, s. 7).

Ekonomide yarattığı tahribat ve oluşumları açısından farklılık gösteren finansal krizler; borç krizleri, bankacılık krizleri, para krizleri, sistematik finansal krizler ve ikiz krizler olmak üzere toplam beş başlık altında incelenmektedir.

1.2.2.1. Borç Krizleri

Borç krizleri, ülkelerin mevcut borçlarını ödeyemeyecek duruma düşmesiyle meydana gelmektedir. Borçlarını düzenli bir şekilde ödemekte olan ülkelerin karşılaştıkları ödeme sorunları nedeniyle özel kesime ve kamu kesimine ait borçlarını ve faizlerini ödeyememesi sonucu baş göstermektedir. Alınan borçların verimli alanlarda kullanılmayarak yüksek vadeli yatırımlarda değerlendirilmesi, borçlanma krizlerine yol açmaktadır (Çelik, 2011, s. 7). Diğer yandan; Yavuz, Şataf ve Kır (2013) çalışmalarında, kamu harcamaları yükselirken piyasada yaşanan durgunluk nedeniyle vergilerin azalmasının bütçe açıklarını artırdığını belirtmektedir. Artan bütçe açıklarının da borç krizlerini beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca Turgut (2007) borç krizlerinin, bir ülkenin borçlarının döndürülmesi ve yeni kredi temin etme hususunda sıkıntı yaşamaları dolayısıyla borcun ödeme planında değişiklik yapılması veya borç ödemelerinin ötelenmesi neticesinde oluştuğunu vurgulamaktadır. Borç krizlerinin en belirgin niteliğinin, sürekliliğinin olmaması, geçici nitelikte ve belirli bir dönem içinde yaşanması olduğunu aktarmaktadır.

1.2.2.2. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri, kredi portföyünde görülen orantılı olmayan artışlar, vadesi geçmiş ya da ödenmemiş kredilerin sayısında meydana gelen yükselme,

birbiriyle yakın ilişkili olan kredilerin sayısının yükselmesi temelinde oluşan ve banka faaliyetlerine önemli ölçüde etki eden likidite, faiz, kredi ve piyasa risklerinin oluşması halinde ve de ekonomik istikrarsızlık ortamında meydana gelen krizleri ifade etmektedir (Tunay, 2010, s. 9). Bankacılık krizleri, bir ya da daha fazla bankaya güvenin kaybolması ile mevduat sahiplerinin birdenbire ve toplu şekilde, mevduatlarını geri almak üzere, bankalara hücum etmesi durumunu da ifade etmektedir (Parasız, 1999, s. 53). Bankacılık krizleri, reel sektörün küçülmesi, menkul değerler piyasasında oluşan dalgalanmalar ve geri dönmeyen kredilerin artması nedenleriyle banka bilançolarının kötüleşmesi sonucunda oluşmaktadır (Eren ve Süslü, 2001, s. 664).

1.2.2.3. Para Krizi

Para krizi, ulusal paranın büyük ölçüde değer kaybetmesi ve yabancı para rezervlerinin geniş ölçüde azalması olarak adlandırılmaktadır. Para krizi, sadece nominal döviz kurunda ani bir değişiklik söz konusu olduğunda kendini gösteren kriz şeklinde de tanımlanmaktadır (Sertkaya, 2012, s. 8). Ülkenin ulusal parasına güvenin yitirilmesi sonucunda spekülasyon kaynaklarının ilgili ülkeden çıkışa yönelmesi ve Merkez Bankası tarafından yapılan tüm hamlelerine rağmen, mevcut kur seviyesinin devam ettirilemeyerek ulusal paranın dalgalanmaya bırakılması ya da devalüasyon yoluna gidilmesi de para krizi olarak ifade edilmektedir (Turgut, 2007, s. 36-37).

Para krizi, uluslararası rezerv hacminin ve faiz oranlarının artırılması yöntemleri ile ülke ulusal parasının savunulmasında zorlanması durumunda oluşmaktadır. Ayrıca, makroekonomik göstergelerin zayıflığı, hatalı ekonomi politikalarının uygulanması, finansal altyapının yetersiz olması, asimetric bilgi sorununun varlığı, piyasadaki kreditorler ile uluslararası kuruluşların hatalı öngörülere ve beklenmedik siyasal olayların etkisiyle meydana gelmektedir. Öte yandan, M2 para arzının uluslararası rezervlere oranının artması, iç ve dış borçlanma seviyesinin yükselmesi ve de cari işlemler açığının kabul edilebilir sınırın üzerine çıkması neticesinde de ortaya çıkmaktadır (Danışoğlu, 2007, s. 1-8).

Para krizleri, yalnızca sabit kur rejiminin uygulandığı ekonomilerde değil, esnek kur rejiminin geçerli olduğu ekonomilerde de oluşabilmektedir. Esnek döviz kuru rejiminin uygulandığı bir ülkede cari işlemler fazlası oluşsa dahi döviz kurunda aniden gelişen, etkili sıçramalar oluşabilmektedir. Bir ülkenin sahip olduğu kısa

dönem döviz rezervleri, kısa dönem döviz cinsi borcundan daha az olabilmektedir. Böyle bir ekonomi, gelecekteki dönemlerde elde edeceği ihracat gelirleri ile borçlarını ödeme kapasitesine sahip olsa bile mevcut durumda borç servisi yapabilecek uluslararası rezerve sahip olmayabilmekte dolayısıyla ulusal paranın değerinde ciddi değişimler meydana gelebilmektedir (Gür ve Tosuner, 2002, s. 12).

Para krizleri, ekonomilerde uygulanmakta olan döviz kuru mekanizmalarına göre, iki başlık altında açıklanmaktadır. Sabit kur sisteminin geçerli olduğu ekonomilerde oluşan para krizleri ödemeler dengesi krizi, esnek kur rejiminin uygulanmakta olduğu ekonomilerde ortaya çıkan para krizleri ise döviz kuru krizi olarak adlandırılmaktadır (Kibritçioğlu, 2001, s.175).

1.2.2.3.1. Ödemeler Dengesi Krizi

Bir ülkede yerleşik olan gerçek ya da tüzel kişilerin dış ülkelerle karşılıklı gerçekleştirdikleri ekonomik işlemlerin sistematik şekilde tutulan kaydı, ödemeler bilançosu olarak tanımlanmaktadır. Dış açık veya dış fazla, ödemeler bilançosundaki dengesizlik durumlarını ifade etmektedir. Bu açık ya da fazlalığı gidermek için denkleştirici işlemlerin yapılması gerekmektedir (Seyidoğlu, 2001, s. 384). Sabit kur rejiminin uygulandığı ülkeler, ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak için genellikle devalüasyon yöntemine başvurmaktadır. Bu yöntemde ulusal paranın değeri düşürülmekte; böylece ihracat artışı ile ithalat daralması meydana gelmektedir (Sertkaya, 2012, s. 10). Ödemeler dengesi krizleri ise sabit kur sistemi uygulanan ülkelerdeki para krizleri olarak adlandırılmakta; rezervlerde meydana gelen azalmayla oluşan devalüasyonu da beraberinde getirmektedir. Ödemeler dengesi krizlerinde, ulusal paranın döviz karşısında aşırı değerlenmesiyle dış ticaret açığı oluşmaktadır. Dış ticaret açığının finanse edilmesi için Merkez Bankası rezervleri kullanılmaktadır. Oluşan devalüasyon beklentisi sonucu, Merkez Bankası rezervlerine spekülasyon saldırı gerçekleşmektedir. Spekülasyon saldırı sonucunda da döviz krizi oluşmakta ve devalüasyon gerçekleşmektedir. Bu durum da para krizini oluşturmaktadır (Dumrul, 2003, s. 12-13).

1.2.2.3.2. Döviz Kuru Krizi

Döviz kuru krizi, esnek döviz kuru rejimi uygulayan bir ülkede reel döviz kurunda ulusal paranın aşırı değerlenmesi ile ortaya çıkmakta; ödemeler dengesi açıklarından kaynaklanan aşırı kur değişimleri nedeniyle oluşmaktadır. Döviz kuru

krizinde, ulusal paranın döviz karşısında aşırı değer kazanması ile döviz kuru riski artmaktadır. Döviz kurlarında yükselme yönünde aşırı dalgalanma gerçekleşmesi de para krizini meydana getirmektedir. Bu bağlamda; para krizleri, gerek sabit kur rejimi gerekse esnek kur rejimi uygulayan ülkelerde, farklı şekillerde ancak aynı sonuçlara yol açacak şekilde ortaya çıkabilmektedir (Dumrul, 2003, s. 12-13).

1.2.2.4. Sistematik Finansal Krizler

Finansal sistemde oluşan ve sistemin kredi tahsisi, ödemeler ve varlık değerlemesi gibi önemli unsurlarını olumsuz etkileyen şoklar, sistemik finansal krizler olarak adlandırılmaktadır. Sistemik finansal krizler; siyasal, ekonomik, hukuksal ve sosyal yaşamın yapısından kaynaklanmakta ve aynı zamanda bir döviz krizi niteliği taşımaktadır. Ancak döviz krizleri her zaman bir sistemik finansal krizi oluşturmamaktadır. Likidite sorunları, sistemik finansal krizlerin temelini oluşturmaktadır. Merkez Bankası'nın piyasaya likidite sunma konusunda başarısız olması, ülke borcunun gereğinden fazla yükselmesi, mevduat sigorta sisteminin kötüye kullanılması ve finansal piyasaların kendisi dışındaki nedenlerden kaynaklanan şoklar, bu tür krizlerin diğer öncü göstergeleri arasında yer almaktadır (Kodaz, 2014, s. 17-18).

Sistemik finansal krizler, finansal sistemin ana işlevlerini gerektiği gibi gerçekleştirmediği ve ekonomik faaliyetleri önemli oranda olumsuz etkileyen krizler olarak da nitelendirilmektedir (Delice, 2003, s. 62). Sistemik finansal kriz, finansal sistemin tamamının veya büyük bir kısmının çökmesi durumunu ifade etmektedir. Bu çöküş, tüm finansal sisteme yönelik genel güvenin büyük ölçüde kaybolmasına neden olmaktadır. Sistemik finansal krizde, finansal firma başarısızlıkları birkaç finansal firma ile ya da finansal sistemin bir bölümü ile sınırlı kalmamakta; sistemin büyük kısmında yaygın olarak görülmektedir. Finansal firma başarısızlıkları ve finansal piyasaların çöküşü, zincirleme şekilde diğer piyasaları ve sağlam finansal firmaları da etkisi altına almaktadır. Dolayısıyla bulaşıcı nitelik taşımaktadır. Bu çerçevede, sistemik finansal kriz, ne yalnızca bankacılık sektörü çöküşünden ne finansal aktif piyasası çöküşünden ne de hisse senedi piyasası çöküşünden ibaret olmayıp bunların her birisini ya da en az ikisini içermektedir (Satur, 2008, s. 46).

1.2.2.5. İkiz Krizler

İkiz krizler, para ve banka krizlerinin eş zamanlı olarak meydana gelmesiyle oluşan krizleri ifade etmektedir. Küreselleşen ve bununla beraber daha liberal politikaların izlendiği finansal sistemlerde, bir piyasada oluşan kriz henüz sonlanmadan başka bir kriz türünün oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu şekilde para ve bankacılık krizlerinin birbirini tetiklemesi, ikiz krizleri oluşturmaktadır. Para krizlerinin bankacılık krizlerini başlattığı veya bankacılık krizlerinin para krizlerini başlattığı ikiz krizler, daha çok gelişmekte olan ülkelerde, piyasaların tam olgunlaşmamış ve kırılgan olmasından kaynaklanmaktadır (Kaya, 2018, s. 11).

Öte yandan, ödemeler bilançosunda oluşan sorunlar da bankacılık krizlerine sebep olmaktadır. Sözgeşi, yurtdışı faiz oranlarının yükselmesi nedeniyle gelişen bir dışsal şok, döviz kurunun sabit tutulmaya devam edilmesi halinde rezervlerin hızla azalmasına sebep olmaktadır. Bu durumda, sterilizasyon yapılmaması halinde, para stoku birdenbire düşmekte ve oluşan likidite sorunu nedeni ile ekonomi genelinde iflaslar yaşanmaktadır. İflaslar neticesinde de ekonomi genelinde bir finansal kriz oluşmaktadır. Bu süreçte, ödemeler bilançosunda ortaya çıkan açık sebebi ile devalüasyon yapılması da borçlarının önemli bir kısmı döviz cinsinden olan bankaların bilançolarını bozarak iflas etmelerine neden olmaktadır. İkiz krizlerde, nedenselliğin yönü döviz krizlerinden banka krizine olabileceği gibi aksi yönde de gerçekleşebilmektedir. Para ve döviz kuru politikaları arasında uyumsuzluk bulunması halinde, sabit döviz kuru uygulamasının devam ettirilmesi, döviz rezervlerini eritmekte ve döviz sisteminde çöküntü yaşanacağına farkında olan spekülörlerin dövize yönelmeleriyle de kriz meydana gelmektedir. Söz konusu oluşuma bankacılık krizlerinin de dahil edilmesi çerçevesinde, devletin garantör vasfı dolayısıyla batan bankaların yükümlülüklerini ödeme garantisi vermekte olması, sorunlu bankaların kurtarılmasını gündeme getirebilmektedir. Kurtarma operasyonları da para arzının beklenilenden fazla düzeyde genişlemesine zemin oluştururken, bankacılık krizleri döviz krizlerinin oluşmasının nedeni olabilmektedir (Doğanlar ve Bal, 2007, s. 267-268).

1.2.2.6. Seçilmiş Finansal Krizlerin Türlerine Göre Dağılımı

Dünya genelinde, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke ayrımı yapılmaksızın, seçilmiş finansal krizlerin, kriz türlerine göre dağılımına Tablo 1'de yer verilmiştir. 1980 sonrasında, küreselleşmenin ve artan liberal politikaların da etkisi ile kriz türleri birbirini tetiklemiştir. Para ve bankacılık krizlerini eş anlı içermekte olan ikiz kriz niteliğindeki finansal krizlerde artış yaşanmıştır (Erarslan ve Timurtaş, 2015, s. 20-54). Seçilmiş kriz örnekleri kapsamında yer alan Şili ve İsveç krizlerinde, finansal liberalizasyon temel etken olmuş; yüksek sermaye hareketliliğinin ortaya çıkardığı sermaye hesabı dengesizlikleri krizi tetiklemiştir. Türkiye, Rusya, Brezilya ve Arjantin krizlerinde sabit döviz kuru sistemleri, yoğun sermaye giriş-çıkışları ve makroekonomik göstergelerdeki bozukluklar belirleyici rol oynamıştır. Güneydoğu Asya krizinde, yurt içi aktif piyasalarda yaşanan çöküş, krizi de beraberinde getirmiştir. Özel sektördeki dengesizlikler ve finansal liberalizasyon, krizin ana etmenleri olmuştur. Meksika krizinde; kısa vadeli dış borçlardaki artış, döviz kurundaki aşırı değerlenme ve cari açığındaki aşırı artış krizin nedenleri arasında yer almıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de başlayarak tüm dünyaya yayılan 2008 Küresel krizinde ise likidite bolluğu, aşırı harcama eğilimi, aşırı menkulleştirme ve müdahalelerde geç kalınması, krizi tetiklemiştir (Delice, 2003, s. 60-69). Küresel krizin bulaşıcı etkileri kapsamında; Yunanistan, İrlanda, İspanya, Portekiz ve İtalya krizlerin yaşandığı başlıca Avrupa ülkeleri arasında yer almıştır. Yüksek bütçe açığı ve aşırı borçlanma artışı söz konusu ülkelerde yaşanan krizlerin ortak nedenleri arasında bulunmuştur (Erarslan ve Timurtaş, 2015, s. 20-54). Yaşanan söz konusu krizlerde finansal liberalizasyonun krizlerle bağlantısı, ortak özellik kapsamında dikkat çekmiştir. Ayrıca krizler bulaşıcı nitelik taşıyarak yayılma etkisi göstermiştir. Borçlanma düzeyindeki artış ve döviz kurundaki esneklik yayılma etkisini sınırlasa da sermaye hareketleri faktörü yayılmayı engelleyememiştir (Delice, 2003, s. 60-69).

Tablo 1. Seçilmiş Finansal Krizlerin Türlerine Göre Dağılımı

Kriz Tarihi	Kriz Bölgesi	Kriz Türü	Krizin Ortaya Çıkış Nedeni
1982	Şili Krizi	İkiz Kriz	Finansal Liberalizasyon
1992	İsveç Krizi	İkiz Kriz	Finansal Liberalizasyon
1994	Meksika Krizi	İkiz Kriz	Borçlanma Artışı, Makroekonomik Bozukluklar
1994	Türkiye Krizi	İkiz Kriz	Aşırı Sermaye Hareketliliği, Sabit Kur Mekanizması, Makroekonomik Bozukluklar
1997	Güneydoğu Asya Krizi	İkiz Kriz	Özel Sektördeki Dengesizlikler, Finansal Liberalizasyon
1998	Rusya Krizi	İkiz Kriz	Aşırı Sermaye Hareketliliği, Sabit Kur Mekanizması, Makroekonomik Bozukluklar
1998	Brezilya Krizi	Ödemeler Dengesi Krizi	Aşırı Sermaye Hareketliliği, Sabit Kur Mekanizması, Makroekonomik Bozukluklar
2000	Türkiye Krizi	İkiz Kriz	Aşırı Sermaye Hareketliliği, Sabit Kur Mekanizması, Makroekonomik Bozukluklar
2001	Türkiye Krizi	İkiz Kriz	Aşırı Sermaye Hareketliliği, Sabit Kur Mekanizması, Makroekonomik Bozukluklar
2001	Arjantin Krizi	İkiz Kriz	Aşırı Sermaye Hareketliliği, Sabit Kur Mekanizması, Makroekonomik Bozukluklar
2008*	ABD Krizi	İkiz Kriz	Likidite Bolluğu, Aşırı Menkulleştirme, Aşırı Harcama Eğilimi
2009*	Yunanistan Krizi	Dış Borç Krizi	Yüksek Bütçe Açığı, Borçlanma Artışı
2009*	İrlanda Krizi	Dış Borç Krizi	Üretimde Azalma, Yüksek Bütçe Açığı, Borçlanma Artışı
2009*	İspanya Krizi	Dış Borç Krizi	Yüksek Bütçe Açığı, Borçlanma Artışı, Büyümenin Yavaşlaması
2011*	Portekiz Krizi	Dış Borç Krizi	Yüksek Bütçe Açığı, Borçlanma Artışı
2011*	İtalya Krizi	Dış Borç Krizi	Makroekonomik Bozukluklar, Yüksek Bütçe Açığı, Borçlanma Artışı

Kaynak1: Delice, 2003, s. 66-69.

Kaynak2: Erarslan ve Timurtaş, 2015, s. 20-5.

Not: *Kaynak2

1.3. FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER

İktisat yazınında, para krizleri dört farklı model ile açıklanmaktadır. Bunlar; birinci nesil, ikinci nesil, üçüncü nesil ve son olarak dördüncü nesil kriz modelleridir. 1990'lı yılların başına kadar para krizleri birinci nesil modellerle araştırılmıştır. 1990 sonrasında yaşanan ve küresel etki yaratan para krizleri sonrasında, para krizlerine olan akademik ilgi artmıştır. İlgili dönemde yaşanan para krizlerini açıklamak amacıyla yaratılan modeller, ikinci ve üçüncü nesil kriz modelleri olarak adlandırılmıştır (Akçağlayan, 2005, s. 110). Son olarak dördüncü nesil kriz modelleri

de 2004 yılında, krizlerin kurumsal faktörlerle açıklanmaya çalışılması çerçevesinde oluşturulmuştur (Teyyare, 2013, s. 27-27).

1.3.1. Birinci Nesil Modeller

1970'li yıllarda Güney Amerika'da yaşanan finansal krizlerin akademik olarak araştırılması sonucu, Krugman tarafından ortaya konulan birinci nesil modelleme, ilgili ülkelerde yaşanan krizlerin nasıl ve hangi nedenlerle ortaya çıktığını açıklamakta ve para krizleri hakkında genel bir model niteliği oluşturmaktadır (Kaminsky ve Reinhart, 1998, s. 2). Bu modellere göre ülkelerin uyguladığı sürdürülemez ekonomi politikaları ve yapısal dengesizlikler, para krizlerinin ana nedenini oluşturmaktadır. Geniş bütçe açıklarının para basılarak finanse edilmesiyle birlikte sabit ya da yarı sabit döviz kuru politikalarının birlikte uygulanması, yerli paraya olan güvensizliği arttırmaktadır. Bu durum, Merkez Bankası rezervleri şişkinen sorun olarak görülmeyebilmekte ancak alttan alta beslenen spekülasyon, dövize hücumu başlattığında kriz meydana gelmektedir. Bu yüzden bu modeller, 'Spekülatif Atak Modeli' olarak da adlandırılmaktadır. Bu modellerde yüksek bütçe açıkları, yüksek parasal artışlar, yerli paranın döviz karşısında aşırı değerlenmesi, yüksek cari açıklar, yüksek faizler ve enflasyon, krizin öncü göstergeleriyle kriz sonrasında tablo tersine dönmekte; ülke parası devalüe edilirken cari açık kapatılmakta ve genellikle bir istikrar programı uygulamasına başlanmaktadır (Tunalı, 2007, s. 12).

1.3.2. İkinci Nesil Modeller

1992'de Avrupa ülkelerinin resesyona girmesiyle ortaya çıkan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizini, birinci nesil modellerin açıklamada yetersiz kalması nedeni ile Obstfeld (1994) tarafından ikinci nesil modeller geliştirilmiştir (Karabulut, 2002, s. 97-98). Kriz nedenlerini daha çok makroekonomik sorunlarda arayan birinci nesil kriz modellerinin yetersiz kalmasının nedeni, söz konusu krizin ortaya çıktığı dönem öncesinde makroekonomik göstergelerin olumsuzluk göstermemesi olmuştur (Durmuş, 2010, s.31-46). İkinci nesil kriz modellerinde; krizler, ekonomide ciddi bir istikrarsızlık bulunmasa bile spekülatörlerin dövize yönelen hamleleri karşısında, karar almaya yetkili kurumların dövize yönelik gerekli tedbirleri almamaları neticesinde oluşmaktadır. Bir başka ifade ile bu modellere göre güçlü olmayan döviz piyasalarında, portföyleri kısa pozisyon ulusal paradan oluşan ve sayıları oldukça

fazla olan satıcıların, portföylerini döviz doğrultusunda düzenleme istekleri oluştuğunda, dövize ilişkin gerekli tedbirlerin alınmaması, ekonomide bir hareket başlatmaktadır (Özatay, 1996, s. 25). Bu durumda, Merkez Bankası, rezervleri tükeninceye kadar savunma amaçlı işlemler yapmaya devam etmekte; rezervleri tükenince de bu işlemlere son vererek gecikmeli olarak döviz kurunu dalgalanmaya bırakmaktadır. Bunun sonucunda ortaya çıkan ya da artan enflasyon ise zorunlu olarak kabullenilmiş olmaktadır (Eren ve Süslü, 2001, s. 662-674).

1.3.3. Üçüncü Nesil Modeller

1997'de ortaya çıkan Güneydoğu Asya krizi, birinci nesil ve ikinci nesil kriz modelleri ile açıklanamaması nedeniyle Krugman'ın tezlerine dayalı olarak üçüncü nesil krizi modeli oluşturulmuştur (Kansu, 2004, s. 112-113). Modelde, krizlerin nedeni, 'bulaşma ile taşma etkileri' ve 'ahlaki tehlike probleminin yaygınlaşması' ile ilişkilendirilmektedir (Erarşlan ve Timurtaş, 2015, s. 20-54). Ayrıca model çerçevesinde, kırılğan bir finansal sistemin varlığında meydana gelen bankacılık ve para krizlerinin önemi açıklanmaya çalışılmaktadır. Finansal serbestleşmenin var olduğu bir ekonomik sistemde, bankaların veya işletmelerin yurt dışından sağladıkları krediler, ekonomi yönetimi tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak desteklenmektedir. Finansal birimlerin kontrolünün bulunmadığı durumlarda ise ahlaki risk faktörü oluşmaktadır. Bankalar ya da işletmeler tarafından alınan borçlar verimsiz alanlara yönlendirilebilmekte; böylelikle de hükümet tarafından garanti altına alınmış olan sermayede kayıplar oluşabilmektedir. Oluşabilecek negatif bir dışsal şok ise sermaye kayıplarının daha da hızla yükselmesine neden olmakta; ekonomik olarak önemli sorunlarla karşı karşıya kalınmasını hızlandırmakta ve ekonomiyi daralmaya sürüklemektedir. Ayrıca geri ödenmeyen kredilerde artışa, bankaların iflas etmesine ve sermaye kaçışlarına sebep olmaktadır (Erkekoğlu, 2005, s. 18).

1.3.4. Dördüncü Nesil Modeller

2009 yılında başlayan ve etkileri 2015 yılına kadar devam eden Avrupa Borç Krizi, mevcut üç kriz modeli çerçevesinde tam anlamıyla açıklanamamış; dördüncü bir kriz modeline ihtiyaç duyulmuştur. Özel ve kamu borçları aşırı düzeyde artan Yunanistan, İrlanda, İspanya, İtalya, Portekiz gibi bazı Avrupa ülkelerinde görülen Avrupa borç krizi, kriz oluşum ve gelişimini kurumsal faktörlere dayandıran

dördüncü nesil kriz modeli ile açıklanmaya çalışılmıştır (Erarslan ve Timurtaş, 2015, s. 20-54). Dördüncü nesil kriz modelleri, ilk olarak Shimpalee (2004) tarafından dile getirilmiştir (Teyyare, 2013, s. 27-28). Model doğrultusunda krizler; döviz kuru, varlık fiyatları ve sosyal faktörler ile açıklanmaktadır. Dördüncü nesil kriz modellerinin temel değişkenleri arasında politika, hukukun üstünlüğü, köken, yönetim türleri ve iç düzen yer almaktadır. Bu modellerde, finansal kurallar ve düzenlemeler, hissedar hakları, finansal sistem üzerindeki şeffaflık, denetim ve yönetim çarpıklıkları vurgulanmaktadır. Dördüncü nesil kriz modelleri, finansal kurumlar ile finansal sistem arasındaki ilişkiyi açıklamak üzerine kurulmuştur. Bu modellerde, bankacılık krizlerine yol açan etkenlere kurumsal faktörlerin nitelikleri de eklenmiştir (Tularam ve Subramanian, 2013, s.112).

Öte yandan Teyyare (2013) çalışmasında, ciddi krizlerin oluşmasını zayıf kurumların varlığına bağlamıştır. Zayıf kurumlarda kaynakların yanlış tahsis edilmesinin belirsizlik ve risk oluşturduğunu belirtmiştir. Kurumsal faktörlerin para krizlerinin belirleyicisi olduğunu kabul etmiştir. Teyyare'ye göre, kurumlar, iki nedensel mekanizma aracılığıyla krizlere etki etmektedir. İlk olarak kurumlar, ekonomi üzerinde zafiyet oluşturarak kriz oluşumuna neden olabilirken, tersi durumda da güçlü ekonomik yapılar oluşturarak krizlerin meydana gelmesine etki eden önemli bir unsur da ortadan kaldırmaktadır. İkinci olarak, kurumlar piyasadaki aracılardan bilgi kaynağıdır. Bu kapsamda, piyasadaki aracılardan gelecekteki ekonomik temeller hakkında yönlendirerek piyasa beklentilerini şekillendirebilmektedir. Sonuç itibarıyla kurumların zayıf olduğu ekonomik sistemlerde; kurumlar, kriz oluşma ihtimalini ve krize neden olabilen spekülasyon sermaye çıkışlarını artırabilmektedir. Diğer taraftan kurumların daha sağlam nitelikte olduğu ekonomik sistemlerde; kurumlar, beklentileri bir istikrara kavuşturarak piyasaya yönelik belirsizlikleri azaltmaktadır. Ayrıca, kriz oluşma ihtimalini ve spekülasyon sermaye çıkışlarını en düşük seviyeye indirerek ekonomilere katkı sağlamaktadır (Teyyare, 2013, s. 27-28).

1.4. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ

Farklı biçimlerde ortaya çıkan ve ekonomiler üzerinde olumsuz etkiler yaratan finansal krizlerin oluşumuna etki eden çeşitli faktörler bulunmaktadır. Para, döviz kuru ve maliye politikalarındaki başarısızlıklar, aşırı borçlanma, ters seçim ve

ahlaki yapıda yozlaşma, finansal serbestleşme, reel ve finansal sektörde bilançoların bozulması ve sürü psikolojisi finansal krizlerin oluşmasına neden olan ana faktörler arasında yer almaktadır.

1.4.1. Para, Döviz Kuru ve Maliye Politikalarında Başarısızlıklar

Para, döviz kuru ve maliye politikalarının, ekonominin sahip olduğu dinamiklere uygun olarak tasarlanması ve yürütülmesi, gerek söz konusu politikaların etkinliği gerekse krizlerin önlenmesi ya da sona erdirilmesi açısından önem taşımaktadır. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorunları, kamu kesimi bütçe açığı, cari işlemler açığı, özel kesim finansman açığı koşulları altında uygulanan iktisat politikaları sürdürülemez bir yapı arz etmektedir. Bu durum, finansal istikrarsızlıkları ve finansal krizleri tetikleyen unsurların başında gelmektedir. Bu sebeple bu politikalar ne kadar etkin tasarlanır ve başarılı bir şekilde uygulanırsa ve uygulayıcı kurumlar ne kadar nitelikli, şeffaf ve güvenilir olursa iktisadi politikalar o ölçüde başarılı olmaktadır (Gülbahar, 2017, s. 23-28).

1.4.2. Aşırı Borçlanma

Gelişmekte olan ülkelerde ya da finansal sistemin yeteri kadar güçlü olmadığı ekonomilerde, kamu harcamaları borçlanma yoluyla karşılanmaktadır. Borçların da borç faizlerinin de yine borçlanma yolu ile karşılanmaya çalışılması, ilgili ülke ekonomilerinde krizi de beraberinde getirmektedir. Kamu kesiminde oluşan bu aşırı borçlanma durumu da söz konusu ülke ekonomilerinde yatırım yapmakta olan kişi ve şirketlerin geleceğe yönelik endişelerini artırarak belirsizlik riskinin yükselmesine yol açmaktadır (Arıcan, 2002, s. 25). Söz konusu olumsuzluklar sonucunda, ülkelerin borçlarını etkin bir şekilde yönetmeleri gereği oluşmaktadır. Bu gereklilik doğrultusunda, ilgili ülkeler risk faktörlerini ölçebilecek nitelikte bir alt yapı oluşturmayı hedeflemektedir (Ateş, 2002, s.2).

1.4.3. Ters Seçim ve Ahlaki Yapıda Yozlaşma

Karşılıklı etkileşim içinde olan ekonomik aktörlerden bir tarafın diğerine göre daha fazla bilgiye sahip olması durumu, 'asimetrik bilgi' kavramına işaret etmektedir. Asimetrik bilginin söz konusu olduğu durumlarda, daha çok bilgiye sahip olan tarafın, daha az bilgi sahibi olan tarafa karşı haksız bir üstünlük sağlıyor olması, ekonomik faaliyetlerin verimli bir şekilde gerçekleşmesine engel olmaktadır. Piyasa

mekanizması içerisinde, kaynakların etkin olarak kullanılması için taraflar arasındaki bilgi akışının eksiksiz bir biçimde sağlanması gerekmektedir. Bilgi akışının belirtilen düzeyde gerçekleşmemesi sonucunda, piyasada önemli aksaklıklar meydana gelmektedir. Asimetrik bilgi, ters seçim ve ahlaki tehlike olmak üzere iki tür sorunu da beraberinde getirmektedir (Şahin, 2012, s. 2-3).

Ters seçim, işlemin gerçekleşmesinden önce ortaya çıkan bir problemdir (Fidan, 2011, s. 44-45). Farklı nitelikteki malların, asimetrik bilginin varlığı dolayısıyla aynı fiyattan satılması, ters seçim durumunu oluşturmaktadır. Böyle bir durumda piyasada, çok fazla miktarda düşük kaliteli ürün satışı gerçekleşirken, yüksek kaliteli ürünler ise çok az sayıda satılmaktadır. Konunun daha net açıklanabilmesi açısından bankacılık sektöründen bir örnekleme yapılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Bankaların amacı, risk düzeyi düşük olan kişileri kredilendirmektir. Ancak risk seviyesi yüksek olan kişiler, riski düşük olanlara göre daha fazla kredi talep etmektedir. Faiz oranları artsa dahi riski yüksek kişilerin kredi kullanma istekleri devam etmektedir. Diğer taraftan faiz oranlarında oluşan artış, riski düşük kişilerin krediden kaçmasına neden olmaktadır. Ters seçim durumunda, kredi kullanan kişiler, riski en yüksek kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca, bankalar tarafından, bu kişilerin kullandıkları kredileri geri ödememe olasılığı en yüksek kişiler oldukları da bilinmektedir. Sonuç olarak, ters seçim, bankaların piyasada riskleri düşük kişiler bulunmasına rağmen kredi vermemesi durumunu ifade etmektedir (Altunöz, 2013, s. 5-6).

Ahlaki tehlike ise ödünç verenin bakış açısından ödünç alanın istenmeyen faaliyetlere girmesi, bu yönde teşviklere sahip olması durumudur (Altunöz, 2013, s. 5-6). Finansal işlemde sonra meydana gelmektedir (Şahin, 2012, s. 2-3). Ahlaki tehlike, saklı faaliyet nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Aynı örnek üzerinden devam edersek, kredi alan tarafın sözleşme sonrasında geri ödeme riskini artırıcı davranış ve eylemlerde bulunması ve bunun banka tarafından bilinmemesi nedeniyle bankanın karşılaşılabileceği zarar olasılığının artması, ahlaki tehlikeyi doğurmaktadır. Ahlaki tehlike nedeniyle oluşabilecek zararları azaltmak için faiz oranlarının yükseltilmesi, sorunu ortadan kaldırmamakta; aksine normal denge düzeyinin üzerine çıkan faiz oranları, geri ödeme olasılığı yüksek olan iyi niyetli müşterilerin kredi kullanma isteğini kırmaktadır. Öte yandan yüksek faiz oranları, yatırımlardan beklenen getiriye düşüreceğinden kredi alanlar düşük risk içeren projelere yönelmekte ve kredi

piyasalarında aksaklıklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle sistematik riskin arttığı dönemlerde alınan kredilerin kullanıcılar tarafından, bankanın bilgisi dışında daha riskli projelerde ve alanlarda kullanılması, bankanın riskini artırmaktadır. Bu durum, yanlış kaynak dağılımına yol açarken ekonomide savurganlığı ve finansal kırılganlığı da beraberinde getirmektedir (Ayrıçay ve Altıntaş, 2009, s. 274).

1.4.4. Finansal Serbestleşme

Finans piyasalarında, arz ve talep üzerindeki kontrol sisteminin azaltılmasına ya da tamamen kaldırılmasına ilişkin önlemler ve de bu kapsamda uygulanan para ve maliye politikaları, finansal serbestleşme olarak adlandırılmaktadır (Williamson ve Mahar, 1998, s. 2). Finansal serbestleşmenin iç ve dış finansal serbestleşme olmak üzere 2 evresi bulunmaktadır. İç finansal serbestleşme evresi, mevduat faiz oranlarının serbestleşmesi ve finansal piyasaların derinleştirilerek genişletilmesinden oluşmaktadır. Dış finansal serbestleşme evresi ise kambiyo ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeyi kapsamaktadır (Esen, 2010, s.21). Finansal serbestleşme; faiz oranlarında esneklik oluşmasını, kredi ve döviz dağıtımında piyasaların etkinliğinin yükselmesini, ticari bankaların özerkliğinin artmasını, para sermaye ve döviz piyasalarında derinlik oluşmasını ve ülkeler arasındaki sermaye hareketliliğinin yükselmesini sağlamaktadır (Williamson ve Mahar, 1998, s. 2). Türkiye'de, 1980'li yıllarda başlayan finansal serbestleşme kapsamında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, dış ticaretin serbestleşmesi, mevduat ve kredi faiz oranlarının serbestleşmesi, döviz kurunun serbest piyasada belirlenmesi uygulamaları yer almıştır. Ancak gerekli makroekonomik şartlar sağlanmadan gelen serbestleşme yarardan çok zarar getirmekte; ülke ekonomilerinde büyük oynaklıkların oluşmasına neden olmaktadır. Nitekim 1989 sonrası dönemde, Türkiye'de finansal serbestleşmeyle ülkeye giren sermaye, bütçe açıkları ve ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasında kullanılmıştır. Bu durum ülke ekonomisinin zayıf noktasını oluşturduğundan, geleceğe yönelik beklentilerin olumsuzla dönmeye başladığını gören kısa vadeli spekülasyon yabancı sermaye, devalüasyon beklentisi ile birlikte hızla ülkeden kaçışa yönelmiştir. Mali panik baş gösterince de krizlerin yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir (Seyidoğlu, 2003, s. 141-156).

1.4.5. Sürü Psikolojisi

Ekonomik birimlerin, eş zamanlı olarak aynı bilgiye sahip olamamaları diğer ekonomik birimlerin davranışlarını takip etmelerine neden olmaktadır. Bu durum sürü psikolojisinin temelini oluşturmaktadır. Sürü psikolojisinde, para ve maliye politikalarının yorumlanma şekli önem taşımaktadır (Bilge, 2009, s. 56). Sürü psikolojisinin oluşum aşamasında iki husus üzerinde durulmaktadır. Birincisi, yatırımcıların özel bir bilgiye sahip olarak diğer yatırımcıları da etkilemeleridir. İkincisi ise kriz oluşması olasılığı yüksek olan ülkelerde yatırıma konu olan paranın önemli bir bölümünün aracısız olarak ilk sahiplerince değil de aracı kurumlarca yönetilmesini işaret etmektedir (Yıldırım, 2006, s. 93).

1.4.6. Reel ve Finansal Sektör Bilançolarının Bozulması

Ekonomilerde iktisadi birimler, işbirliği yaptığı birimlerin, rakiplerin ve diğer iktisadi birimlerin iktisadi yapılarını mali tablolar aracılığıyla incelemektedir. Mali tablolarda kötüleşme eğiliminin artışı durumunda, iktisadi birimlerin beklentileri bozularak güvensizlik ve risk artmaktadır. Bu noktada, iktisadi birimlerin faaliyetleri azalmakta, kriz ortamına zemin oluşmaktadır. Bu sebeple, hem reel hem de finansal sektörde faaliyet gösteren firmaların mali tablolarındaki kalite, hem iktisadi faaliyetlerdeki gerilemenin bir sonucu hem de sonrasında ortaya çıkabilecek finansal krizlerin bir nedeni olmaktadır. Özellikle bankacılık sektöründe mali tabloların bozulması, finansal krizleri oluşturan nedenlerin başında gelmektedir (Gülbahar, 2017, s. 23-28).

1.5. FİNANSAL KRİZLERİN ETKİLERİ

Finans piyasalarında oluşan krizlerin etkileri iki şekilde gerçekleşmekte; makroekonomik ve bankacılık sektörü üzerindeki etkileri çerçevesinde incelenmektedir. Bankaların durumunda kötüleşme olması ya da makro ekonomik göstergelerde dengesizlik görülmesi veya hem bankalarda hem de makroekonomik verilerde istikrarsızlık oluşması halinde, finansal sistemin kırılmalı bir yapıya sahip olduğu ifade edilmektedir.

1.5.1. Makroekonomik Etkiler

Makroekonomik çerçevede finansal krizler, tasarruf ve yatırım seviyesini azaltmaktadır. Ekonomi genelinde talep ve harcama düzeyini düşürmektedir. Faiz

oranlarını artırarak kredi hacminin daralmasına neden olmaktadır. Ayrıca emisyon tutarını yükseltmekte; üretim düzeyinde düşüşü de beraberinde getirmektedir. Üretim düzeyinin düşmesi istihdam seviyesini azaltmakta; işsizlik oranını artırmaktadır (Ural, 2003, s. 15). Finansal krizler, yabancı sermayenin ülkeden kaçışını hızlandırmaktadır. Ani sermaye çıkışı durumunda, ulusal paranın değerini korumak için merkez bankaları tarafından döviz satılması, para arzını daralmaktadır. Para arzındaki daralma, faiz oranlarını yükseltirken dayanıklı malların değerini azaltmakta; sermayenin maliyetini artırmaktadır. Bu durum da üretim ve yatırım düzeyinin düşmesine neden olmaktadır. Finansal krizler, kredi karşılığı verilen teminatların değerini düşürerek hane halkı ve işletmelerin kredi teminini zorlaştırmaktadır. Kredilerin azalması, tüketimi ve yatırımı dolayısıyla geliri düşürmektedir. Ayrıca para krizini de tetikleyerek döviz kuru oynaklığını şiddetlendirmektedir (Uzay, 2012, s. 123-124).

1.5.2. Bankacılık Sektörü Üzerine Etkiler

Finansal piyasalarda ortaya çıkan krizlerin bankacılık sektöründeki en önemli etkilerinden biri, kriz anında bankalara güvenin sarsılması sonucu, yatırımcıların mevduatlarını banka dışına çıkarmalarıdır. Birçok ülkede borç krizi ya da para krizi neticesinde banka krizleri mevduat kaçışlarıyla başlamaktadır. Mevduat kaçışlarının en önemli sonucu ise bankaların varlıklarını düşük fiyatlardan satmak zorunda kalmalarıdır. Çünkü yatırımcılar tarafından mevduatların bankadan çıkarılması sonucunda bankaların elinde borçlarını kapatabilecek fon kalmamaktadır. Kriz anında tekrar borçlanma imkânı da bulunmadığı için varlıklarını satarak likidite sorununu gidermeye çalışmaktadırlar (Karacan, 1996, s. 56-57). Diğer yandan, finansal krizler, reel sektördeki işletmelerin bilançolarında bozulma, gelirlerinde azalma ve kredi ödemelerinde zorlanma gibi sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. İşletmelerin kredilerini geri ödeyememesi, batık kredi miktarının artmasıyla banka kârlılıklarını olumsuz etkilemektedir (Uzay, 2012, s. 123-124).

1.6. BANKACILIK KRİZLERİ

Finansal sisteme olan güvenin yitilmesi sebebiyle tasarruf sahiplerinin mevduat bakiyelerini geri almak için bankalara hücum etmeleri sonucunda oluşan krizler, bankacılık krizleri olarak ifade edilmektedir. Bankaların, mevduat sahiplerinin geri alım taleplerini gerçekleştirememeleri ile birlikte yaşanmakta olan

malî panik, krize dönüşmektedir (Seyidoğlu, 2001, s. 583). Bankacılık krizlerinde, bankaların gerçek veya potansiyel iflasları gerçekleşmekte ya da bankaların ana fonksiyonlarını gerçekleştirmeleri sırasında yaşanan aksaklıklar nedeniyle yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumu oluşmaktadır (Demir, 1999, s. 65). Diğer yandan, bir ülkenin bankacılık sisteminde meydana gelen tahribat ve tahribat sonrasındaki yeniden yapılandırmanın ekonomiye maliyetinin çok yüksek tutarlara ulaşması da bankacılık krizi olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2012, s. 24).

Diğer yandan, toplam varlıklar içinde ödenme performansı düşük veya hiç geri dönmeyen varlıkların oranının, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'in % 2'sinden fazla olması ve kurtarma operasyonlarının maliyetinin GSYİH'in % 2'sinden fazla olması, bankacılık krizlerini işaret etmektedir. Bankaların önemli oranda millileşmesine ortam hazırlayan bankacılık sektörü sorunlarının varlığını ve acil tedbir alınması gerekliliğini oluşturan mevduat çekim talepleri de bankacılık krizleri kapsamında değerlendirilmektedir (Altıntaş, 2004, s. 41). Bankacılık krizleri, şiddetli ve yüksek maliyetli nitelik taşımakta; kısa süre içerisinde tüm ekonomiyi etkisi altına almaktadır. Ekonomik daralmayı beraberinde getirirken, hızlı bir şekilde yayılma etkisi göstermektedir. Finansal serbestleşme sürecini yaşamış ülkelerde oluşmaktadır. Bankacılık krizleri, yüksek büyüme hızı kaydetmiş, kısa vadeli borçları yüksek boyutlara ulaşmış, finans sektörünün zayıf olduğu ekonomilerde görülmektedir. Ayrıca, yabancı sermayenin ülkeye giriş ve çıkışının hızlı gerçekleştiği ve kamu bankalarının kamu açıklarının kapatılmasında finansman aracı olarak kullanıldığı ülkelerde yaşanmaktadır (Toprak, 2001, s. 856-857).

1.6.1. Bankacılık Krizinin Nedenleri

Bankacılık krizleri, sektörün kendi iç yapısından ya da genel ekonomik görünümünden kaynaklanabilmektedir. Bu doğrultuda krizler, içsel ve dışsal faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkabilmektedir.

1.6.1.1. Bankacılık Krizinin Dışsal Nedenleri

Bankacılık krizlerine yol açan dışsal sebepler, sektörün dışında gelişen yurt içi makroekonomik gelişmeler ve büyük ölçekli uluslararası makroekonomik gelişme ve ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Genel olarak bankacılık sektöründeki krizlerin dışsal sebepleri arasında, arz ve talepteki ani dalgalanmalar, enflasyon artışı ve enflasyonu düşürmeye yönelik yanlış politikalar, sürdürülemeyen büyüme, faiz

oranlarındaki aşırı oynaklıklar ve aşırı sermaye hareketliliği bulunmaktadır. Ayrıca kurdaki aşırı oynaklıklar ve yanlış kur politikaları, dışsal şoklar, siyasi istikrarsızlık, dış ticaret hadlerindeki dalgalanma ve dış açığa artış da diğer dışsal nedenleri oluşturmaktadır (Erdem, 2008, s. 130-131).

Varlık fiyatlarının özellikle de emlak fiyatlarının alt üst olması ve ekonomi genelinde oluşan durgunluk, bankacılık krizlerinin diğer nedenleri arasında gösterilmektedir. Öte yandan, geçiş ekonomilerinde, nispi fiyatlardaki sert dalgalanmalar ya da sübvansiyonların kaldırılması da bankacılık sektörüne tesir etmektedir. Makroekonomik dengesizlikler, ekonomilerin genişlediği dönemlerde de görülmektedir. İlgili dönemlerde bankalar, piyasadaki olumlu havanın da etkisiyle finansman faaliyetlerini yoğunlaştırmakta; borçlanmanın devam ettiği süreçte gayrimenkul sahipleri varlıklarının fiyatını artırınca, tüketimin refah etkisi ile birçok ekonomik faaliyetin kârlılığı yükselmektedir. Bu doğrultuda, borçlanmanın artması ile varlık fiyatlarının olması gerekenin oldukça üzerine çıkması sonucu dalgalanmaların boyutlarında da artış görülmektedir (Coşkun, 2001, s. 42).

1.6.1.2. Bankacılık Krizinin İçsel Nedenleri

Bankacılık krizlerinin içsel nedenleri ise sektörün iç dinamiklerinden kaynaklı hususları ifade etmektedir. Bankacılık sektöründeki yapısal sorunları da içeren içsel sebepler arasında kredi çeşitlendirmesinin yapılmaması, enflasyon muhasebesinin uygulanmaması, bankaların varlık ve yükümlülük vadelerinin uyumlu olmaması ve yönetici, iştirak gibi bağlı kuruluşlara yoğun kredi açılması ve de mevduat sigortasının çok düşük ya da çok yüksek olması yer almaktadır (Erdem, 2008, s. 130-131). Bankaların varlık ve yükümlülük vadelerinin uyumlu olmaması, topladıkları kısa vadeli mevduatlar ile uzun vadeli kredi kullandırmaları durumunu ifade etmektedir. Vade uyumsuzluğu, nakit çıkışlarını karşılayacak düzeyde nakit mevcudiyeti bulunmaması olarak tanımlanan likidite riskinin temel nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Banka bilançolarının aktif ve pasif tarafındaki vade uyumsuzluğunun artmasında, ani mevduat çekişleri ve takipteki alacaklarda görülen aşırı artış önemli rol oynamaktadır (Aloğlu, 2005, s.24).

Bankacılık krizlerinin içsel nedenleri, bankaların bilanço yapılarından kaynaklanan risklerle ilgili bulunmaktadır. Bankaların kârlılık seviyelerinin düşmesi, aktif kalitesinin bozulması, sermaye yeterliliği oranının düşük olması, yönetim

kalitesinin ve uygulamalarının yetersiz olması, likit varlıklarının yetersiz olması ve piyasa risklerine duyarlılığının yüksek olması da diğer içsel nedenler arasında yer almaktadır. Ayrıca denetim faaliyetlerinin yetersiz olması ve bankalar tarafından finansal serbestleşme sürecine gerekli uyumun sağlanamaması krizin içsel tetikleyici unsurlarını oluşturmaktadır. Banka finansal tablolarının raporlanması ve kamuoyu ile paylaşılması konularında yetersiz kalınması ve risk yönetiminde yeterince etkin olunamaması da bankacılık krizlerinin yapısal nitelikteki içsel nedenleri kapsamında bulunmaktadır (Küçükbaşakçı, 2004, s. 5- 21).

Öte yandan, son yıllarda yasal düzenlemelerin gevşetilmesi ile bankacılık faaliyetlerinin risk seviyesinde artış meydana gelmektedir. Risk artışı, önemli kriz nedenleri arasında yer almaktadır. Türev ürünlerinin olağanüstü boyutlarda büyümesi, geleceğe ilişkin endişeleri artırmaktadır. Nitekim türev ürünlerin dalgalanma düzeyi ve ölçeği yüksek bir risk kaynağı olması, düzenleme yetkisine sahip kurumların kontrolünü zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan, bankacılık sektöründeki rekabet düzeyi giderek artmaktadır. Faaliyet konuları ve coğrafi genişlemeler üzerindeki sınırlamalar gevşetilirken, yurt içi ve yurt dışı piyasalar bütünleşmektedir. Bankaların bilançoları görece olarak küçülürken, bankalar faaliyetlerini önemli ölçüde genişletmektedir (Duman, 2002, s. 139-140).

1.6.2. Bankacılık Krizinin Evreleri

Bankacılık krizi; başlama, yeşerme, ilk yardım, kurtarılacak bankaların seçimi ile yeni sermaye aktarılması ve de son olarak reform evresi çerçevesinde incelemektedir.

- i. Başlama Evresi: Kredi kontrolünün zayıf olduğu evredir.
- ii. Yeşerme Evresi: Bankaların mali durumlarına ilişkin bilgi edinen tasarruf sahiplerinin, mevduatlarını çekerek bankaları terk etmeye başladıkları evredir.
- iii. İlk Yardım Evresi: Kamuoyunda, bankacılık sektörüne olan güvenin yitirilerek bankacılık sisteminin sorgulanmaya başlandığı evredir.
- iv. Kurtarılacak Bankaların Seçimi ve Yeni Sermaye Aktarılması Evresi: Durumu iyileşmesi mümkün olmayan bankaların tasfiyesinin gerçekleştirildiği, iyileşmesi mümkün olanlara ise yeni sermaye desteği sağlanan evredir.

- v. Reform Evresi: Yeni mevzuatın kabul edildiği evredir (Parasız, 2000a, s. 227-228).

Tutar (2004) tarafından yapılan çalışmada ise bankacılık krizi; erken uyarı sinyali toplama, önleyici tedbirler, yayılmayı önleme, onarma ve öğrenme aşamalarını içermektedir. Bu doğrultuda, kriz süreci erken uyarı sinyallerinin ortaya çıkması ile başlamaktadır. Kriz sürecinin sonunda ise krizden sonuçlar çıkarma, diğer bir deyişle öğrenme yer almaktadır. Öğrenme, üretilen bilgiyi takip etmek, bilgiyi paylaşmak ve onu transfer etmeyi zorunlu kılmaktadır. Öğrenme sonucunda krizlere dair elde edilen veriler, bir sonraki olası kriz sürecinin başlangıcında kullanılarak etkin bir erken uyarı modeli oluşturmada kullanılmaktadır (Yalçınkaya, 2006, s.46-47). Bu kapsamda, Tutar tarafından oluşturulan çalışma, erken uyarı sinyallerinin tespit edilmesi nedeniyle hem mevcut krizin yayılmasını önleyebilecek hem de yeni krizler oluşmadan tedbir alınmasını sağlayabilecek nitelik taşımaktadır. Bu durum, söz konusu çalışmanın Parasız'ın çalışmasına olan farklılığını ortaya koyarak faydalanılabilirlik düzeyini de artırmaktadır.

1.6.3. Bankacılık Krizinin Türleri

Bankacılık krizleri, türleri çerçevesinde, 1950-1980 döneminde yaşanan eski tip ve 1980 sonrasında yaşanan yeni tip krizler olarak iki ayrı grupta incelenmektedir. 1950-1980 döneminde, devalüasyonla sonuçlanan ödemeler dengesi kaynaklı krizlerin, 1980 sonrasında ise borçlanma artışı nedeniyle oluşan krizlerin yoğunlaştığı görülmektedir.

1.6.3.1. Eski Tip Krizler

Eski tip krizler, kaynakların sınırlı seviyeye gelerek ekonominin daralması ile oluşmaktadır. Bu tip krizlere karşı, ticarete kısıtlar konulması ya da talebin kısılması yönünde çözümler getirilmektedir (Duranlar, 2007, s. 20-22). Ayrıca eski tip krizler, devalüasyonlara veya döviz rezervlerinde azalışlara neden olmaktadır. Genellikle devlet harcamalarının artışı ile oluşan bütçe açıkları ya da dış ödemelerin yükselmesi dolayısıyla meydana gelen ödeme güçlüğüne bağlı olarak oluşmaktadır (Aloğlu, 2005, s. 53-55).

1.6.3.2. Yeni Tip Krizler

Yeni tip krizler, mevduatların kendilerine geri ödenmeyeceği kaygı ve korkusu sebebiyle tasarruf sahiplerinin bir ya da daha fazla bankayı terk etmeleri durumunda, bankaları yükümlülüklerini gerçekleştiremeyip ötelemeye mecbur kılan banka başarısızlıkları ve banka iflasları durumunda oluşmaktadır. Yeni tip krizler, ayrıca tahsil edilemeyen kredilerin kabul edilebilir bir düzeyin üzerinde artış göstermesi veya ekonomi yönetimlerinin yaşanan olumsuzlukları önlemek amacıyla kamulaştırma ve kurtarma operasyonları düzenlemesi durumlarında meydana gelmektedir (Duranlar, 2007, s. 20-22).

Yeni tip krizlerin oluşumunda, sabit kur sisteminin sürdürülmesi de etkili olmaktadır. Sabit kur sistemi nedeniyle katlanılmış olan maliyet sistemden çıkışın zorlaşmasına, dolayısıyla sistemin sürdürülmesine neden olmaktadır. Bu husus da iktisadi birimlerde devalüasyon beklentisinin oluşmasına, faiz artışına ve döviz kurunda çöküşe sebebiyet vermektedir. Faizlerde meydana gelen artış, fiyatlar kanalıyla önce enflasyona sonrasında da kamu bütçe dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Daha uzun süreli olmaları, daha yüksek miktarlarda üretim kaybına neden olmaları, daha hızlı yayılmaları ve daha geniş bir alanı etkisi altına almaları, yeni tip krizleri eski tip krizlerden ayıran temel özellikleri arasında yer almaktadır (Aloğlu, 2005, s. 53-55).

1.6.4. Bankacılık Krizinin Ekonomik Etkileri

Bankacılık krizinin etki alanları geniş, maliyetleri ise yüksektir. Bankacılık krizinin, bireyler ve reel sektör çerçevesindeki etkilerine mikro bazlı, genel ülke ekonomisi üzerindeki etkilerine makro bazlı, maliyetler doğrusundaki etkilerine ise maliyet bazlı etkileri başlıkları altında yer verilmektedir.

1.6.4.1. Mikro Bazlı Etkileri

Mikro bazlı etkileri doğrultusunda, bankacılık krizleri, gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetlerini kısıtlamakta; tüketim ve yatırımları hızla aşağı çekmekte; finans sistemi içerisinde kredi ve diğer ödemelerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini engellemektedir. Bankacılık sistemine duyulan güvenin yitirilmesi, süreç içinde banka iflaslarını da beraberinde getirirken sermayesi güçlü olmayan bankaların fonlarını genişletmesine de engel teşkil etmektedir. Diğer

yandan, kredi maliyetlerinin yükselmesi ve kredi kullanım hacminin daralması, birey ve işletmelerin finansman kaynağı sağlamada zorluk yaşamalarına neden olmaktadır (Solak, 2010, s. 24-30). Diğer yandan bankacılık krizleri ile yabancı sermayenin finansal sistemi terk etmesi ve ülke dışına kaçıışı yaşanmaktadır. Bankalardaki mevduatların çekimi için bankalara hücum oluşmaktadır. Ayrıca bankalar tarafından kullanılan ve geri ödenme imkanı kalmayan kredilerin teminatı niteliğindeki varlıklar, zararına elden çıkarılmaktadır. Bu durum banka bilançolarını olumsuz etkilemektedir (Yalçınkaya, 2006, s. 48-49).

1.6.4.2. Makro Bazlı Etkileri

Banka iflasları, sektörlerin ve makroekonominin refahını düşürmektedir. Süregelen kredi ilişkilerini, doğrudan ya da sistem içinde olan bankaların kredi kullandırma iştahını azaltmak suretiyle dolaylı olarak kesebilmektedir. Bu da reel geliri düşürmektedir. Bankaların iflas etmeleri, ekonomide ödemeler dengesinin bozulmasına, ekonomik sistem katılımcılarının zarar etmelerine ve ticaret hacminin daralmasına neden olmaktadır (Duranlar, 2007, s. 34-35). Bankacılık krizleri, üretim ve milli geliri iki kanalla etkilemektedir. İlk olarak para kanalı ile etkilemekte; para stokunu olağandışı bir şekilde azaltarak ekonomi genelinde durgunluk sürecinin başlamasına yol açmaktadır. İkinci olarak kredi kanalı ile etkilemekte; bazı bankaların piyasadan çekilmesi ve mevcut bankaların sermaye baskısı altında kalması nedeniyle kredi arzında azalış meydana gelmektedir. Kredi arzının daralması, bir yandan hane halklarının ve işletmelerin harcamalarını azaltırken diğer yandan üretimin daralmasına neden olmaktadır (Esen, 2005, s. 4-5). Belirttiğimiz tüm hususlara ek olarak, bankacılık krizlerinin tüm finansal sisteme yayılması, özellikle yüksek enflasyonla yaşayan ülkelerde ulusal paradan kaçışa ve döviz yönelime neden olurken, döviz kuru ya da ödemeler dengesi kaynaklı bir para krizini de beraberinde getirebilmektedir (Solak, 2010, s. 24-30).

1.6.4.3. Maliyet Bazlı Etkileri

Bankacılık krizlerinin maliyet yönlü etkileri, finansal ve reel olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Finansal maliyetlerin öncelikli kısmı, yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği anlaşılan bankalara para otoritesi tarafından sağlanan kredilerin geri ödenmemesi halinde oluşan maliyet ve zor durumdaki bankalara hazine kâğıtları ve hisse senedi enjekte edilmesinin getireceği maliyetten

oluşmaktadır. Yükümlülüklerini yerine getiremeyen bankalara yönelik olarak sübvans edilen sermaye desteğinin maliyeti ve mevduat sahiplerine yapılan ödemelerin maliyeti ise finansal maliyetlerin diğer kısmında yer almaktadır. Bankacılık krizlerinin finansal nitelikli uzun dönem maliyetleri ise düşük tasarruf oranları, mali ilişkilerde sınırlanma, dış kaynaklara bağımlılık, yüksek faiz oranı marjı, dolarizasyon, aşırı kamu borcu yükü ve finansal sistemde güvenin kaybolması unsurlarından oluşmaktadır. Reel maliyetler de para stokunda ve kredi arzında daralma gerçekleşmesi suretiyle iki şekilde oluşmaktadır (Sertkaya, 2012, s. 28-30).

Bankacılık krizi, toplumun hemen her kesimini etkilemektedir. Bankacılık krizinden etkilenen kesimlerin başında, tasarruflarını kaybeden mevduat sahipleri ve hisselerini kaybeden banka ortakları gelmektedir. Ayrıca fon temini hususunda bankalara mecbur konumda olanlar, yeni fon bulmakta zorlanabilmektedir. Sorunlu bankaların kurtarılmasına yönelik operasyonların oluşturduğu maliyet, vergilere yansımaktadır. Bu durum, krizin kamu maliyesine etkisi çerçevesinde vergi ödeyenler üzerinde ağır bir yük oluşmasına neden olmaktadır. Bankacılık krizlerinin maliyeti, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha yüksek tutarlara ulaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kriz derinliği daha fazla olmasına rağmen kriz yönetiminde yeterince etkin olunamaması, daha yüksek maliyetin temel nedenini oluşturmaktadır. Diğer yandan, bankacılık krizinin maliyeti, bankaların finansal aracılık işlevini yerine getirme düzeyine göre değişkenlik göstermektedir. Banka aracılığının daha etkin olduğu ekonomilerde maliyet yükselirken, aracılık etkinliğinin düşük olduğu ekonomilerde düşmektedir (Esen, 2005, s. 3-4).

1.6.5. Bankacılık Krizinin Yaşandığı Seçilmiş Ülkeler

1980'li yıllarda, ekonomik etkinlik ve büyümenin artırılması amacıyla uluslararası sistemde oluşan yeniden yapılanma kapsamında hızlı bir küreselleşme süreci yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümünde 1980'li yılların sonlarında sermaye hareketleri önemli ölçüde ya da tamamen serbestleştirilmiş ve arbitraj arayan kısa vadeli sermaye hareketleri giderek önem kazanmıştır. Mali küreselleşme sürecinin tamamlandığı 1990'larda, gelişmekte olan ülkelerde çok sayıda kriz yaşanmıştır. 1993 sonuyla 1994'ün ilk yarısında Türkiye ve Meksika'nın, 1997'de Tayland, Endonezya ve Güney Kore'nin, 2000 yılı sonu ve 2001 yılı

başlarında yine Türkiye'nin tanık olduğu sermaye kaçışları, krizlere neden olmuştur. Tablo 2'de belirtildiği gibi, Meksika'da yaklaşık 2 yıl, Türkiye, Tayland, Endonezya ve Güney Kore'de 1 yıl ya da daha az süre yaşanan söz konusu makroekonomik dengesizlikler ve mali çöküşler sonucunda işsizlik tırmanmış; GSYİH küçülmüş; yoksulluk artmıştır (Balseven ve Erdoğan, 2004, s. 1-22).

1990'ların başında, tüm Kuzey Avrupa ülkelerinde, olumsuzluklar yaşanmaya başlamış, önemli bir daralma konjonktürü meydana gelmiştir. Bu süreçte, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ihracat hacminde oluşan kayıpların, Maastricht Sözleşmesi kapsamında Avrupa Para Birliği'ne giriş koşulu olarak belirlenen sıkı mali politikaların ve Almanya'nın birleşmesi öncesinde Alman Merkez Bankası tarafından uygulanan daraltıcı politikaların büyük etkisi olmuştur. Bu oluşum, tüm Kuzey Avrupa ülkeleri için geçerli olmakla birlikte Norveç ekonomisinin krize İsveç ve Finlandiya'ya göre daha önce girdiği gözlemlenmiştir. Norveç'te 5, Finlandiya'da 3 yıl süren kriz döneminde, pek çok küçük ölçekli banka, süreçten etkilenerek satış ya da birleşme yoluyla tasfiye tabi tutulmuştur (Karahanoğulları, 2013, s. 240-242). Yaklaşık 1 yıl süren İsveç'teki kriz ise Avrupa döviz kuru mekanizması krizi ile aynı zamanda oluşmuştur. Avrupa'da yaşanan kriz, 1992'de art arda devalüasyonlar yapılan ve yüksek enflasyon ortamına maruz kalan İsveç'e de sıçramıştır. Ekonomi genelinde, faiz oranlarının yükselmesi ile banka müşterileri zor duruma düşmüştür. Buna paralel olarak, uluslararası finansal piyasalara bağlı olarak çalışan ve borçlanmasının % 40 gibi büyük bir bölümü yabancı para cinsinden olan İsveç bankalarının uluslararası platformdaki finansmanında sorunlar yaşanmaya başlamış; kriz beklentilerinin artması ile kredi vadeleri kısalmıştır. Norveç, İsveç ve Finlandiya'da yaşanan gelişmeler, krizlerin sadece gelişmekte olan ülkelerde yaşanmadığını, gelişmiş ülkelerde de oluşabileceğini göstermiştir (Çinko ve Ak, 2009, s. 60-68).

1980'lerin başlarında Japon ekonomisi de değişim sürecine girerek liberal politikalar uygulamaya başlamıştır. Başlangıçta, hızlı büyüme dönemi yaşanmıştır. Enflasyonun istikrarlı bir seyir izlediği ekonomik ortamda, varlık fiyatlarının aşırı değerlenmesi, ülke ulusal parasının da aşırı değerlenmesini sağlamıştır. Böylelikle görece bir refah dönemi oluşmuştur. Bu süreçte, Japon ekonomisi en yüksek büyüme oranlarına ulaşmıştır. Böyle bir yapı içinde, fon temininde zorlanmayan bankalar, verimlilik ve etkinlik konularını önemsememiş; kredi dağıtımında risk yönetimini

doğru yapamamıştır. Mevduat faiz oranlarını yükselterek rekabeti yoğunlaştırmış; kredi faiz oranlarını aynı ölçüde yükseltmemiştir. Kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki farkın oluşturduğu maliyeti, portföylerindeki hisselerden elde ettikleri kârdan karşılamıştır. Bu durum, bankaların sermaye yeterliliği oranlarının düşmesine neden olmuştur. Bankalar, üretime dayalı sektörler yerine inşaata dayalı sektörleri kredilendirme yoluna gitmiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan tüm bu gelişmeler, Japon ekonomisinin çöküşüne zemin hazırlamıştır. 1992 yılında başlayan ve 7 yıl gibi oldukça uzun bir süre devam eden Japonya'daki krizin etkileri oldukça yıkıcı olmuştur. Emlak fiyatlarının düşmesi ile bankaların kredi teminatları değer kaybetmiştir. Bu durum bankaları iflasın eşiğine getirerek ülke ekonomisinin de durgunluğa girmesine neden olmuştur (Akkemik, 2011, s. 172-175).

Tablo 2. Bankacılık Krizinin Yaşandığı Seçilmiş Ülkeler

Bankacılık Krizinin Yaşandığı Ülke	Kriz Tarihi	Süre(Yıl)
Norveç	1988-1992	5
Finlandiya	1991-1993	3
Japonya	1992-1998	7
İsveç	1992	1
Meksika	1994-1995	2
Türkiye	1994	1
Tayland	1997	1
Endonezya	1997	1
Güney Kore	1997	1
Türkiye	2000	1
Türkiye	2001	1

Kaynak: Çinko ve Ak, 2009, s. 60-68.

2. TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE SEKTÖRDE YAŞANAN KRİZLER

Türk bankacılık sektörünün, Osmanlı döneminden başlayıp günümüze kadar gelen tarihsel yolculuğunda, yaşanan gelişmeler dönemler bazında, neden ve etkileriyle ele alınarak sektöre ışık tutmaya çalışılmıştır. Sektörün tarihsel süreç içerisinde yaşadığı sorunlara değinilmiştir. Ülkemizde ilk olarak, 1930-1944 döneminde yaşanmaya başlayan bankacılık krizleri, 1990'lı yıllara kadar dönemler bazında incelenmiştir. Sonrasında 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri detaylı olarak mercek altına alınmıştır. Ölçekleri ve ekonomi üzerinde yarattığı etkileri nedeniyle daha kapsamlı bir araştırma gerektirdiğine inandığımız üç krize de nedenleri, sonuçları ve uygulanan istikrar programları çerçevesinde yer verilmiştir.

2.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türk Bankacılık Sektörünün tarihsel gelişimi, 8 ayrı dönemde incelenmiştir.

- i. Osmanlı Devleti Dönemi
- ii. Kuruluş Yıllarında Bankacılık Dönemi
- iii. Devletçilik Dönemi
- iv. Liberal Ekonomiye Geçiş ve Özel Bankalar Dönemi
- v. Planlı Kalkınma Döneminde Bankacılık
- vi. Serbestleşme Dönemi
- vii. Finansal Serbestleşme Sonrası ve Kriz Dönemlerinde Bankacılık
- viii. 2003 Sonrası Bankacılık Dönemi

2.1.1. (1847-1922) Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı ekonomisi, 19. yüzyıldan itibaren, diğer ülke ekonomilerinden etkilenen ve dışa açık hale gelen bir ekonomi olmaya başlamıştır. 1838 yılında Baltalimanı Ticaret Anlaşması'nın imzalanması ile dışa açık politikanın hukuksal dayanağı oluşturularak yabancılar tarafından serbestçe yatırım ve ticaret yapılabilmesine imkân verilmiştir. Bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde modern bankacılığın temellerinin atılmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk faaliyete geçen bankası olan Bank-ı Dersaadet İstanbul Bankası, 1847 yılında iki Galata banker tarafından kurulmuştur. Osmanlı Lirası'nın değerini korumak ve finansal faaliyetleri daha kolay hale getirmek amacıyla kurulan Banka, kuruluş amaçlarını

gerçekleştirememesi nedeniyle 1852 yılında tasfiye edilmiştir (Anbar, 2009, s. 27-29). Milli bir banka kurma düşüncesiyle 1856 yılında kurulmuş olan Ottoman Bank'ın yerini, mevcut İngiliz ortakları ile şirkete yeni katılan Fransızlar ve Osmanlı makamları tarafından imzalanan bir sözleşmeyle 1863 tarihinde kurulan Bank-ı Osmani-i Şahane almıştır. İngiliz sermayeli Osmanlı Bankası'na Fransız sermayesi eklenerek kurulan ve banknot basma, Osmanlı Devleti'nin borçlanmasına aracılık etme gibi ayrıcalıklar verilen Osmanlı Bankası'nın kuruluş amaçları arasında, Merkez Bankası rolü üstlenmek, borçlanma maliyetini düşürmek ve para sisteminde düzeni sağlamak yer almıştır (Eldem, 1997, s. 16).

1856-1922 döneminde, temel amaçları faiz geliri elde etmek ve Osmanlı Devleti'ne borç vermek olan 18 adet yabancı sermayeli banka faaliyete geçmiştir. İlgili bankaların 11 adedi 1856-1875 döneminde, 7 adedi 1875-1922 yılları arasında kurulmuştur. İlk ulusal banka olan Ziraat Bankası ise 1888 tarihinde faaliyetine başlamıştır. Ziraat Bankası'nın kurulmasına kadarki süreçte, Osmanlı Devleti bünyesinde sadece yabancı bankalar faaliyet göstermiştir. İlgili bankalar, Osmanlı Devleti'nin kendi ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirme, Hazine'ye borç verme, ulaşım ve madencilik sektörlerinde yatırım yapma ya da yatırıma yönelecek sermayedarlara aracılık etme faaliyetlerinde bulunmuşlardır (Karabıyık, 2001, s. 11).

2.1.2. (1923-1932) Kuruluş Yıllarında Bankacılık Dönemi

Cumhuriyetin kuruluş yılları itibarıyla sektörde 13 yabancı, 22 yerli sermayeli toplam 35 banka faaliyet göstermiştir. 1923 yılında düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'nde, ulusal bankacılığın oluşturulması kapsamında, güçlü bankaların kurulması için özel kesim olanaklarının yetersiz olduğu bu nedenle bankaların kuruluşunun devlet katkısı ile gerçekleşmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bu doğrultuda, 1924 yılında ilk özel sektör bankası olan Türkiye İş Bankası; 1925 yılında da ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası faaliyetine başlamıştır. Kuruluş amacı özel sanayi işletmelerine kredi tahsis etmek olan Türkiye Sanayii ve Maadin Bankası, kaynaklarının çoğunu iştiraklerine bağlaması ve kuruluş amacına ulaşamaması nedeniyle 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiştir. 1927 yılında konut kredisi tahsis etmek amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş; 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür (Yetiz, 2016, s. 110-111).

2.1.3. (1933-1944) Devletçilik Dönemi

Coşkun vd. (2012) çalışmalarında; 1923-1933 döneminde izlenen özel sektörün özendirilmesi doğrultusundaki sanayileşme stratejisinin, yeterli sermaye olmaması nedeniyle olumlu sonuç vermediğini belirtmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın, Sovyetler Birliği ekonomisi haricindeki tüm ülke ekonomilerinde derin tahribat oluşturması nedeniyle iktisadi kalkınmanın sağlanması için devlet yatırımlarının artırılması yönündeki görüşlerin yaygınlaştığını dile getirmiştir. Devletçilik anlayışının, bankacılık sisteminin gelişimine de etki ederek kamu bankalarının ağırlığını artırdığını ifade etmiştir. Bu kapsamda, kentleri kalkındırmak ve belediyelere kredi temin etmek amaçlarıyla 1933 yılında Belediyeler Bankası'nın kurulduğu, bankanın kent ve belediyelerin yanı sıra İl Özel İdareleri ile köylere de destek sağlayabilmesi amacıyla 1945 yılında İller Bankası adı ile yeniden örgütlendiği bilgisini aktarmıştır. Ayrıca, enerji kaynaklarını ve madenleri işletecek olan işletmeleri kurmak ve ilgili işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1935 yılında Etibank'ın kurulduğunu belirtmiştir. Esnaf ve zanaatkarlar ile küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarının finansman sorunlarına çözüm getirmek amacıyla 1933 yılında Türkiye Halk Bankası ve Halk Sandıkları'nın, Türk denizcilik sektörünün gelişimi sağlayarak finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla da 1938 yılında Denizbank'ın kurulduğunu aktarmıştır.

Öte yandan devlet öncülüğünde planlı sanayileşme kapsamında, 1934-1938 dönemini kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Plan çerçevesinde, demir-çelik, kimya, madencilik, seramik, kâğıt-selüloz ve tekstil sanayi dallarında toplam 20 fabrika kurulması amaçlanmıştır. Plan dâhilinde yapılacak olan söz konusu yatırımların finansmanının sağlanması amacıyla da 1933'de Sümerbank kurulmuştur. Banka'nın faaliyetlerini, piyasa koşulları uyarınca ve işletmecilik ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirmesi öngörülmüştür (Tokgöz, 2009, s. 71-79).

2.1.4. (1945-1960) Liberal Ekonomiye Geçiş ve Özel Bankalar Dönemi

1945-1960 döneminde, devletçilik anlayışına son verilerek iktisadi kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi çabaları etkili olmuş; bankacılık sektörü de bu anlayışın etkisinde kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomi canlanmış, iş hacmi ve ödemeler artmıştır. Bu durum, yeni bankaların kurulması gerekliliğini doğurmuştur. Bu dönemde; liberal, dışa açık ve özel sektörü destekleyen

ekonomi politikalarının izlenmeye başlaması, bankacılık sektörüne de son derece olumlu yansımıştır. Özellikle 1950'den sonra özel girişimin ön plana çıkması, özel bankaların da gelişmesinde önemli bir etken olmuştur (Şeyhoğlu, 2009, s. 76-80). 1944 yılında Yapı Kredi Bankası, 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, Türkiye Kredi Bankası ve Tutum Bankası, 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, 1952 yılında Doğubank, 1953 yılında İstanbul Bankası ve Türk Ekspres Bank, 1954 yılında Şekerbank ve İşçi Kredi Bankası, 1955 yılında Pamukbank, 1956 yılında Raybank, 1957 yılında Tümsubank, 1958 yılında Çaybank, Maden ve Kredi Bankası ve de Sanayi Bankası kurulmuştur. Yine bu dönemde, 1952 yılında Denizbank, Denizcilik Bankası'na dönüştürülmüş; özel yasalarla 1954 yılında Türkiye Vakıflar Bankası, 1955 yılında Turizm Bankası, 1959 yılında Türkiye Öğretmenler Bankası kurulmuştur. Yabancı sermayenin Türkiye'de kurulan sanayi işletmelerine katılımını kolaylaştırmak, özel sanayi işletmelerinin kuruluş ve geliştirilmesine destek olmak amacıyla Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur. 1958 tarihli ve 7129 sayılı Bankalar Kanunu kabul edilerek yine aynı yılda Türkiye Bankalar Birliği (TBB)'nin kuruluşu gerçekleşmiştir (Akgüç, 1998, s. 111).

2.1.5. (1961-1979) Planlı Kalkınma Döneminde Bankacılık

Planlı kalkınma dönemleri, beş yıllık kalkınma planlarının düzenli olarak hazırlandığı dönemleri ifade etmektedir. 1950'lerin sonunda ekonominin durgunluk içine girmesi ve 1958 İstikrar Programı'nın ekonomik dengeleri sağlama çabalarında yeterli olamaması nedenleriyle 1950'li yıllarda ülke genelinde uygulanan liberal ekonomi politikalarına son verilerek ekonomik alanda kamu müdahalesinin arttığı karma ekonomi modeline geçilmiştir. 1961-1979 döneminde, özel sektör ve kamu iktisadi girişimleri aracılığıyla kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır. İlk plan 1963 yılında uygulamaya geçmiştir. Plan kapsamında yer alan yatırımların gerçekleştirilmesi ve ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretilmesine yönelik sanayileşme politikasına geçilmiştir (Bozdemir, 2007, s. 17). 1970'li yıllarda, holdinglerin bankaları satın almasıyla birlikte holding bankacılığı ve ihtisas bankacılığı gelişmeye başlamıştır. Diğer yandan, plan hedeflerine de paralel olarak çok şubeli büyük bankacılık girişimleri ön plana çıkmıştır (Sakarya, 2006, s. 7). Bu dönem, kalkınma ve yatırım bankalarının kuruluşlarına öncelik verilen bir dönem olmuştur. Bu doğrultuda, 1960 yılında Turizm Bankası, 1963 yılında Sınai Yatırım

ve Kredi Bankası, 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası, 1979 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kurulmuştur. Planlı dönemde, yeni ticaret bankalarının kurulmasına kısıt getirilmiş olmakla birlikte, Buğday Bankası ve Türk Ekspres Bankası'nın birleştirilmesiyle 1962 yılında Anadolu Bankası faaliyete geçmiştir. 1964 yılında, daha sonra unvanı Türk Dış Ticaret Bankası olarak değiştirilen ve % 24'ü yabancı sermayeli olan Amerikan-Türk Dış Ticaret bankası; 1970 yılında da % 60'ı yabancı sermayeli olan Arap-Türk Bankası kurulmuştur. Kurulan bankaların sermayelerinde yabancı payı bulunması, bankacılık sistemimizin dışa açılmaya başladığının önemli bir göstergesi olmuştur (Günel, 2001, s. 24). Sonuç itibarıyla planlı dönemde, çok şubeli büyük ölçekli bankacılık yaygınlaşırken, yerel ve küçük ölçekli bankacılık azalmıştır (Sakarya, 2006, s. 7).

2.1.6. (1980-1990) Serbestleşme Dönemi

1980'li yıllarda, önceki dönemlerde uygulanmış olan ithal ikameye dayalı ekonomi politikalarına son verilerek dışa açık ve piyasa ekonomisini içeren bir kalkınma politikası izlenmeye başlamıştır. İlgili politika kapsamında, ekonominin yeniden yapılandırılması ve tasarrufların artırılması amaçlanmıştır. Finansal piyasaların derinliğinin artırılması ve piyasaların serbestleşmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Uygulanan söz konusu politikalar, bankacılık sektörünün de serbestleşmesine katkıda bulunarak sisteme girişi kolaylaştırmış; faaliyete geçen banka sayısının artmasını sağlamıştır (Yıldırım, 2008, s. 7-8). 24 Ocak 1980 kararları ile ekonominin serbestleşmesi ve dışa açılmasının adımları atılmıştır. Bankacılık sektöründe faiz oranları serbest bırakılarak giriş kısıtları kaldırılmıştır. Ticari bankaların mevduat ve kredi faizlerini serbestçe belirlemesi sağlanarak TBB'nin fon piyasasına müdahalesi engellenmiştir. 1983 yılında fon sistemi yeniden düzenlenerek mevduat vadesini ve faiz oranlarını belirleme yetkisi Maliye Bakanlığı'na verilmiştir. Bankaların sağlayacağı krediler sınırlandırılmıştır. 1983 yılı sonunda da mevduat faiz oranlarının denetim görevi Merkez Bankası'na verilmiştir. Kredi faiz oranları ise serbest bırakılmıştır. Mevduat faizlerinde dalgalı faiz uygulandıktan sonra 1987 yılında tekrar serbest bırakılmıştır (Kazgan, 1988, s. 345-346). 1982 yılında mevduatların belirli bir oranı sigorta kapsamına alınmıştır. 1985 yılında ise bankaların gecikmiş alacakları için, önlem niteliğinde, karşılık ayırma ve kullanılan kredilerin belirli kısmını rezerv olarak bulundurma gerekliliği getirilmiştir. 1986 yılında Merkez Bankası bünyesinde, bankaların likidite fazlasının

değerlendirilmesi ve likiditeye yönelik kısa vadeli ihtiyaçlarının giderilmesi için Bankalararası Para Piyasası kurulmuştur. Ardından, 1987 yılında Açık Piyasa İşlemleri, 1988 yılında Efektif ve Döviz Piyasası ve 1989 yılında da Altın Piyasası kurulmuştur (Eroğlu, 2008, s. 65). 1983 yılında, güncel adı Katılım Bankaları olan Özel Finans Kurumları'nın kuruluşuna izin veren 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmıştır (Türkiye Katılım Bankaları Birliği[TKBB], 2019). 1980-1990 döneminde gerçekleştirilen düzenlemeler sonucunda, Türk bankacılık sektöründe toplam banka sayısı 43'ten 66'ya yükselirken, sektörün toplam aktiflerinin GSYİH içindeki payı % 29'dan % 38'e yükselmiştir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu[BDDK], 2010a, s. 55).

2.1.7. (1990-2002) Finansal Serbestleşme Sonrası ve Kriz Dönemlerinde Bankacılık

1990 yılında ülke ekonomisinde yaşanan canlanma kısa süreli olmuş; 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı'nın olumsuz etkisiyle meydana gelen yüksek maliyetler, ekonomiyi tekrar durgunluk sürecine sürüklemiştir. 1992 ve 1993 yıllarındaki istikrarsız büyüme dönemlerinin ardından 1994 yılında oldukça ağır bir kriz yaşanmıştır. Milli gelir % 6.3 oranında küçülmüştür. Büyüme verilerinde yaşanan istikrarsız trend, 1991-1999 döneminin tamamına yansımıştır (Şahin, 2016, s. 211). 1990'lı yıllarda, temel işlevi aracılık faaliyeti olan bankaların, mevduat toplayıp kredi vermek yerine yüksel reel faizle kamuyu finanse etmesi, bankacılık işlemlerinde uluslararası temel bankacılık ilkelerinin ve muhasebe standartlarının tam olarak uygulanmaması, bağımsız denetim uygulamalarında sorunlar yaşanması, ilgili dönemde bankacılık sektöründe yaşanan olumsuzluklar arasında yer almıştır (Boyacıoğlu, 2003, s.526).

Sektörde yaşanan olumsuzluklar sonucunda, 1992 yılında, Denizcilik Bankası, Emlak Bankası'na devredilmiştir. Denizcilik Bankası'nın sadece isim hakkı kaldığı için, Emlakbank'a olan devri kapanış tarihi olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra 1996 yılında 'Denizbank A.Ş.' unvanıyla tekrar kurulmuştur. Türkiye Öğretmenler Bankası, 1992 yılında Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye devredilerek kapanmıştır. 1995 sonrasında ise Hazine ve diğer kamu kuruluşlarının Merkez Bankası ile arasındaki kredi ilişkisi revize edilmiştir. Merkez Bankası tarafından, disponibilitate uygulaması ve mevduat munzam karşılık oranlarında değişiklik

yapılmıştır. Ayrıca Merkez Bankası geleceğe yönelik olarak kur açıklaması yapmaya başlamıştır. Bu gelişme, Hazine'nin iç borçlanma yolunun açılmasına neden olmuştur. Bankaların açık pozisyonları artmış; döviz kurunun yukarı yönlü değişimi ile kambiyo zararları yükselmiştir. Bu durum, İstanbul Küçük İkrizat Sandığı'nın 1995 yılında tasfiye edilmesine neden olmuştur (Hatipoğlu, 2011, s. 50-61). 1990-2002 dönemi; 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yaşandığı, krizlerin Türk bankacılık sektörü ile ülke ekonomisinde ağır tahribat yarattığı ve bu tahribat sonucunda da birçok bankanın TMSF'nuna devrinin gerçekleştiği bir dönem olmuştur.

2.1.8. (2003-) 2003 Sonrası Bankacılık Dönemi

2003 sonrası bankacılık dönemi, bankacılık sektöründeki yabancı sermaye payının gerek hacimsel gerekse adetsel göstergelerde artış kaydettiği dönemdir. Türk bankacılık sektöründe yabancı sermaye girişlerinin artması, 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik kararların içerisindeki kambiyo mevzuatındaki serbestleşme ve yabancı sermaye teşvikinin yer alması ile başlamaktadır. Şubat 2001 krizi sonrasında uygulanan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (BSYYP)'nin olumlu etkileri ile yabancı sermayenin sektörel payındaki artış hızlanmaktadır. Yabancı sermayenin ülkemize geliş nedenlerinin arasında yeni iş fırsatlarının varlığı, kâr olanaklarının yüksek olması, ana ülkeye finansal destek sağlanması ve Türk bankacılık sektörünün büyüme potansiyeline ilişkin beklentilerin olumlu olması yer almaktadır (Ünalın, 2014, s. 27-29).

Yabancı sermayeli bankaların sektör içindeki payının artması, gerek sektör gerekse ekonominin geneli açısından birçok yarar sağlamaktadır. Yabancı sermayeli bankalar, yeni finansal hizmetler sunarak ulusal bankaların finansal aracılık etkinliklerini artırmaktadır. Ayrıca ulusal bankaları, ürün geliştirmeye ve kalite artışına zorlamaktadır. Diğer yandan, yabancı sermayeli bankalar, gelişmiş iç kontrol sistemleriyle operasyonel riskleri azaltarak iç denetim etkinliğinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır (Bağcı, 2014, s. 37-41). Ülkemiz bankacılık sisteminin uluslararası standartlara uyumlu hale gelmesi, bankacılık verilerinin kamuoyu ile paylaşılması, mali raporlamalarda şeffaflık ilkesinin benimsenmesi ve yabancı kaynak temininin daha düşük maliyet ile gerçekleştirilmesi, yabancı bankaların sağladığı diğer yararlar arasında yer almaktadır (Yücel, 2009, s. 118).

Yabancı sermayeli bankaların, sektöre ve ekonomi geneline sağladığı faydaların yanı sıra potansiyel sakıncalarının da belirtilmesinde fayda bulunmaktadır. Yabancı sermayeli bankalarla rekabet, ulusal bankaları daha riskli bankacılık faaliyetlerine zorlamaktadır. Yabancı sermayeli bankalar, geliştirdikleri finansal ürünler ve sahip oldukları olanaklar sayesinde kârlılığı ve verimliliği yüksek alanlarda çalışma imkânı yakalarken, yerli bankalar söz konusu alanlardan dışlanabilmektedir. Öte yandan, gelişim süreci devam eden bazı ulusal bankalar, yabancı sermayeli bankaların piyasaya girişleri neticesinde yoğun rekabet ortamına maruz kalabilmekte; rekabet koşullarına ayak uyduramaması nedeniyle de iflas sürecine girebilmektedir (Bağcı, 2014, s. 37-41).

Yabancı sermayeli bankaların, toplam aktif, toplam kredi, toplam mevduat, banka sayısı, şube sayısı ve çalışan sayısı kalemlerindeki sektör paylarına 1980-2017 yıllarını içerir şekilde, Tablo 3'de yer verilmektedir. Yabancı sermaye girişinin artmasına zemin oluşturan 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasıyla toplam aktif, toplam mevduat ve toplam kredi kalemlerindeki payların, artış eğilimine girdiği görülmektedir (Türkiye Bankalar Birliği[TBB], 2005, s. 5). 2004 yılında, BSYYP'nin olumlu etkileri ve Türk bankacılık sektörünün büyüme potansiyeline yönelik olumlu beklentiler nedeniyle söz konusu kalemlerdeki pay artışı hızlanmaya başlamıştır. Sektördeki büyüme beklentilerinin gerçekleşmiş olması ve diğer ülkelere göre ülkemiz bankacılık sektöründe, daha yüksek kârlılık oranlarına ulaşılmış olması, yabancı sermaye paylarında 2006 yılından sonra da artışların devam etmesini sağlamıştır. Öte yandan, banka, şube ve çalışan sayısı payları da 2004 yılı sonrasında hacimsel gösterge payları ile benzer seyir göstermiştir. Sektörün büyüme potansiyeline yönelik olumlu beklenti ve gerçekleştirmeler banka, şube ve çalışan sayılarına da artış yönlü yansımıştır. Ülkemiz demografik yapısı, bankacılık sektöründe kârlılık seviyesinin yükselmesi ve ekonomik büyümenin artması, yabancı sermayeli bankaların ülkemiz bankacılık sektörüne olan ilgisini, 2010 yılı sonrasında daha da artırmıştır. Sektördeki yabancı sermayeli banka sayısının payı, 2017 yılı itibarıyla, % 44.7'e ulaşmıştır. Kamu bankalarının çok geniş bir şube ağına sahip olması, dolayısıyla çalışan sayılarının da bu doğrultuda seyretmesi, yabancı bankaların şube ve çalışan sayısı paylarının, banka sayısı payına göre düşük oranlarda kalmasına neden olmuştur (TBB, 2019).

Tablo 3. Yabancı Sermayeli Bankaların Genel Görünümü: 1980-2017 (%)

Yıllar	Toplam Aktif	Toplam Kredi	Toplam Mevduat	Banka sayısı	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı
1980	2.9	1.8	2.3	9.3	1.8	1.5
1985	3.6	3.4	2.7	30	1.9	1.9
1990	3.5	3.5	2.4	34.8	1.7	2
1995	2.9	1.9	2.7	26.5	1.7	2.1
2000	5.4	2.8	3.2	22.8	1.5	2.2
2001	3	3.3	2.1	24.6	3.4	3.9
2002	3.1	4	2.4	27.8	3.4	4.4
2003	2.8	4	2.2	26	3.5	4.4
2004	3.4	4.6	3.1	27.1	3.4	4.6
2005	5.2	6.8	4.8	27.7	6.3	8
2006	12.2	15.3	12	32.6	15.7	18
2007	15	18.8	14.4	39.1	22.9	23.2
2008	14.8	17.6	13.3	37.8	23.1	23.6
2009	13.5	9.7	12.9	37.8	22.8	23
2010	14.1	8.1	12.7	37.8	22.1	23.5
2011	13.6	9.3	13.3	36.4	19.7	20.4
2012	13.4	9.4	13.5	35.6	19.7	20.8
2013	15.3	11.9	14.9	37.8	20.4	22.4
2014	15.4	11.1	15.9	40.4	19.8	21.6
2015	26.9	30.2	26.9	44.7	28.3	31.1
2016	26.2	31.5	26.6	44.7	26.9	30.4
2017	25.1	30.6	25.7	44.7	26.6	29

Kaynak:Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.
<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.01.2019).

2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL SORUNLARI

Ekonomik istikrarsızlıklar, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, öz kaynak yetersizliği, bankaların asli fonksiyonu olan aracılık işlevlerinden uzaklaşmış olması, holding bankacılığı ve de piyasa gereklerine uymayan kamu bankalarının yüksek görev zararları, tarihsel süreç içerisinde bankacılık sektörünün başlıca sorunları arasında yer almıştır.

2.2.1. Ekonomik İstikrarsızlıklar

Yüksek enflasyon nedeniyle ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıklar, tarihsel süreçte, bankacılık sisteminde karşılaşılan sorunların başında gelmiştir. Ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar ve yüksek enflasyon ortamı, bir yandan faiz ve kur riskini arttırırken diğer yandan bankacılık sektörünün nakde dayanan özvarlıklarını,

enflasyona karşı korumada güçlük çekmesine neden olmuştur. Ayrıca sorunlu kredilerde de artış meydana gelmiştir. Özellikle faiz yükündeki artış, banka alacaklarının tahsilini zorlaştırmış ve vadesinde tahsil edilemeyen alacaklar, banka kaynaklarının akışkanlığını azaltarak kaynak maliyetinin de yükselmesine sebep olmuştur (Özçuban, 2011, s. 59-60). Nitekim, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında, ülkemizde yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklar, sektörün genel sorunlarından biri olmasının yanı sıra Türk bankacılık sektöründeki krizlerin derinleşmesine de zemin hazırlamıştır.

2.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti

Mevduat maliyetlerinin yüksek olması da tarihsel süreçte bankacılık sisteminin karşılaştığı sorunlardan biri olmuştur. Bankalar, topladıkları mevduatlar ile fon yaratmaktadır. Bankaların fon yaratabilmeleri için mevduat faiz oranlarını, mudilere ait tasarrufları enflasyonun aşındırıcı etkisinden koruyabilecek şekilde düzenlemeleri gerekmektedir. 1980'li yıllarda, faizlerde serbestleşmeye gidilmesiyle faizler enflasyon oranları ile paralel bir seyir izlemeye başlamıştır. Vadeli mevduatların toplam mevduat içindeki payının yükselmesi de mevduat maliyetlerinin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Diğer yandan kaynak maliyetini yükselten unsurlar arasında işletme giderleri de bulunmaktadır. Personel ve şube kira giderleri, işletme giderlerinin başlıca kalemlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, reel pozitif faiz politikası, otomasyondaki gelişmeler ve işletme giderlerinde oluşan artış, son yıllarda birçok banka şubesinin kârlılığını düşürerek zarar etmesine neden olmuştur. Bu sebeple, bankalar işletme giderlerini düşürmek için şube kapatma kararı alarak istihdam edilen çalışan sayısını azaltma yoluna gitmiştir (Yücel, 2009, s. 121). Enflasyon ve işletme giderlerinin yanı sıra banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV), mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğu, toplam disponibilibite, kaynak kullanımını destekleme fonu (KKDF) primleri ve TMSF primleri de kaynak maliyetini yükselten unsurlar arasında yer almıştır (Özçuban, 2011, s. 59-60).

2.2.3. Haksız Rekabet Koşulları

Finansal piyasalardaki sınırlamaların gevşetilerek yeni finansal ürünler geliştirilmesi, bankaların sunabilecekleri hizmetlerin ve faaliyet gösterdikleri alanların genişlemesini sağlarken bankacılık sektöründeki rekabet düzeyinin de artmasına neden olmuştur. Tasarruf sahiplerinin daha yüksek faiz oranı sunan

bankayı tercih etmesi doğrultusunda oluşan bankalar arası rekabet, mevduat faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Kaynak maliyetindeki artışın kredilere yansımalarıyla da kredi kullanan gerçek veya tüzel kişilerin kredi edinebilme veya borçlanma maliyetleri artış göstermiştir. Son yıllarda, bankacılık sektörü, sadece bankalar arası değil, sektör dışı kurumlarla da rekabet etmek durumunda kalmıştır. Aracı kurumlar, sigorta şirketleri, emekli sandıkları, otomobil ve dayanıklı tüketim malları üreticileri, bankalar tarafından sunulan hizmet alanlarına girerek bankalarla rekabete başlamıştır. Ülkemizde de benzer örnekler görülmüştür. Bankacılık dışı alanlarda faaliyet gösteren büyük kuruluşlar, finans şirketleri kurmuştur. Söz konusu şirketler, özellikle tüketici kredileri tarafında bankalara önemli bir rakip olmuştur (Bektaş, 2010, s. 31-32).

2.2.4. Özkaynakların Yetersizliği

Aktif büyüklüğü ve öz sermaye miktarı kriteri doğrultusunda, küçük ölçekli banka sayısının büyük ölçekli banka sayısından fazla olması, özkaynak yetersizliğinin ana nedenini oluşturmuştur. Toplam aktif ve özkaynak büyüklüğü açısından yeterli seviyede bulunmayan küçük ölçekli bankaların fon kaynağı yalnızca uluslararası finansal piyasalar ya da İnterbank'dan ibaret olmuştur. Ayrıca söz konusu bankalar; uzman kadro çeşitliliği, teknik donanım, kapasite kullanımı, araştırma ve geliştirme çalışmaları açısından da zayıf kalmıştır. Uzman kadro eksikliği, iş bölümü ve uzmanlaşmanın da eksik kalmasına, yönetim ve denetim fonksiyonunun aynı personelde toplanmasına neden olmuştur. Bu durum, küçük ölçekli bankaların yurt içi ve yurt dışı piyasalardaki rekabet gücünü tüketmiştir (Parasız, 2000b, s. 128). Diğer taraftan, bankacılık sektöründe, düşük getirili iştiraklere ve sabit kıymetlere yüksek tutarlı yatırımlar yapılması, özkaynak yetersizliğinin nedenlerinden bir diğerini oluşturmuştur. Geçmiş dönemlerde, yeterli sermaye birikiminin olmaması nedeniyle bankalar iştirakler kanalı ile sanayileşmeye destek vermiştir. Ancak, iştiraklere yatırılan kaynaklardan, beklenen getiri elde edilememiştir (Özkan, 1999: 43).

2.2.5. Bankaların Asli Fonksiyonu Olan Aracılık İşlevlerinden Uzaklaşmış Olması

Türk bankacılık sektörü, özellikle 1990'lı yılların sonlarında, asli fonksiyonu olan aracılık işlevinden uzaklaşmıştır. Kamu kesiminde oluşan açıkların yurt içi

piyasalardaki dışlayıcı etkisinin artması, bankacılık sisteminin yüksek getirili kamu borçlanma senetlerine ilgisini artırmıştır. Böylelikle, sermaye yeterliliği doğrultusunda sıfır risk taşıyan, ağırlıklı olarak menkul değerlerden oluşan bir plasman yapısı oluşmuştur. % 90'lık kısmı kamu borçlanma senetlerinden oluşan menkul değerler portföyünün nakit iç borç stokuna oranı, oldukça yüksek bir düzeyde seyretmiştir. Bu durum, 1990 yılında % 47 olan kredilerin toplam aktifler içindeki payının 2000 yılında % 33'e gerilemesine neden olmuştur. Sonuç olarak, kamu kesiminin yüksek fon talebi nedeniyle oluşan faiz artışı, bankaların finansal aracılık etkinliğinin bozulmasını da beraberinde getirmiştir (BDDK, 2010b, s. 11-12).

2.2.6. Holding Bankacılığı

Türk bankacılık sektörünün önemli sorunlarından biri de özel bankaların belirgin olarak belli kişi grup ve holdinglerin elinde bulunması olmuştur. Bu durum, söz konusu bankaların asıl bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşmasına ve kredi kanalı ile şirket grup ve iştiraklerine finansman sağlamasına neden olmuştur. Grup ve iştiraklere kredi verilmesi aynı zamanda ilgili dönemde, bankaların içinin boşaltılmasına da zemin hazırlamıştır. Holding bankacılığı, kapitalist sistemin işleyişinden ve dönemin bankacılığını düzenleyen 7129 Sayılı Bankalar Kanunu'ndan kaynaklanmıştır. Özel sektörde yer alan holdingler, halkın tasarruflarını kullanarak ekonomide bir kısım fizik kapasitelere sahip olmak amacıyla banka sahibi olma yönündeki çabalarını yoğunlaştırmıştır. 7129 Sayılı Bankalar Kanun'u doğrultusunda, bir kişiye verilebilecek kredi tutarı sınırlanmıştır. Sanayi, dış satım, bayındırlık, enerji, ulaştırma ve madencilik gibi sektörlerde faaliyet gösterenler için bu sınır artmıştır. Ancak belirtilen sektörlerde faaliyet gösteren bir ortaklık, sermayenin % 25'ine sahip ise ortaklığa hiçbir sınırlama uygulanmaksızın kredi kullanılmıştır. İşte bu husus, holding bankacılığını cazip kılarak aile ve holdinglerin banka sahibi olma isteklerinin artmasına neden olmuştur (Balkan, 2014, s. 155-157).

2.2.7. Piyasa Gereklere Uymayan Kamu Bankaları ve Yüksek Görev Zararları

Bankaların asli fonksiyonu, topladıkları mevduatı kredi olarak kullanılmak ve elde ettiği gelirlerle ticari faaliyetini sürdürmektir. Ancak politik durumlar, belirli

sektörlerin desteklenmesi amacıyla uygulanan politikalar ve yeterince etkin olmayan istihdam uygulamaları, kamu bankalarının verimlilikten uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bu durum, kamu bankalarının risk düzeyini ve borçlanma gereksinimini artırmıştır. Tarihsel süreç içerisinde, görev zararı alacakları, kamu bankalarına yönelik en önemli sorunu oluşturmuştur. KOBİ'lere ve özellikle tarım sektörüne sağlanan finansman dolayısıyla bütçeden kaynak ayrılmaması, görev zararı alacaklarının artışını hızlandırmıştır. Ödenmeyen görev zararı alacakları, borçlanma yolu ile kapatılmaya çalışılmış; bu durum söz konusu alacaklara da faiz tahakkuk ettirilmesini gerekli kılmıştır. Görev zararı alacaklarına uygulanan yüksek faiz oranları, bilanço aktiflerinde yer alan ödenmeyen alacaklar tutarını artırırken, faiz giderlerinin de buna paralel olarak yükselmesine sebebiyet vermiştir (Gündüz, 2003 , s. 138-140).

2.3. TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKİYE'DE BANKACILIK KRİZLERİ

Tarihsel süreçte Türkiye'de bankacılık krizleri, 1923-1932 dönemi, 1933-1944 dönemi, 1945-1960 dönemi, 1961-1979 dönemi ve 1980'li yıllar olarak dönemsel bazda incelenmiştir. 1994 krizi, Kasım 2000 krizi ve Şubat 2001 krizleri ise neden, sonuç ve uygulanan istikrar programları çerçevesinde münferit olarak ele alınmıştır.

2.3.1. 1923-1932 Dönemi

1923-1932 döneminin temel özelliği, 1930'lu yıllarda bütün dünyayı etkileyen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın ülkemiz bankacılık kesimine yansımış olmasıdır (Akgüç, 1989, s. 12). 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın, bankacılık sektörüne etkisi, devlet tarafından başlatılan sanayi yatırımlarının finansmanı için kamu sermayeli bankaların sayısının artması, yerel bankaların sayısının azalması ve devletin bankacılık sistemini düzenleme ve denetleme rolünü artırması şeklinde gerçekleşmiştir. 1929 Buhranı'nda Türk Lirası değer kaybederken Türkiye'nin ödemeler bilançosu açığı artmıştır. Krizden en çok etkilenen sektör, ihracata yönelik üretim yapan tarım sektörü olmuştur. Tarım kesiminde ürün kalitesinin istenilen seviyede olmaması, ürün fiyatlarının düşmesi ve yerel bankaların uyguladığı yüksek faiz politikası nedenleriyle kredilerin geri ödemelerinde sorunlar yaşanmıştır. Bu nedenle de tarım kesimine finansman sağlayan yerel bankalar oldukça zor durumda kalmıştır (Boran, 2006, s.89-91).

2.3.2. 1933-1944 Dönemi

Ekonomik kalkınma için devletçi politikaların uygulanmaya başlaması ve bu doğrultuda devlet bankacılığının hızlı bir şekilde gelişim göstermesi, 1933-1944 döneminin en önemli özelliğini oluşturmuştur (ASOMEDYA, 2001, s. 39-57). Bu dönemde, bir kısmı Osmanlı döneminde bir kısmı da 1923-1932 döneminde kurulmuş olan ve Konya, Aksaray, Kayseri, Trabzon, Karaman, Kastamonu, Diyarbakır, Kırşehir, Niğde, Mersin ve Ermenek'de faaliyet gösteren bir kısım yerel banka ve bazı yabancı bankalar faaliyetlerini durdurmuştur. İlgili bankaların tasfiyesi ile 1932 yılında 60 olan sektördeki banka sayısı, 1945 yılında 40'a gerilemiştir. Bu dönemdeki finansal sistemin yeterince derinlikli olmaması, dünya ekonomisinin genel durumu ve II. Dünya Savaşı'nın etkileri, banka tasfiyelerinin önemli bir ekonomik soruna dönüşmesini engellemiştir (Akgüç, 1989, s. 12).

2.3.3. 1945-1960 Dönemi

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış olsa da hazırlıklı olma amaçlı savunma harcamaları, izlenen ekonomi politikalarını etkilemiştir. Bu doğrultuda, kamu harcamaları içinde cari harcamaların payı artarken yatırım harcamaları azalmıştır. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile seçim öncesi izlenen kapalı ve korumacı politikalar terk edilerek liberal politikalar izlenmeye başlanmıştır. Liberal politikalar, ithalatın serbestleşmesini sağlarken dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarının da artışına neden olmuştur. Böylelikle 1950-1953 döneminde, ülke ekonomisi hızlı bir büyüme trendine girmiştir. Değişen sosyo-ekonomik politika sonucu, dış borçlar 1951-1960 döneminde büyük bir hızla artmış ve 1958 yılında Türkiye Cumhuriyeti, ilk defa dış borçları için moratoryum ilan etmiştir (Boran, 2006, s.89-91). 1958 İstikrar Tedbirleri'nin uygulanması sonucunda, Konya, Nevşehir, Ürgüp, Bor, Göynük ve Akseki'de bulunan sekiz yerel banka faaliyetini durdurmuştur. Muhabank ile Tümsubank, Türkiye Birleşik Tasarruf Bankası adı altında birleşirken dört yabancı banka da tasfiye olmuştur (Yahşi, 2006, s. 37-38). 1960 yılında, Niğde ve Akşehir Bankalarının faaliyetleri sona ermiştir (Dokur, 2005, s.84-85).

2.3.4. 1961-1979 Dönemi

1961-1979 döneminin ilk yılları, 1958 istikrar programının bankacılık kesimi üzerindeki etkisinin devam ettiği yıllar olmuştur. Ekonomideki bunalım ve

durgunluğun bankacılık kesimi üzerindeki olumsuz etkileri sürmüştür. Bu dönemde, 1961-1964 yılları arasında çok sayıda banka tasfiye edilmiştir. 1961 yılında Bor Zürra ve Tüccar Bankası, 1964 yılında Lüleburgaz Birlik ve Ticaret Bankası faaliyetini sonlandıran bankalar arasında yer almıştır. 1962 yılında Türk Ekspres Bank ile Buğday Bankası Anadolu Bankası adı altında; 1963 yılında Ankara, İstanbul ve İzmir Halk Sandıkları, Halk Bankası çatısı altında birleştirilmiştir. Ayrıca 1960'lı yılların başında, Esnaf Kredi Bankası, Sanayi Bankası, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası, Doğubank, Tutum Bankası, Raybank, Türkiye Kredi Bankası, iyi yönetilememeleri, gerekli iç kontrol sistemlerine sahip olmamaları, muhasebe sistemlerinin yeterli olmaması, yüksek miktarda riskli gayrinakdi kredi kullandırmaları ve yeterli likiditeye sahip olmamaları nedenleriyle faaliyetleri durdurularak tasfiye edilmiştir. 1961-1979 döneminin ikinci yarısında ise 1970'li yılların başında zaten faaliyetleri durdurulmuş olan Adapazarı Emniyet Bankası, Efesbank, Maden Kredi Bankası, Türkiye Kredi Bankası, Şarkikaraağaç Bankası adlı yerel bankalar da tasfiye sürecine alınmıştır (Dokur, 2005, s.84-85).

2.3.5. 1980'li Yıllar ve Bankerlik Krizleri

24 Ocak 1980 Kararlarının etkisiyle tüketime kısılarak tasarrufa yönlendirilmesi sonucunda tüketim daralmış; işletmeler ürünlerini satamaz hale gelmiştir. Bu durum stokların birikmesine, işletmelerin çalışma sermayeleri gereksinimlerinin artmasına neden olmuştur. Böylelikle işletmeler, mecbur kaldıkları için, faiz oranları yüksek olmasına rağmen, kredi kullanmaya başlamış hatta öz sermayelerinin oldukça üzerinde borçlanarak kredi limitlerini doldurmuştur. Öte yandan, sektörde hâkim konumda bulunan holding bankaları da ağırlıklı olarak grup işletmelerini kredilendirerek diğer işletmelere kredi verme taraftarı olmamıştır. Böylelikle bankalardan kredi temin edemeyecek duruma gelen işletmeler, bankaların çok üzerinde faiz oranları ile faaliyet gösteren 'banker' kuruluşlarına yönelmek durumunda kalmıştır. Bu yönelimin yoğunlaşması, yasal denetimden uzak olan bankerlerin sayısının da kısa süre içerisinde büyük artış göstermesine sebep olmuştur (ASOMEDYA, 2001, s. 39-57). Bu dönemde, bankerlere borcu olan birçok küçük işletme faaliyetini sonlandırmıştır. Bu durum küçük çaplı bankerlerin de iflasına yol açmıştır. Ekonomideki daralma, büyük ölçekli işletmeleri de banka kredilerini ödeyemez hale getirmiştir. Bunun sonucunda daha sağlam ve güçlü görülen bankerler de iflas etmeye başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde de Ortadoğu İktisat

Bankası, Hisarbank ve İstanbul Bankası Ziraat Bankası'na devredilmiştir. 1983 yılında İşçi Kredi Bankası'nın, 1984 yılında Türkiye Bağcılar Bankası'nın faaliyeti durdurulmuştur. Töbank, 1987 yılında önce kamu bankası statüsüne alınmış; 1992 yılında da Halk Bankası'na devredilmiştir. Anadolu Bankası, 1988 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası ile birleştirilmiştir (Cihangir, 2005, s. 103-104).

2.3.6. 1994 Krizi

24 Ocak 1980 kararları ile piyasa ekonomisi koşullarında dışa açık kalkınma amaçlanmıştır. Bu süreçte, serbest piyasa işleyişinin gerektirdiği reformların çoğu gerçekleştirilmiştir. 1990'lı yıllarda, 1980'lerde faaliyete geçen mali kurumlar gelişim kaydetmiş olsa da ekonomi genelinde, yüksek enflasyon kronikleşmiştir. Büyüme başta olmak üzere birçok makroekonomik göstergede istikrarsızlık yaşanmıştır. Ülke ekonomisi, 1990'lı yıllardan itibaren sıklaşan aralıklarla krizlerle karşı karşıya kalmış; 1994 krizi, bu kapsamda ülke genelinde yaşanan ilk kriz olmuştur (Gaytancıoğlu, 2010, s. 142).

2.3.6.1. 1994 Krizinin Nedenleri ve Sonuçları

1990'lı yıllarda, kamu kurumlarının açıklarında artış oluşması nedeniyle kamu maliyesinde sorunlar yaşanmıştır. Açıkların büyümesi, para ve sermaye piyasaları üzerindeki finansal baskıyı ve kamu borçlanma gereksinimini arttırmıştır. Baskı artışı neticesinde tasarruflar, kamu açıklarının finansmanında kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, kamuya ait borç ve açıkların sürdürülemez duruma gelmesine neden olmuştur. Yüksek bütçe açıklarının finansmanı için yüksek reel faizlerle iç borçlanma yoluna başvurulmaya başlanması ve bu uygulamanın kullanımının artırılması sonucunda, iç borç yükü de yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ayrıca 1990 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı da dışsal etken kapsamında, bütçe açıklarının ve ekonomi genelindeki enflasyonist baskının daha da artmasına neden olmuştur (Gaytancıoğlu, 2010, s. 142).

Gerek iç borç yükünün artması, gerekse sermaye piyasaları üzerindeki artan baskı, faiz oranlarının sürekli yükselmesine dolayısıyla bütçede borç, anapara ve faiz yükünün de artmasına neden olmuştur. 1993 yılı itibarıyla dış ticaret ve ödemeler bilançosu açıkları da dikkat çekici seviyelere ulaşmıştır. Öte yandan, sermaye girişlerinin kısa vadeli olması, kamu kesimi açıklarının büyümesi ve buna bağlı olarak fon talebinin artması, enflasyon oranının hızla yükselmesine sebebiyet

vermiştir. Kısa vadeli fon girişleri, banka kredilerinin genişlemesi yoluyla toplam talebin artmasına ve enflasyon artışını tetikleyen unsurlar arasında yer almasına neden olmuştur. Ayrıca, finansal piyasalarda ve sermaye hareketlerinde oluşan aşırı serbestleşme, para politikası araçları ile para arzı, faiz ve döviz kurunu belirleme etkinliğinin büyük ölçüde kaybedilmesine zemin oluşturmuştur. Bu süreçte, bankalar yurt dışından temin ettikleri döviz kredilerini, iç piyasalarda hazine bonosu ve devlet tahvili alımı için kullanmıştır. Diğer yandan, bütçedeki faiz ödemelerinin düşürülmesi amacıyla yapılan faiz hadlerini düşürme hamlesi, mevduattan çıkan likit fonların borsa, döviz ve altın piyasasına yönelmesini sağlamıştır. Bu durum, artan devalüasyon beklentisinin de etkisiyle faizlerin daha da yükselmesine neden olmuştur. Bu gelişmelere, TCMB ve Hazine arasında yaşanan koordinasyon eksikliğinin de eklenmesi, kriz sürecini hızlandırarak spekülasyonun artmasına, piyasadaki fazla likiditenin dövize yönelmesine ve döviz kurlarında artışa neden olmuştur (Şahin, 2016, s. 211-215).

Kriz döneminde ülkedeki ekonomik dengeler ciddi anlamda bozulmuştur. Ekonomi, % 6.3 oranında küçülmüştür. Kriz sonucunda, Marmarabank, TYT Bank ve İmpexbank iflas etmiştir (Oktar ve Yüksel, 2015, s. 40-41). İlgili bankaların iflası, bankaların döviz cinsinden yükümlülükleri ile döviz cinsinden varlıkları arasındaki fark olarak tanımlanmakta olan döviz açık pozisyonlarındaki artıştan kaynaklanmıştır (Çakmak, 2007, s. 96). Tüm bu gelişmeler neticesinde, ekonomi yönetimi tarafından, istikrar programı kapsamında 5 Nisan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı yürürlüğe konarak Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 14 aylık bir stand-by anlaşması imzalanmıştır (Gaytancıoğlu, 2010, s. 142).

2.3.6.2. 5 Nisan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı

5 Nisan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'na yönelik 03.05.1995 tarihli 4107 Sayılı Kanun, 06.05.1995 tarihli 22279 Sayılı T.C. Resmi Gazete'de yayınlanmıştır (Resmi Gazete, 1995, s. 13-15). Planın temel amaçları arasında, kamu açıklarının düşürülmesi, ihracat hacminin genişletilmesi, ekonominin istikrara kavuşturulması ve istikrarın sürekliliği için yapısal reformların oluşturulması yer almıştır. Enflasyonun düşürülmesi, kamunun ekonomideki yerinin tekrar tanımlanması ve örgütlenmesi ve piyasa mekanizmasının etkin bir işleyişe kavuşması da Plan kapsamındaki diğer temel amaçları oluşturmuştur (Demiral, 2008, s. 124).

Plan kapsamında, kamu kesimi cari ve yatırım harcamalarında kısıntıya gidilmiştir. Kamuda yeni personel alımı durdurularak kuruluşlarda istihdam edilen fazla personel azaltılmıştır. Ekonomide etkinliği ve verimliliği artırmak amacıyla Özelleştirme Kanunu çıkarılmıştır. İleri teknoloji ve yüksek kaynak gerektiren yatırımların Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde özel kesime veya yabancı sermayeli şirketlere yaptırılabilmesine yönelik yasal düzenleme getirilmiştir. Hazine'nin ve diğer kamu kuruluşlarının Merkez Bankası kaynaklarına başvurmasını kademeli olarak azaltan yasal düzenleme yoluna gidilmiştir. Böylelikle, Merkez Bankası'nın özerkliğini artırma doğrultusunda önemli bir adım atılmıştır. Sosyal güvenlik kurumlarına ait alacakların hızlı tahsil edilmesi konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Tarımsal destekleme alanında, ürün borsalarının geliştirilmesi teşvik edilmiştir (Resmi Gazete, 1995, s. 13-15). Hububat, tütün ve şeker pancarı dışındaki bütün tarım ürünlerindeki sübvansiyonlar kaldırılmıştır. Birçok Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT) kapatılmış ya da satışa çıkarılmıştır. KİT ürünlerine % 150'den fazla zamlar uygulanmıştır. KİT'lerin repo yapması yasaklanırken paralarının tamamını Ziraat Bankası'na yatırımları zorunluluğu getirilmiştir (Akbulut, 2017, s. 18).

5 Nisan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı sonucunda, enflasyon oranları bir miktar gerileyerek 1995 ve 1996 yıllarında % 80 seviyesinde gerçekleşmiştir. 1992 yılında 2,807 USD olan kişi başına GSYİH, 1993 yılında 3,004 USD'ye yükselmiş ancak krizin derinleştiği 1994 yılında 2,184 USD'ye gerilemiştir. 1993 yılındaki seviyeye ancak 1997 yılında ulaşılmıştır. 1995 yılında iç piyasadaki canlanma ile % 8.1 oranına büyüyen GSYİH, 1996 yılında % 7.1 ve 1997 yılında % 7.7 oranında gelişim göstermiştir. Sonuç itibarıyla 5 Nisan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'nda, kısa vadeli hedeflere ulaşılmıştır. Döviz piyasalarındaki dalgalanmalar durmuştur. Cari işlemler fazla verirken para ve döviz piyasaları istikrara kavuşmuştur. Ancak uzun vadeli hedefler için aynı durum geçerli olmamıştır. Kamu borçlanması tekrar yükselmeye başlamış; sıkı para politikalarının uygulanmasından vazgeçilmiştir. Hukuki alt yapı eksikliği, özelleştirme çalışmalarının derinleştirilememesi, programın içeriğini oluşturan diğer taahhütlere bağlı kalınmaması nedenleriyle kalıcı bir plan oluşturulamamıştır (Korkut, 2008, s. 83).

Bu doğrultuda, planın hukuki ve kurumsal düzenlemeler yönünden eksik olması ve alınan kararların tam olarak uygulanamaması, kısa süre içerisinde hem ekonomi geneli hem de bankacılık sektörü açısından, plan öncesindeki sorunların yenilenmesine neden olmuştur. Bankaların, ortaklarına ya da üçüncü kişilere ait kârlı olmayan faaliyetlere finansman sağlamaları, piyasadaki kredi risk seviyesinin artmasına sebep olmuştur. Ekonomik faaliyetin sıklaşan periyotlarla şiddetli olarak değişmesi, kredilerin performansını olumsuz etkilemiştir. Sorunlu krediler büyümüştür. Sorunlu kredilerin büyümesi, zararların artmasına özkaynakların ise azalmasına sebep olmuştur. Ayrıca piyasadaki risklerin hızla arttığı bu dönemde, yeni bankaların kuruluşu ve bazı bankaların el değiştirmesine yönelik kararlar, liyakat ve ehil olma gibi kriterler göz ardı edilerek alınmıştır. Kur riski ve dövizde likidite riski yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler, bankacılık sisteminde bilanço yönetimini zorlaştırmıştır. Bankaların kârlılığı risk seviyelerine göre düşmüştür. Sistemde likidite azalmış; aktif kalitesi bozulmuş; özkaynakların gelişimi sınırlanmıştır (TBB, 2008a. S. 1-40).

Ülke ekonomisinde ve bankacılık sektöründe yaşanan tüm bu gelişmelere bağlı olarak, 1997 yılında Türkbank TMSF'ye devrolmuştur (TMSF, 2004, s. 18). 1998 yılında Rusya krizinin patlak vermesi ile ülkeye yabancı sermaye girişi azalmıştır. Güneydoğu Asya ve Rusya krizleri sonucunda iç talebi kontrol altına almaya yönelik politikalar izlenmiştir. Bu durum, özel tüketici harcamalarının azalmasına neden olmuş; 1998 yılında ekonomi % 3.9 oranında büyüebilmiştir. Aynı yıl, Bank Ekspres TMSF bünyesine alınmıştır. Ağustos 1999'da yaşanan Marmara depremi, ekonominin genelinde hissedilen karamsar havanın daha da artmasına neden olmuştur. Bu olumsuz gelişmeler sonucunda, 1999 yılında ekonomi % 6.4 oranında küçülmüştür. Diğer yandan, kriz oluşması endişesi taşıyan bankalar, risk almak istememiş; toplam mevduat tutarı % 97.6 oranında gelişim kaydederken toplam krediler ise sadece % 44.8 seviyesinde artmıştır. Aynı yıl İnterbank, Sümerbank, Esbank, Egebank, Yurtbank ve Yaşarbank TSMF bünyesine alınmıştır. (Bahar ve Erdoğan, 2011. s. 9-11). Tüm bu gelişmeler sonucunda, 1999 yılı sonunda, Türk bankacılık sektörü, şiddetli bir 'sistemik risk' ile karşı karşıya kalmıştır (TBB, 2008a. S. 1-40).

2.3.7. Kasım 2000 Krizi

1994 krizi sonrasında alınmayan önlemler, 2000 ve 2001 krizlerinin meydana gelmesinde etkili olmuştur. 1999 yılı itibarıyla iç ve dış borç stokunun artması, cari açığın yükselmesi, bütçe açıklarının artması, ekonomide küçülme yaşanması, enflasyon ve faiz oranlarında yaşanan hızlı artış, Kasım 2000 krizinin öncü göstergelerini oluşturmuştur (Yüksel, 2015, s. 71).

2.3.7.1. Kasım 2000 Krizinin Nedenleri ve Sonuçları

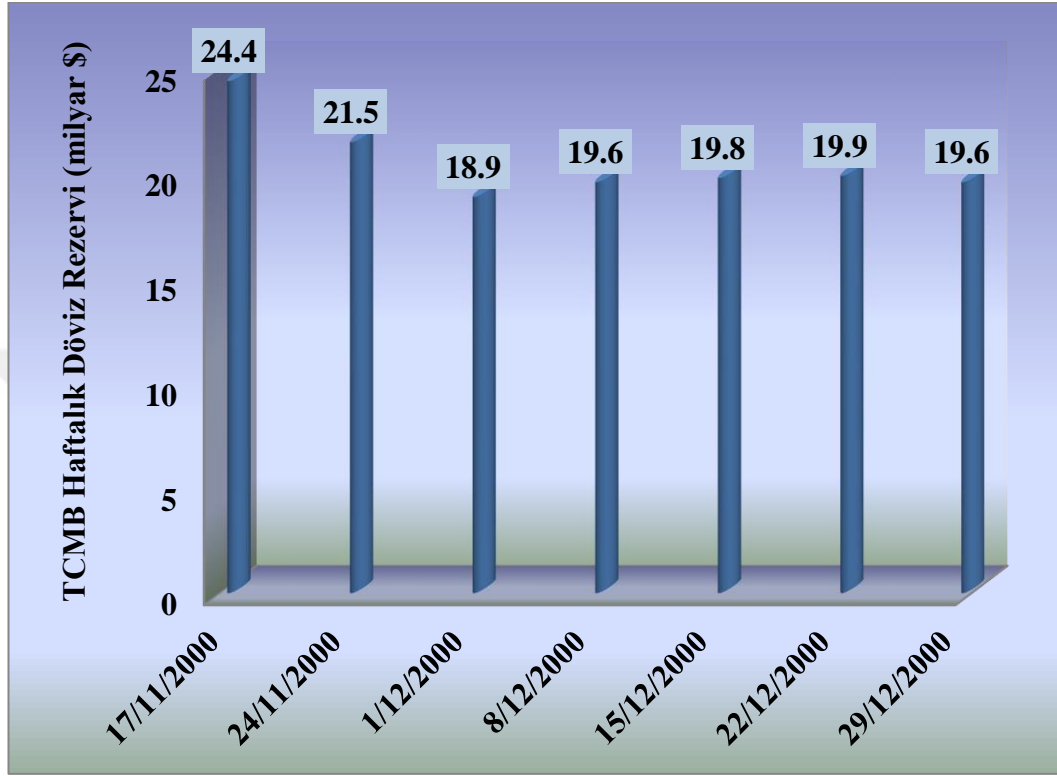
Enflasyonun ve faiz oranlarının düşürülmesi, sürdürülebilir bir mali denge sağlanması, kaynakların daha adil ve etkin dağılımının gerçekleştirilmesi, ekonominin büyüme potansiyelinin artırılması, ödemeler dengesinin sürdürülebilir kılınması amaçlarıyla 2000 yılında IMF ile anlaşma yapılarak Kura Dayalı Enflasyonla Mücadele Programı (EMP) yürürlüğe konulmuştur (Aslanpençe, 2017, s. 20-21). Bu istikrar programı; fiyat, faiz ve ücretleri serbest bırakırken döviz kurunu sabit oranlı artırma üzerine kurulmuştur. Ancak programın bu haliyle işleyebilmesi için mali sektörün kırılgan bir yapı taşımaması, piyasalarda da sermaye hareketliliğinin olmaması gerekiyordu. Bu nedenle programın bu özellikleri, devletin kamu harcamalarını finanse etme yöntemi ile çelişmiştir (Eren, 2006, s. 266). Bu çelişkiye rağmen program kapsamında, kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesine yönelik önemli girişimlerde bulunulmuştur. Yapısal reformlar çerçevesinde, kronik şekilde açık vermekte olan sosyal güvenlik sisteminde düzenleme yapılmıştır. Tarımda doğrudan gelir desteği sistemine geçilerek kredi faizleri kaynak maliyetlerine göre belirlenmiştir. Özelleştirme kapsamında, Petrol Ofisi ve Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.'nin kısmi satışı gerçekleşmiştir. Programın uygulamaya konulmasıyla faiz oranları ve enflasyon gerilemiş; iç talep ve üretimde canlanma başlamıştır. Fakat enflasyon oranı programda öngörülen hızla azalmamıştır. Öte yandan, petrol fiyatlarında oluşan artış, iç talepteki hızlı canlanma ve ulusal paranın aşırı değer kazanması, cari işlemler açığının öngörülen seviyenin oldukça üzerine çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, yurt içi ve yurtdışı piyasalarda, cari işlemler açığı finansmanı ve mevcut döviz kurlarının sürdürülebilirliği hususundaki kaygı düzeyini yükseltmiştir. Ayrıca ülkeye dış kaynak girişinin azalması, likidite sıkışıklığının oluşması ve faiz oranlarının tekrar yükselmeye başlaması, krize zemin oluşturan diğer unsurlar arasında yer almıştır (TCMB, 2001, s. 9-11).

Bu dönem içerisinde, ticari bankaların açık pozisyon sınırı, sermayenin % 20'sine indirilmiştir. Bu sınırı aşan bankalara, Haziran 2000 sonuna kadar TCMB'ye % 8 munzam karşılık yatırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu tarihten sonra munzam karşılık oranı % 100'e çıkarılmıştır. Ancak bu düzenlemeye rağmen 2000 Haziran ayı sonrasında, açık pozisyon tutarı, olması gereken tutarın yaklaşık 2.1 milyar USD üzerinde gerçekleşmiştir. Bankacılık kesiminin bilanço'ya göre döviz açık pozisyonu, 2000 Eylül ayı sonunda değer olarak 20.9 milyar USD'ye, oran olarak % 205'e yükselerek olması gereken tutarın 10 katını bulmuştur. 2000 Eylül ayında Bayındırbank'ın Romanya'daki bankası Banco Turco Romana iflas sürecine girmiştir. Etibank ve Bank Kapital iflas durumuna geldiğinden 2000 Ekim ayı sonunda TMSF bünyesine alınmıştır. Kasım 2000 krizinin patlak vermesinden çok kısa bir süre sonra, 2000 Aralık ayında, Demirbank da TMSF'ye devredilmiştir (Uygur, 2001, s.14-17).

Kasım 2000 krizi, finansal sistemden kaynaklı olan ve başrolünde bankaların bulunduğu bir krizdir. Özel ve kamu bankaları, bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmaları nedeniyle borçlanma telaşına girmiştir. Yurt dışı piyasalarda, ülke borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin artış göstermesi, bankaların dış piyasalardan borçlanmasını zorlaştırmıştır. Bankaların likidite ihtiyaçlarının yükselmesi ve hızla likidite arayışına girmeleri sonucunda döviz talebi artmıştır. Yabancı sermayeli bankalar ise hazine kâğıtlarını hızla satarak ülkeden çıkış yönünde hamlede bulunmuştur. Söz konusu gelişmeler sırasında, piyasanın duyduğu likidite ihtiyacının TCMB tarafından zamanında karşılanamamış olması, EMP'na olan güveni sarsmış ve bunalım piyasalara yansımıştır. Reel sektördeki talep önemli ölçüde daralarak dövizle yönelik spekülasyon atak gerçekleşmiştir (Karaçor, 2006, s. 386-390). Piyasalarda likidite sıkışıklığı oluşmasıyla TCMB, 22 Kasım ve 30 Kasım 2000 tarihleri arasında, 8 gün gibi oldukça kısa bir süre içerisinde, Açık Piyasa İşlemleri (APİ) aracılığıyla piyasaya toplamda 3.9 katrilyon TL likidite yaratmıştır. Ayrıca, yerli ve yabancı yatırımcıların döviz talebinde meydana gelen ani artış nedeniyle TCMB piyasaya yaklaşık 6 milyar USD döviz satışı gerçekleştirmiştir. Grafik 1'e göre, TCMB'nin brüt döviz rezervleri, 17 - 24 Kasım 2000 tarihleri arasında 2.9 milyar USD, 24 Kasım-1 Aralık 2000 tarihleri arasında da 2.6 milyar USD olmak üzere toplamda 5.5 milyar USD erimiştir. Sadece iki haftada brüt döviz

rezervi, 24.4 milyar USD'den 18.9 milyar USD'ye gerilemiştir (Gemici, 2006, s. 93-94).

**Grafik 1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Haftalık Döviz Rezervi:
17 Kasım-29 Aralık 2000 (milyar \$)**

Kaynak: Gemici, 2006, s. 93-94.

2.3.8. Şubat 2001 Krizi

2000 yılı Kasım ayında, döviz yönüne yönelik spekülasyon amaçlı talep, yüksek faiz, TCMB döviz rezervlerinin erimesi ve IMF'nin 10 milyar USD'lik ek kredi desteği ile frenlenebilmiştir. 2001 yılına gelindiğinde, döviz sıkıntısı da dış açık ve cari açık sorunları da artarak devam etmiştir. Kasım 2000 krizi öncesi devreye alınan EMP de Kasım 2000 krizinin yanı sıra Şubat 2001 krizinin de tetikleyici unsuru olmuştur. Döviz kurunun çapaya bağlı hale getirilmesiyle çıkmaza girilmiştir. Cari işlemler açığı, günden güne artarak 2000 yılı sonunda 9.8 milyar USD'ye ulaşmıştır (Yurtçu, 2012, s. 21-24).

2.3.8.1. Şubat 2001 Krizinin Nedenleri ve Sonuçları

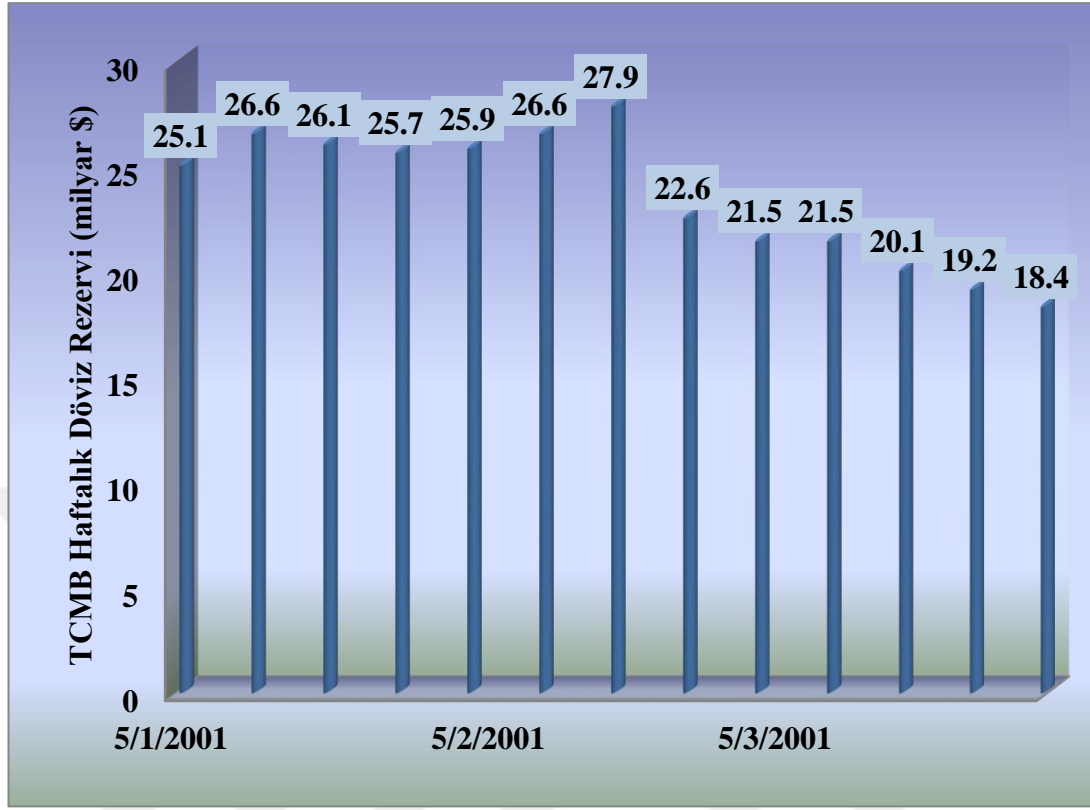
Şubat 2001 krizi öncesi, bankalar, rekabet şartlarına ayak uyduramamış; iyi yönetilememiş ve ciddi sorunlar yaşamıştır. Uluslararası portföy yatırımlarının döviz

kompozisyonu, vade süresi, yurt içi kredilerin maliyeti ve finansal yapıdaki zayıflık, kriz kapsamında yer alan unsurları oluşturmuştur. Banka bilançolarındaki yeni riskler ve banka açık pozisyonları da finansal sistemin kırılma eğiliminin artmasına neden olmuştur. Bu olumsuzluklara ilave olarak, kamu bankalarına ait borçların kamuya aktarılması da piyasalar üzerindeki baskıyı arttıran bir diğer unsur olmuştur. Bankaların içinde buldukları likidite sıkıntısı nedeniyle piyasa faizlerinde aşırı bir yükselme gerçekleşmiştir. Diğer yandan, Şubat ayının başında net iç varlıklar düşmüş; parasal taban daralmıştır. Ayrıca, 21 Şubat 2001 tarihli hazine ihalesi gerçekleştirilememiştir. Kamu bankalarının açıkları için Merkez Bankası'nca, 'son borç veren banka prensibi ile borcunu ödemeyen bankalara borç vererek ödemeler sisteminin tıkanmasını önler', anlayışı zamanında uygulanmamıştır. Bu durum, sistemin açık vermesine, faizlerin % 7,500'e fırlamasına ve bankacılık sisteminin dört günde ortalama % 2,500 düzeyinde faizlerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu süreç içerisinde, finans sektörü üzerinde yaklaşık 15 milyar USD ek yük oluşmuştur (Mangır, 2006, s. 469-470).

Bankaların döviz talebinden kaynaklanan likidite krizi, kısa bir süre içinde finansal krize dönüşmüştür. Bu dönemde, dış piyasalardan sağlanan borçların vadelerinin kısa olması, krizi derinleştiren nedenlerden biri olmuştur. Ayrıca 2000 yılında, iç borçların dış borçlarla ikame edilmesi ve konsolide bütçe içinde iç borç faiz ödemelerinde meydana gelen artış, kamu borç stokunu artırmıştır. Bu bağlamda, Kasım 2000 Krizi, 1994 Krizi'nin devamı niteliği taşıırken, Şubat 2001 Krizi ise Kasım 2000 Krizi'nin ikinci dalgasını oluşturmuştur (Bayraktar, 2010, s. 465).

Tüm bu gelişmeler neticesinde, TCMB 22 Şubat 2001 tarihinde, IMF'den gerekli onayları alarak dalgalı kur sistemi uygulamaya başlamıştır. Bu uygulama ile TL'nin değeri yaklaşık % 40 azalırken, devletin toplam borç tutarı 30 katrilyon TL artmıştır. İflaslar ve işsizlik oranında şiddetli bir artış gerçekleşmiştir. Krizin çözülmesi amacıyla Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) açıklanmıştır (Yurtçu, 2012, s. 21-24). Kriz sonrasında, ekonomide daralmanın olması, iç ve dış yatırımcıların güveninin kaybolması ile ülkeden çıkan kısa vadeli sermaye tutarı GSYİH'in % 7.8'ine ulaşmıştır (Bilgili, 2012, s. 45-49). 2001 yılı başında 25.1 milyar USD olan TCMB brüt döviz rezervi, 30 Mart 2001 itibarıyla 18.4 milyar USD'ye düşmüştür. 05 Ocak-30 Mart 2001 tarihleri arasında brüt rezerv tutarı, Grafik 2'de de belirtildiği gibi 6.7 milyar USD azalmıştır (Uygur, 2001, s.8).

**Grafik 2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Haftalık Döviz Rezervi:
5 Ocak-30 Mart 2001 (milyar \$)**

Kaynak:Uygur, 2001, s. 8

Kriz, reel sektörde daralma yaratarak istikrarsızlığa ve üretimin durmasına neden olmuştur. Üretimin durmasıyla birçok iş yeri kapanmış ve istihdam seviyesinin % 10.6'sına tekabül eden 2.3 Milyon kişi işsiz kalmıştır. Kamu tüketimi % 8.6, özel tüketim % 9 azalmıştır. Kamu ve özel kesimin yatırım düzeyi % 34.1 düşmüştür. Ülke ekonomisi 2001 yılında % 9.4 küçülmüştür. İstikrarsızlık ve belirsizlik ortamının etkisi ve de devalüasyonun da olumsuz yansımaları ile enflasyon oranı da % 88.6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Türk bankacılık sektörü ise Şubat 2001 krizinin ardından, kur riski kaynaklı kayıplar yaşamıştır. Kriz döneminde faiz oranlarında oluşan hızlı yükseliş, fonlama maliyetlerini yükseltmekle kalmamış; menkul değerler cüzdanının piyasa değerini de düşürmüştür. Bu durum, banka bilançolarının olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Faizlerde oluşan yükseliş, kısa vadeli fon talebi yüksek seviyelere ulaşan bankaların ciddi zararlar yazmasına neden olmuştur. Nispeten daha likit durumda bulunan bazı yabancı ve özel bankaların fonlama zararları ise sınırlı düzeyde kalmıştır. Konsolide bazlı bir değerlendirme yapıldığında kamu bankaları TL'nin değer kaybetmesi dolayısıyla ciddi bir etkilenme yaşamazken,

özel bankalar kur riskinden kaynaklı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Bilgili, 2012, s. 45-49). 2001 krizi sonrasında sektörde faaliyet gösteren banka sayısı azalmıştır. 2001 yılında 61 olan toplam banka sayısı 2004 yılı itibarıyla 48'e düşmüştür (Yiğitoğlu, 2005, s. 117-120). Kriz sonrasında, 2001 yılı içinde Ulusalbank, İktisat Bankası, Kentbank, EGSbank, Sitebank, Bayındırbank, Tarihbank ve Toprakbank TMSF'ye devrolmuştur (TMSF, 2004, s. 18).

2.3.8.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

14 Mart 2001 tarihinde açıklanan GEGP ile ülke ekonomisinde oluşan güven bunalımı ve istikrarsızlığın ortadan kaldırılarak kamu yönetimi ve ekonominin yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır. Program kapsamında; dalgalı kur rejimi içinde enflasyonla mücadele edilmesi, TMSF bünyesindeki bankalar ile kamusal ve özel sermayeli bankaların yeniden yapılandırılması, kamu finansman dengesinin sağlanması, enflasyon hedefleri ile uyumlu ve adil bir gelir politikası uygulanması hedeflenmiştir. Kamu bankalarına, Hazine'den alacaklarına karşılık olarak uygun faizli Hazine kağıdı verilerek görev zararı alacaklarının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Kamu bankalarına zarar oluşturacak görev verilmemesine yönelik karar alınmıştır. Sermayeleri yetersiz düzeyde kalan kamu bankalarında sermaye artırımına gidilmiştir. Emlak Bankası tasfiye edilerek Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir. Ziraat ve Halk Bankası ortak bir yönetim kuruluna devredilmiştir. Kamu bankalarının verimsiz şubelerinin kapatılması kararı alınarak istihdam edilen çalışan sayısının azaltılması için personel, emekliliğe teşvik edilmiştir (TCMB, 2001, s. 12-29).

TMSF bünyesinde bulunan Ulusalbank, Bankkapital, Egebank, Yurtbank ve Yaşarbank, Sümerbank bünyesinde birleştirilmiştir. Sümerbank'ın Oyak Grubuna satışı gerçekleşmiştir. Esbank ve İnterbank, Etibank bünyesinde birleştirilmiştir. Etibank, İktisat Bankası, Kentbank, EGS Bank ve Toprakbank, Bayındırbank bünyesinde birleştirilmiştir (TMSF, 2004, s. 18). TMSF bünyesinde bulunan Demirbank'ın satışı gerçekleşmiştir (TCMB, 2001, s. 12-29). 2002 yılında Pamukbank, TMSF bünyesine alınmış ve sonrasında Halk Bankası ile birleştirilmiştir. 2003 yılında İmar Bankası TMSF'ye devrolmuştur (TMSF, 2004, s. 18). Bayındırbank'ın unvanı, 07.12.2005 tarihinde, Birleşik Fon Bankası A.Ş. olarak değişmiştir (TMSF, 2018, s.40-45).

Öte yandan yaşanan krizlerden olumsuz etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeler başlatılmıştır. Bu kapsamda; sermaye yeterliliği kriteri doğrultusunda, BDDK tarafından özel bankalar ile sermaye artırımı ve yeniden yapılanma konusunda anlaşmalar yapılmıştır. Bankaların dönem kârlarını sermayeye ilave etmeleri sağlanmıştır. Özel karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider sayılması konusundaki yasal düzenlemelere açıklık getirilmiştir (TCMB, 2001, s. 12-29). GEGP kapsamında, bankaların aracılık maliyetlerine ilişkin değişiklikler yapılmıştır. Diğer yandan mevduat sigortası uygulamasına sınırlama getirilerek sınırsız güvence Ağustos 2004'te kaldırılmıştır (Yiğitoğlu, 2005, s. 117-120).

KİT'lerin faaliyetlerinde zarar oluşturacak görevlerin azaltılmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Kamu bankalarına görev verilmesi durumunda verilen göreve ilişkin gider karşılığının, bütçeye eklenerek kuruluşlara peşin ödeme yapılması kararı alınmıştır. Öte yandan, ekonomide rekabeti ve etkinliği artıracak düzenlemeler kapsamında, Türk Telekom'un özelleştirilmesini hızlandırmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Reel ekonomiye yönelik önlemler çerçevesinde ise ihracatın artırılmasına ilişkin ilave tedbirler alınmıştır. Bu kapsamda; bütçeden ve diğer kaynaklardan sağlanacak finansmanlar doğrultusunda Eximbank'ın kredi imkanlarının artırılması, ihracatta KDV ödemelerinin hızlandırılması, desteklerle ilgili uygulamalarda bürokratik işlemlerin azaltılması kararlaştırılmıştır. Doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandırmak amacıyla uluslararası tahkim imkanı ile ilgili kanun çıkarılmıştır. Esnaf, sanatkar, KOBİ'ler ve tarım kesimini desteklemek için Ziraat ve Halk Bankasından kullanmış oldukları kredilerin faizlerine maliyetlerin yansıtılmasını sınırlamak amacıyla bütçeye ödenek eklenmiştir. Sağlık, eğitim ve güvenlik hizmetleri hariç kamuda yeni personel alımının sadece olağanüstü ve gerekli durumlarda yapılmasına karar verilmiştir. Sosyal güvenlik kurumlarının sağlık harcamaları, disiplin altına alınmıştır. Kamuda taşıt kullanımı sınırlandırılmıştır. Gelir artırıcı düzenlemeler kapsamında, vergi tabanının yaygınlaştırılması amacıyla vergi kimlik numaralarının kullanımı artırılmıştır. Vergi kaçığının en aza indirilmesi için vergi denetimleri artırılmıştır (TCMB, 2001, s. 12-29).

Sonuç itibarıyla GEGP, stratejik olarak EMP'ye göre daha tutarlı ve güçlendirilmiştir. Fiyat istikrarını sağlama, finansal sistemi güçlendirme, kamu

maliyesinde iyileştirme, kamu borç yönetimini sağlıklı yapıya kavuşturma amaçlarını gerçekleştirmede başarılı olmuştur. Nitekim Türkiye ekonomisi 2002'den itibaren hızla toparlanma sürecine girmiştir. Temel makroekonomik göstergeler iyileşmeye başlamıştır (Şahin, 2016, s. 247-265).

3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI: KURUMSAL VE YASAL DÜZENLEMELER

Şubat 2001 krizi sonrasında, Avrupa Birliği (AB) ile uyum yasalarının da etkisi ile sektörün yeniden yapılandırılmasına yönelik arayış içerisine girilmiştir. Bu doğrultuda, Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde gerçekleştirilen tüm düzenlemeler incelenmiş; Basel düzenlemeleri, TCMB'nin yeniden yapılandırılması, BDDK'nın kuruluş ve yapılandırılması, TMSF'nin kuruluş ve yapılandırılması ve de bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı başlıkları altında ele alınmıştır.

3.1. BASEL DÜZENLEMELERİ

Petrol fiyatlarındaki aşırı yükseliş nedeniyle oluşan 1974 Petrol Krizinin, finansal piyasalarda ve bankacılık sisteminde oluşturduğu derin tahribat sonrasında, G-10 kapsamında yer alan ülkelerin Merkez Bankası Başkanları yönetiminde, Basel Bankacılık Denetim ve Gözetim Komitesi kurulmuştur. Komite, üye ülkelerin kontrol yöntemlerini ve uygulamalarını ayrıntılı bir şekilde belirlemekten ziyade, tüm üyeleri kapsayacak standart yaklaşımlar geliştirerek belirli bir görüşü dünya geneline yayabilmeyi hedeflemiştir (Bank For International Settlements[BIS], 2019). Bu bağlamda, Komite öncelikli olarak uluslararası denetim mekanizmasında bulunan boşlukları doldurmayı amaçlamış ve iki ana prensip edinmiştir. Öncelikle, bankaların yapılacak olan hiç bir denetlemeden kaçmaması gerektiği belirtilmiş; yapılacak olan denetlemelerin yeterli düzeyde olması da ikinci prensip olarak eklenmiştir. Basel Komitesi, resmi anlamda kanun ve kurallar koyma yetkisine sahip bulunmamaktadır. Düzenlemeler, yol gösterir nitelik taşımakta; öneri kapsamında yer almaktadır. Ancak komite tarafından oluşturulan düzenlemelere uyum göstermeyen ülkelerin bankacılık sektörleri, uluslararası ortamda dışlanarak risk primleri menfi etkiye uğramaktadır (Cengiz, 2013, s. 3-6). Bu hususlar çerçevesinde, 1988 yılında Basel I, 1999 yılında Basel II, 2010 yılında da Basel III imzalanmıştır.

3.1.1. Basel I

Basel I sermaye uzlaşısıdır. Bankaların asgari sermaye gereksinimlerini ölçümlemesi için bir standartlar manzumesidir. Uluslararası Takas Bankası Basel Komitesi tarafından 1988 yılında yayımlanmıştır. 1996'da piyasa riski eklenmiştir. 1998'de ise piyasa riski hesaplaması yürürlüğe girmiştir. Basel I, başta G-10 ülkeleri

olmak üzere, ülkemiz de dahil, birçok ülkenin denetim otoritesi tarafından kabul edilmiştir (TBB, 2013, s. 3-7). Basel I anlaşmasının ana konusu banka iflasları olup bir bankanın iflas etmesi halinde banka ortaklarının zararını en düşük seviyeye indirmek amacı taşımıştır. Basel I anlaşması ülkemizde de 1988 yılında imzalanmıştır. Bu uygulama, 3 senelik bir dönemi kapsayacak şekilde, aşamalı olarak yapılmıştır. Bu doğrultuda, bankaların sermaye yeterliliği oranları da 1989 yılı için % 5, 1990 yılı için % 6, 1991 yılı için % 7, 1992 yılı için ise % 8 şeklinde belirlenmiştir (Şutman,2016, s. 21-22). Basel I düzenlemesi, sermaye yeterliliği ölçümünde bazı eksiklikleri barındırmıştır. Sermaye, başlangıçta sadece kredi riski ile ilişkilendirilmiş; 1996 yılında piyasa riski ilave edilmiştir. Farklı nitelikteki müşterileri, aynı risk ağırlığında değerlendirmesi nedeniyle kredi risk hassasiyetinde yetersiz kalmıştır. Kredi verilecek olan müşterinin kredi riski açısından sermaye yükümlülüğü, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkesi olup olmama kriterine göre belirlenmiştir. Kredilendirilmede, OECD ülkeleri için kredi kolaylıkları sağlanması esas alınmıştır. Ayrıca, tüm bankalar için tek bir yöntem uygulanmıştır (TBB, 2013, s. 3-7). Basel I'de, bankalar risk yönetim sistemlerini geliştirmeleri yönünde yeterince teşvik edilmemiş; kredilerin vade yapısı önemsenmemiştir. Kredi risklerine aşırı odaklanılarak operasyonel riskler dikkate alınmamıştır. Belirtilen tüm bu eksiklikler Basel I'in eleştirilmesine neden olmuştur (Erol, 2007, s. 157). 1990'lı yıllarda gerçekleşen Brezilya ve Meksika krizleri, Avrupa Döviz Kuru Mekanizması krizi, Güneydoğu Asya krizi ve de ülkemizde yaşanan 1994 krizi, Basel I'in eksiklerine yönelik eleştirilerin doğruluğunu ortaya koymuştur. Söz konusu gelişme ve eleştiriler, Basel II düzenlemesinin yayımlanmasına zemin oluşturmuştur.

3.1.2. Basel II

Basel I'in sermaye yeterliliği ölçümüne ilişkin eksiklikleri dikkate alınarak yayımlanan Basel II, yeni sermaye uzlaşısıdır. Bankalarda risk yönetimini etkinleştirmek, piyasa genelindeki disiplini artırmak, sermaye yeterliliğine yönelik ölçümlerin daha etkin hale gelmesini sağlamak, bankacılık sistemini sağlamlaştırmak ve finansal istikrara katkıda bulunmak amacıyla hazırlanmıştır. Basel II içerisinde sermaye yükümlülüğünün nasıl hesaplanacağı, maruz kalınan risklerin nasıl yönetileceği, sermaye yeterliliğinin nasıl değerlendirileceği ve kamuya nasıl açıklanacağına ilişkin hükümler mevcuttur. Basel II kapsamında, risk ölçümüne yönelik basit aritmetiğe dayalı, standart yöntemler ile kredi, piyasa ve operasyonel

riske ilişkin istatistiki risk ölçüm metotlarını içeren yöntemler bulunmaktadır. Basel II, Haziran 1999'da yayımlanmıştır. Basel II'ye ilişkin nihai metin ise Haziran 2004'te yayımlanmıştır. Basel I'de sadece kredi ve piyasa riskleri için sermaye zorunluluğu bulunurken Basel II'de bu risklere operasyonel risk sermaye yükümlülüğü de eklenmiştir. Basel II'de operasyonel risk; yetersiz veya aksayan iç süreçler, insanlar, sistemler ya da harici olaylar sonucu ortaya çıkan zarar riski olarak tanımlanmış ve bankalardan bu riskleri için de sermaye bulundurmaları istenmiştir. Öte yandan, Basel I'de yer alan, kredi riski açısından sermaye yükümlülüğünün OECD ülkesi olup olmama kriterine göre belirlenmesi prensibine dayanan 'kulüp kuralı' Basel II ile birlikte kaldırılmıştır. Son olarak, Basel II kapsamında sermaye yeterliliğine ilişkin detaylı bilgilerin kamuya açıklanması zorunluluğu getirilirken bu şart Basel I'de yer almamıştır (BDDK, 2005, s. 1-3). Ülkemizde 2002 yılında BDDK tarafından başlatılan Basel II'ye uyum süreci, 2012 yılında tamamlanmıştır. 1 Temmuz 2012 itibarıyla, kredi riskinin ölçümünde derecelendirmeye dayalı standart yöntemin uygulanmasıyla ülkemizin tam uyumu gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, Türk Bankacılık Sektörü'nün sermaye yeterliliği oranı, asgari yasal sınır olan % 8'in ve BDDK tarafından uygulanmakta olan % 12'lik hedef oranın oldukça üzerine çıkarak % 16.5 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, 2006 yılında BDDK düzenlemeleri kapsamında, asgari % 12'lik hedef oran belirlenmesi, 2008 Küresel krizinde, ülkemizde faaliyet gösteren bankaların sermaye sıkıntısı yaşamamasını sağlamıştır. Söz konusu uygulamanın katkılarıyla ülkemiz, Küresel kriz sürecinde, bankacılık sektörü kamunun sermaye desteğine ihtiyaç duymayan tek OECD ülkesi olmayı başarmıştır (Külahi vd., 2013, s. 191-193).

3.1.3. Basel III

2008 yılında oluşan Küresel kriz, ABD ve AB ülkelerinin büyük ölçekli bankaları üzerinde ağır tahribat yaratarak bazılarının iflas etmesine neden olmuştur. Küresel finansal kriz ile birlikte mevcutta uygulanmakta olan Basel II kriterlerinin, 2008 krizi ile benzer nitelikli büyük istikrarsızlık ortamlarında oluşabilecek ve öngörülmesi mümkün olmayan sorunlar karşısında yeteri kadar önlem alamadığı tespit edilmiştir (Algburi, 2018, s. 53-71). Basel II'nin söz konusu eksikliğine yönelik eleştiriler doğrultusunda, Basel III, Ekim 2009'da gerçekleştirilen G-20 zirvesinin ana gündem maddesi olmuş; 12 Eylül 2010 tarihinde de Basel Komitesi tarafından Düzenleme'nin kabul gördüğü açıklanmıştır (BDDK, 2010e, s. 1-3).

Basel III düzenlemesi ile birlikte, bankacılık sisteminin finansal ve ekonomik şoklara karşı direncinin artırılması, risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi, bankaların şeffaflığının artırılarak kamuya bilgi verme faaliyetinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. İlgili amaçların gerçekleştirilmesi için mevcutta kullanılan asgari sermayenin nicelik olarak artırılması, niteliğinde değişiklikler yapılması ve risk bazlı olmayan bir asgari sermaye gerekliliği standardının getirilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca tutulması gereken sermaye ihtiyacının ekonominin çevrim dönemlerine göre artırılabilmesi ya da azaltılabilmesine ve asgari likidite oranlarına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Aslında söz konusu değişiklikler, etkileri dolayısıyla önemli finansal sonuçlara neden olsa da sermaye yeterliliği hesaplama yaklaşımında önemli sapmalar oluşturmamaktadır. Bu nedenle, Basel III, Basel II'nin 2008 küresel krizinde görülen eksikliklerini tamamlayan ek düzenlemeler seti niteliği taşımaktadır (BDDK, 2010e, s. 1-3). Basel III ile getirilen, sermayenin nitelik ve niceliğinin artırılmasına yönelik düzenlemeler, 2013 tarihinde, BDDK tarafından mevzuatımıza yansıtılmıştır. Özkaynakların; ana sermaye, çekirdek sermaye, ilave ana sermaye ve katkı sermaye olarak sınıflandırılması ve bu sermaye türlerinin taşınması gereken nitelikler, düzenlemede yer alan hususlar arasında yer almıştır. Türk Bankacılık sektörü sermaye yeterliliği oranının 2017 yılında % 16.8 düzeyinde olması, ana sermaye kalemlerinin özkaynakların % 92'sini içermesi ve katkı kredilerinin ise özkaynakların % 8'ini oluşturması, sektörün sermaye kalitesinin üst düzeyde olduğunu göstermiştir. Her ne kadar Türk Bankacılık sektörü, sermaye kalitesi açısından kriterle uyum göstermekte zorlanmasa da bazı Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren bankalar örnek gösterilerek Basel III'e eleştiriler getirilmiştir. Söz konusu eleştiriler kapsamında, sermayesi düşük olan bankaların, bu düzenleme ile sermaye miktarlarını arttırabilmelerinin çok mümkün olmadığı ve bu durumun ekonomik faaliyetleri olumsuz etkileyeceği görüşü belirtilmiştir (Kaya ve Torun, 2018, s. 13-25).

3.2. TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NIN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1715 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 30 Haziran 1930 tarihli 1533 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanması ile TCMB, 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetine başlamıştır. 1970 yılında, Banka'nın etkinliğinin artırılması amacıyla, yasal düzenleme yoluna gidilmiştir. 1983 yılında, Banka, döviz ve altın

rezervlerinin yönetimi konusunda yetkili kılınmıştır. Ayrıca Banka'nın asli görevlerini, fiyat istikrarının sağlanması doğrultusunda gerçekleştireceği hükmü getirilmiştir. 1987 yılında Banka, açık piyasa işlemleri yapmaya başlamıştır. 1989 yılında, ekonomik birimler tarafından döviz ile işlem yapılmaya başlanmıştır. Aynı yıl, Türk parası konvertibl ilan edilmiş ve daha esnek bir döviz kuru sistemi uygulamasına geçilmiştir. 1994 yılında, Hazine'nin TCMB kaynaklarını kullanımına sınırlama getirilmiştir. 2000 yılında, EMP yürürlüğe girmiştir. Ancak çok kısa bir süre sonra Şubat 2001 krizinin çıkması, EMP'nin sonlandırılmasına sebep olmuştur. 22 Şubat 2001 tarihinde döviz kurları dalgalanmaya bırakılmıştır. 14 Mart 2001'de GEGP uygulanmaya başlamıştır. GEGP kapsamındaki yasal ve kurumsal yeniden yapılandırma faaliyetlerine yönelik olarak, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır (TCMB, 2019a).

25 Nisan 2001 tarihli, 4651 Sayılı Kanun ile değişikliğe gidilen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 1. Maddesi'nde, Banka'nın ana amacı fiyat istikrarının sağlanması olarak revize edilmiş ve para politikası araçlarını doğrudan kendisinin belirleyeceği belirtilmiştir. Bu değişiklik ile Banka, para politikasının belirlenmesi ve uygulaması konusunda tek yetkili kurum olarak görevlendirilmiştir. Banka, ilgili Kanun ile kendisine verilen görev ve yetkileri bağımsız olarak yerine getirme ve kullanma, banknot ihracında tek yetkili olma, Hükümet'le birlikte enflasyon hedefini tespit etme ve buna uyumlu olarak para politikasını belirleme, para politikası araçlarını kullanma konularında yetkili kılınmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi[TBMM] , 2001).

TCMB Kanunu'nda belirtilen değişikliklerin yapılması sonrasında, 2002 yılında, enflasyon hedeflemesi uygulamasına başlanmıştır. 2002-2005 döneminde örtük enflasyon hedeflemesi çerçevesinde gerekli alt yapı oluşturulmuş ve 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçilmiştir. Bu dönemde iki aşamalı bir para reformu da gerçekleştirilmiştir. 2005 yılı itibarıyla gerçekleşen ilk aşamada Türk lirasından altı sıfır atılmış; Yeni Türk Lirası tedavüle çıkarılmıştır. 2009 yılı itibarıyla da ikinci aşamaya geçilerek paradan 'yeni' ifadesi kaldırılmış; Türk lirası dolaşıma çıkarılmıştır (TCMB, 2019a).

3.3. BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU'NUN KURULUŞ VE YAPILANDIRILMASI

4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 23.6.1999 tarihli 23734 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanması ile kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuş; 2000 yılının Ağustos ayında da faaliyetine başlamıştır. İlgili Kanun çerçevesinde, Kurum, tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamakla yükümlü ve yetkili kılınmıştır (TBMM, 1999). Ayrıca, Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yurt dışında kurulmuş ve kurulacak bankaların Türkiye'deki şubelerinin bu Kanun hükümlerine tabi bulunduğu belirtilmiştir (BDDK, 2010c, s. 9-13).

BDDK tarafından gerçekleştirilen düzenleme, denetleme ve uygulama faaliyetleri kapsamında, 2001 yılında BSYYP uygulamaya konulmuştur. 2002 yılında sektörün sermaye yapısını güçlendirmek amacıyla Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı yürürlüğe girmiştir. 2005 yılında, BDDK'nın düzenleme ve denetleme alanı genişletilerek finansal holding şirketleri, finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketleri de kapsama dahil edilmiştir (BDDK, 2013a, s. 18-19). 2006 yılında kartlı ödemeler sisteminin etkinliğinin sağlanmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır (Mevzuat, 2019). Ayrıca aynı yıl içinde, Mali Sektör Değerlendirme Programı uygulanarak bankalara yönelik Risk Odaklı Denetim Sistemine geçilmiştir. 2009 yılında, Basel Bankacılık Denetim Komitesine ülkemizi temsilen üye olunmuştur. 2012 yılında Basel II'ye geçiş sağlanmıştır (BDDK, 2013a, s. 18-19). Aynı yıl, finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin kuruluş ve çalışma esasları düzenlenmiştir (Resmi Gazete, 2012). 2013 yılında, ödeme kuruluşları ve elektronik para kuruluşlarının yetkilendirmeleri ve denetimleri Kurum'un görev alanına dahil edilmiştir (BDDK, 2013a, s. 18-19).

2014 yılında, Basel III Düzenlemesine uyum kapsamında, yüksek kaliteli likit varlık stokunun, net nakit çıkışlarına oranlanması olarak ifade edilen, likidite karşılama oranı hesaplamasına yönelik yasal düzenleme getirilmiştir. Söz konusu düzenleme ile bankaların teminata konu edilmemiş, üzerinde kısıtlama bulunmayan,

güvenilir nitelikteki likit varlıklarının artırılması amaçlanmıştır. Aynı yıl, tüketici haklarının korunmasına çerçevesinde düzenlemeler yapılmıştır (BDDK, 2014, s. 40-53). 2015 yılında, üye ülkelerin Basel Standartlarına uyum performansını ölçen Düzenleme Tutarlılığı Değerlendirme Programı doğrultusunda, ülkemiz, standartlara tam uyumlu bulunan az sayıdaki G-20 ülkesi arasında yer almıştır (BDDK, 2015a, s. 43-53). 2017 yılında, kamusal sermayeli bankaların ve bu bankaların bağlı ortaklığı niteliğindeki finansal kuruluşların alacaklarının varlık yönetim şirketlerine satışına yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır (BDDK, 2017a, s. 39).

2018 yılı Ağustos ayında, döviz kurunda meydana gelen ani ve hızlı yükselme, finansal piyasalarda tedirginlik yaratmıştır. Faiz oranları hızla artarken, borsa endeksi düşüşe geçmiştir. Borsada işlem gören banka hisselerinde yüksek oranlı değer kayıpları yaşanmıştır. Piyasalarda oluşan söz konusu dalgalanmanın Türk bankacılık sektörüne olumsuz etkilerini sınırlandırmak amacıyla BDDK tarafından bir dizi önlem alınmıştır. Bu kapsamda, kredi kartı ve kredi işlemlerine yönelik yasal düzenleme değişikliği ile cari işlemler açığının düşürülmesi amacıyla ithalata dayalı sektörlerde taksit sayısı azaltılmıştır. Büyüme ve tasarrufların artırılması hedefi doğrultusunda da ithal girdi oranı düşük olan ve yerli üretime dayalı sektörlerde, mevcut taksit uygulamasına devam edilmiştir. Diğer taraftan, reel sektörde faaliyet gösteren firmaların finansal kesime olan borçlarının süre ve koşullarında değişikliğe gidilerek yeniden yapılandırılması sağlanmıştır. Ayrıca bankalar tarafından gerçekleştirilen swap işlemleri toplamının bankaların en son hesapladıkları yasal özkaynaklarının %50'sini geçmemesi yönünde karar alınmıştır (BDDK, 2018a, s. 38-39).

3.4. TASARRUF MEVDUATI SİGORTA FONU'NUN KURULUŞ VE YAPILANDIRILMASI

Tasarruf sahiplerinin mevduatlarının korunmasına yönelik olarak oluşturulan mevduat sigortası sistemi; mevduat sahibi, mevduatın bulunduğu banka ve mevduat sigortasını yapan kurum arasında işlemektedir. Yaptırım gücünü ise ülke mevzuatına dayalı hukuk kurallarından almaktadır. Sigortayı yapan kurum, bu işlem karşılığında belirli bir tutarda prim tahsil etmektedir. Kurum, bankanın mevduat sahibine mevduat tutarını geri ödeyememesi halinde devreye girmekte; mevduat sahibine sigorta kapsamında yer alan tutarı ödemektedir. Ödediği tutarları geri almak üzere de

ödeme güçlüğüne düşen banka hakkında yasal süreci başlatmaktadır. Ülkemizde, tasarruf mevduatının korunmasına yönelik ilk yasal düzenleme, 30.05.1933 tarihli Mevduatı Koruma Kanunu çerçevesinde oluşturulmuştur. İlgili Kanun'da, bankalar tarafından mevduat munzam karşılığı olarak TCMB bünyesinde bulundurulan mevduatın, ilgili bankaların kabul ettikleri mevduatların karşılığı olarak kabul edildiği ve üçüncü kişilerce haczedilemeyeceği belirtilmiştir (TMSF, 2019). 1936 yılında, bankalar tarafından kabul edilen mevduatın % 40 oranındaki kısmı, ilgili bankanın aktifinde mevcut bütün kıymetler üzerinde imtiyazlı alacaklı kabul edilmiş ve ilgili bankanın iflası halinde bu kısmın, bankanın tasfiye sonucu beklenmeksizin mevduat sahiplerine ödeneceği yönünde yasal düzenleme yapılmıştır (Resmi Gazete, 1936). 1958 yılında % 40 olarak belirlenen ilgili oran % 50'ye yükseltilmiştir (TBMM, 1958). 1960 yılında, Bankalar Tasfiye Fonu kurulmuştur (Resmi Gazete, 1960). TMSF, 22.07.1983 tarihinde TCMB bünyesinde tasarruf mevduatını sigorta etmek üzere kurulmuştur. 1994 yılında, yaşanan ekonomik kriz nedeniyle TMSF'nin görev ve yetkileri genişletilmiştir. Tasarruf mevduatını sigorta etmenin yanı sıra bankaların mali yapılarını güçlendirme ve gerekli hallerde yeniden yapılandırma görevi de TMSF'ye verilmiştir (TMSF, 2019).

1999 yılında, BDDK'nın kurulmasıyla TMSF'nin temsil ve idaresi TCMB'den alınarak BDDK'ya devredilmiştir. 2000'lerin başında iflas eden banka sayısının 25'e yükselmesi nedeniyle 26.12.2003 tarihinde TMSF, 5020 Sayılı Kanun ile özerk bir statüye kavuşturulmuştur. 2005 yılında, mevduat sigorta sistemine yönelik önemli değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişiklikleri içeren yasal düzenlemelerle TMSF'nin yetkileri genişletilmiş; BDDK'ya ait olan sigorta kapsamındaki mevduatın kapsamı ve tutarını belirleme yetkisi TMSF'ye verilmiştir. Ayrıca, risk esaslı sigorta priminin tarifesini, tahsil zamanını ve şeklini belirleme yetkileri TMSF'ye verilmiştir. Katılım bankaları tarafından kabul edilen gerçek kişilere ait katılım fonları, TMSF'nin güvencesi altına alınmıştır. Ülkemizde 15.07.2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi sonrasında ilan edilen Olağanüstü Hal kapsamında; 10.11.2016 tarihli 6758 sayılı Kanun ile FETÖ/PDY terör örgütlerine aidiyeti, iltisakı veya irtibatı nedeniyle kayyım atanacak olan şirketlerdeki kayyım görev ve yetkilerinin TMSF'ye devredilmesine karar verilmiş ve söz konusu şirket ve varlıkların satış ve tasfiyesine ilişkin hükümler düzenlenmiştir (TMSF, 2019). Bu kapsamda, Asya Katılım Bankası TMSF'ye devir olmuştur (TMSF, 2018, s.40-45). Tasarruf

sahiplerinin haklarının korunması doğrultusunda, mevduat ve katılım fonlarına ilişkin sigorta kapsam ve tutarı da dönemin koşulları dikkate alınarak süreç içinde değiştirilmiştir. 2003 yılında yapılan düzenleme doğrultusunda, bir bankada bir gerçek kişiye ait hesapların anapara ve faiz tutarları toplamının 50 bin TL'ye kadar olan kısmı, sigorta kapsamında yer almıştır. Yönetmelik, 5 Temmuz 2004 tarihinden itibaren uygulamaya konularak sınırsız güvence kaldırılmıştır (TMSF, 2003, s. 3). 2013 yılında, yasal düzenlemelerde değişiklik yapılarak sigortaya tabi mevduat ve katılım fonları için sigorta limiti, birikimli enflasyon oranı, kişi başına tasarruf mevduatı tutarı ve sigortalı mevduatın toplam mevduat içindeki payı gibi ekonomik ve finansal kriterler dikkate alınarak 100 bin TL'ye yükseltilmiştir (TMSF, 2018, s. 27).

3.5. BANKACILIK SEKTÖRÜ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI

2001 Krizinin ülke ekonomisi üzerinde yarattığı tahribatın ve de bankacılık sisteminde var olan yapısal sorunların oluşturduğu olumsuzluğun giderilmesi amacıyla 15 Mayıs 2001 tarihinde BSYYP yürürlüğe konulmuştur. Bu programla, bankacılık sisteminin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Genç, 2015, s. 8-9).

3.5.1. Programın Kapsamı

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, TMSF'ye devredilen bankaların sorunlarının çözülerek yeniden yapılandırılması, özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturularak güçlendirilmesi programın genel kapsamını oluşturmaktadır. Ayrıca bankacılık sektörünün etkinlik ve rekabet düzeyini artıracak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilerek sektörün denetim çerçevesinin güçlendirilmesi de program kapsamında yer alan unsurlar arasında yer almaktadır (Genç, 2015, s. 8-9).

3.5.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılandırılması kapsamında yer alan çalışmalar, kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması, görev zararı alacaklarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, kredi portföyünün etkin yönetimi ve mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi alanlarında yoğunlaşmıştır. Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden

yapılandırılması ile de kamu bankalarındaki ürün, teknoloji, organizasyon, krediler, planlama, insan kaynakları, mali kontrol, hizmet yapısı ve risk yönetimi unsurlarının, çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gerekleri doğrultusunda yapılandırılması amaçlanmıştır (Boyacıoğlu, 2003, s. 531).

3.5.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankaların Yeniden Yapılandırılması

TMSF'na devredilen bankaların yeniden yapılandırılması kapsamında, Fon'a devredilen bankaların bilançoları, mevduat ve yükümlülük devri ile alacak, iştirak ve gayrimenkul devirleri yoluyla küçültülmüştür. İlgili bankalardan satışa çıkarılanların bir kısmı yerli ve yabancı yatırımcılara satılmıştır. Satışa çıkarılan ancak teklif gelmeyen veya gelen teklifler yeterli bulunmayan bankalar da diğer Fon bankaları bünyesinde devir ve birleşme işlemlerine tabi tutulmuştur. Fona devredilen bankaların operasyonel açıdan yapılandırma çalışmaları çerçevesinde de şube ve personel sayılarının azaltılması yoluna gidilmiştir. Fon bünyesindeki bankaların yeniden yapılandırılmasına yönelik işlemlerin finansmanını sağlamak amacı ile Hazine Müsteşarlığı tarafından, Fon için ihraç edilen özel tertip devlet iç borçlanma senetleri kullanılmıştır (Bumin, 2016, s. 179).

3.5.1.3. Özel Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasına yönelik olarak, sermaye yapılarının güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonlarının daraltılması, devir ve birleşmelerinin özendirilmesi, sorunlu kredilerinin çözümlenmesi, iç kontrol ve risk yönetim sistemleri oluşturulması konularında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Boyacıoğlu, 2003, s. 533). Özel bankaların sermayelerinin artırılması konusundaki düzenlemeler kapsamında, 31 Ocak 2002 tarihinde yayımlanan 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'na 4743 sayılı Kanunla eklenen Geçici 4. madde ve bu maddeye bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerle yeniden yapılandırma programında sermaye artırımının öncelikle bankaların kendi imkânlarıyla yapmaları istenmiştir. Sermaye artırımına gücü yetmeyen bankalara, sermayeleri belli bir seviyenin üzerinde olmak kaydıyla ve bir defaya mahsus olarak, devlet tarafından sermaye desteği sağlanması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, sermaye artırımını gerçekleştirilinceye kadar likidite sıkıntısı yaşayan bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını karşılamak için TCMB açık piyasa işlemleri kapsamında kotasyon

yöntemi ile repo işlemi yapma ve TCMB ile bir haftalık vadeli repo işlemi yapma imkânı sağlanmıştır. İlgili düzenlemeye toplam 25 banka dâhil edilmiştir (Kaya, 2012, s. 96-97).

3.5.1.4. Denetime Yönelik Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

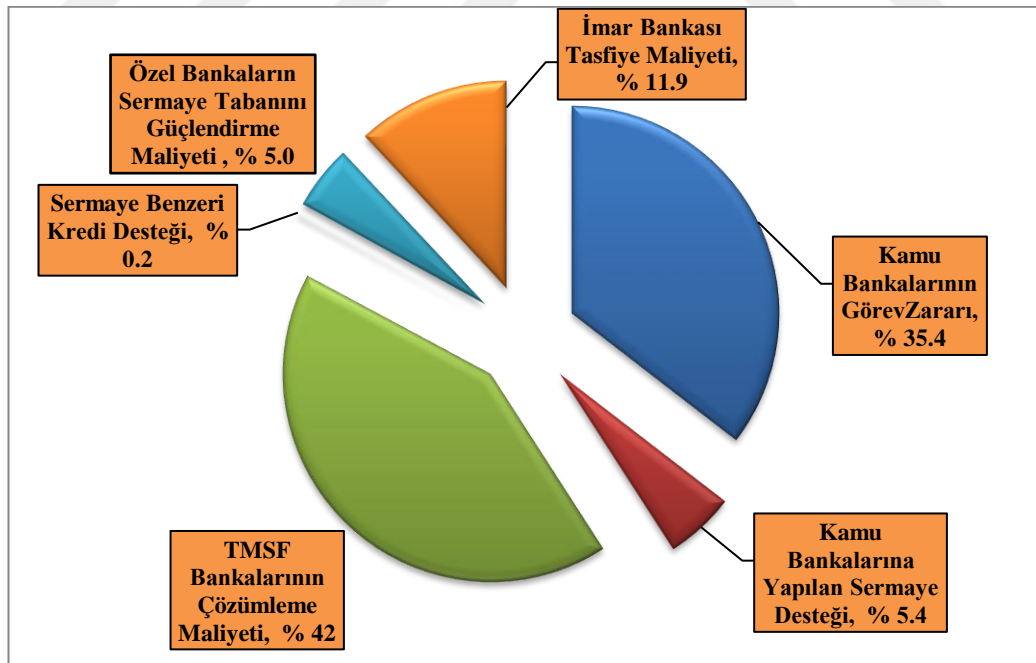
Denetimin güçlendirilmesine yönelik yapılan yasal ve kurumsal düzenlemeler kapsamında, öncelikle Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikle, bankaların mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirakleri kendi özkaynaklarının en fazla % 15'i, bu iştiraklerin toplam tutarı ise banka özkaynaklarının % 60'ı ile sınırlandırılmıştır. Vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilmiştir. Diğer yandan, BDDK tarafından gerçekleştirilen düzenlemelerle de uluslararası muhasebe standartlarının temel ilkelerinin benimsenmesi amaçlanmıştır. Kredilerde risk yoğunlaşmasını önlemek amacıyla bankalar tarafından gruplara kullanılacak kredi limitlerine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bankaların iç ve dış denetimi, önemsemeleri özendirilmiştir. Ayrıca bankalar veya hâkim ortakları tarafından kurulmuş olan off-shore bankalar sıkı denetim altına alınmıştır (BDDK, 2001, s. 3-4).

3.5.2. Programın Maliyeti

BSYYP kapsamında oluşan maliyet kalemleri arasında, TMSF bankalarının çözümlene maliyeti, kamu bankalarının görev zararlarından oluşan maliyet, İmar Bankası'nın tasfiye maliyeti, kamu bankalarına yapılan sermaye desteğinin oluşturduğu maliyet, özel bankaların sermaye tabanını güçlendirmeye yönelik maliyet ve sermaye benzeri kredi desteğinin oluşturduğu maliyet yer almıştır. TMSF bankalarının çözümlene maliyeti çerçevesinde, TMSF tarafından fon bünyesindeki bankalara, sermaye artırımı, ihtiyat aktarımı, likidite ihtiyacının karşılanması için vadeli veya vadesiz mevduat aktarımı yapılmıştır. Ayrıca, kanuni karşılık ve umumi disponibilitate yükümlülüklerinden kaynaklanan cezai faizlerin kaldırılması yoluyla oluşan kaynak aktarılmıştır. Kamu bankalarının görev zararının tasfiye edilmesi ve bankalara destek verilmesi neticesinde bütçeye aktarılan tutar, kamu bankalarının görev zararından oluşan maliyeti içermiştir. İmar Bankası mudilerine yapılan sigortalı mevduat kapsamındaki ödemeler ise İmar Bankası tasfiye maliyetini oluşturmuştur. Kamu bankalarına yapılan sermaye desteğinin oluşturduğu maliyet, kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla büyük bölümü

menkul kıymet olmak üzere sermaye desteği sağlanması yoluyla meydana gelmiştir. Öte yandan yabancı para açık pozisyonlarını kapatmaları için özel bankalara yapılan katkılar da özel bankaların sermaye tabanını güçlendirme maliyetini içermiştir. Bankalara, sermaye yeterliliği oranlarını % 9'a çıkaracak miktarda sermaye benzeri kredi tahsis edilmesi de sermaye benzeri kredi desteği maliyetini oluşturmuştur (BDDK, 2010b, s. 39-64). BSYYP'nin toplam maliyeti 53.6 milyar USD olarak gerçekleşmiş olup programın maliyetine ilişkin gelişmeler Grafik 3'de verilmiştir. Sektörün yeniden yapılandırılması kapsamında ayrılan kaynakların % 42'sini oluşturan TMSF Bankalarının çözümlene maliyetine 22.5 milyar USD, kaynakların % 35.4'ünü oluşturan kamu bankaları görev zararına 19 milyar USD, kaynakların % 11.9'unu oluşturan İmar Bankası tasfiye maliyetine 6.4 milyar USD harcama yapılmıştır. Toplam maliyetin % 5.4'ünü oluşturan kamu bankalarına yapılan sermaye desteğine ise 2.9 milyar USD, maliyetin % 5'ini oluşturan özel bankaların sermaye tabanını güçlendirme maliyetine 2.7 milyar USD, maliyetin % 0.2'sini oluşturan sermaye benzeri kredi desteğine 0.1 milyar USD aktarılmıştır (BDDK, 2010b, s. 38-72).

Grafik 3. Yeniden Yapılandırma Maliyeti (%)

Kaynak: BDDK Çalışma Tebliği, 2010, s.38-72

3.5.3. Programın Sonuçları

BSYYP'nin sonuçları, mikroekonomik ve makroekonomik çerçevede ele alınmıştır. Daha iyi banka performansı, mikroekonomik sonuçların içeriğini oluşturmuştur. Ekonomik faaliyetlerin kalitesinde gelişme, makroekonomik istikrar ve toplam tasarruflarda artış ise makroekonomik sonuçlar kapsamında yer almıştır (Sevinç, 2014, s. 227-229).

BSYYP mikro ekonomik sonuçları çerçevesinde, Türk bankacılık sektöründe hızlı bir gelişimin yaşanmasını sağlamıştır. Ekonomi geneli ve bankacılık sektöründe ağır tahribat yaratmaları nedeniyle faaliyeti sonlandırılan bankaların, birleşme ve TMSF'ye devir sürecine tabi tutulması, banka sayısını azaltarak sektörel etkinliğin artmasına katkıda bulunmuştur. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasıyla söz konusu bankaların sektöre olumsuz etkileri azaltılmış; ekonomi genelinde sağlanan istikrar ortamı, sektörel bazlı küresel sermaye payına olumlu yansımıştır. Banka bilançoları istikrarlı bir büyüme trendine girmiştir. 2002-2007 döneminde, en hızlı artışın gerçekleştiği aktif kalemi ise yıllık ortalama % 45'lik artış ile krediler olmuştur. Kredilerde oluşan artış, kredi mevduat oranının da % 62.2'ye, kredilerin GSYİH'e oranının ise % 23.1'e yükselmesini sağlamıştır. Böylelikle, bankacılık sektörünün büyümeye yaptığı katkı da artış göstermiştir. Diğer yandan bankacılık sektörünün aracılık işlevini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmesinin önemli bir göstergesi olarak, bankaların menkul değerler portföyüne yaptığı plasman düzeyi 2001 krizi öncesine göre azalmıştır. Toplam mevduat ise dönem boyunca istikrarını devam ettirerek toplam kaynaklar içerisindeki payını korumuştur. BSYYP, sektörün toplam net kârlılık rakamına da olumlu yansımıştır. 2000 ve 2001 yıllarını zararlı kapatan bankacılık sektörü, kârlılık düzeyini 2002 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde artırmaya başlamıştır (BDDK, 2010b, s. 38-72).

BSYYP, makroekonomik sonuçları çerçevesinde, ülke ekonomisi verilerine genel olarak olumlu yansımıştır. 2002-2007 dönemine ait bazı temel göstergelere Tablo 4'de yer verilmiştir. GSYİH, ilgili döneme % 6.2'lik büyüme hızı ile başlamış; 2003 yılında % 5.3 seviyesine düşmüştür. 2004 yılında % 9.4 ile en yüksek düzeyine ulaşırken 2007 yılı sonunda % 5'e gerilemiştir. İşsizlik oranları, incelenen dönem içerisinde, ufak sapsmalar dahilinde genel olarak yatay bir seyir izlemiştir. 1990'lı yıllarda rekor seviyelerde olan enflasyon oranları, 2002 yılını % 29.7, 2003 yılını ise

% 18.4 düzeyinde kapatmıştır. 2004 yılında tek haneye düşerek 2005 yılı sonunda % 7.7'ye kadar gerilemiştir. 2006 ve 2007 yıllarında nispeten artış gösterse de tek haneli olma niteliğini korumuştur. Toplam borçların GSYİH'e oranı, 2002 yılında % 54.8 iken 2005 yılında en olumlu performansını göstererek % 34.2' ye kadar düşmüştür. 2006 yılında % 37.9, 2007 yılında % 36.9 olarak gerçekleşmiştir. Tasarrufların GSYİH oranı ise olumlu bir seyir göstererek 2004 yılı itibariyle istikrarlı bir artış sürecine girmiştir. 2006 yılı sonunda % 24' yükselmiş; 2007 yılında küçük bir sapma ile % 23.3 olarak gerçekleşmiştir. Yatırımların GSYİH'e oranı en iyi gelişim gösteren kalem olmuştur. 2002 yılında % 19.6 iken 2007 yılı sonunda % 28.1'e yükselmiştir (SBB, 2019).

Tablo 4. Makroekonomik Göstergeler: 2002-2007 (%)

Makroekonomik Göstergeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GSYİH Büyüme	6.2	5.3	9.4	8.4	7.1	5
İşsizlik Oranı	10.3	10.5	10.8	10.6	10.2	10.3
Enflasyon	29.7	18.4	9.3.	7.7	9.6	8.3
Toplam Borç / GSYİH	54.8	45.9	39.9	34.2	37.9	36.9
Dış Ticaret Hacmi / GSYİH	38.8	38.4	40.8	38.8	42.3	41.8
Tasarruf / GSYİH	21.7	19.9	21.5	22.8	24	23.3
Yatırım / GSYİH	19.6	20.8	25.4	26.7	28.7	28.1

Kaynak: TC.Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540022258789-43a5759e-f454> (14.06.2019).

4. YENİDEN YAPILANDIRMA SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Yeniden yapılandırma sonrasında sağlıklı bir yapıya kavuşan Türk bankacılık sektörü, piyasalarda oluşan istikrar ve güven ortamının da etkisiyle temel göstergelerin gelişim gösterdiği yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde sektörün gelişimi, gerek kârlılık gerekse bilanço kalemleri bazında yıllara göre karşılaştırmalı olarak incelenmiş; dönem içinde tüm dünyayı etkisi altına alan 2008 küresel krizinin nedenleri ve dünya piyasalarında yarattığı etkileri ele alınmıştır. Türk bankacılık sektörünün küresel kriz karşısında, sağlam durabilmesinin ve sektör verilerinin krizden ciddi boyutlarda etkilenmemesinin nedenlerine değinilmiştir. Son olarak, sektörün 2010-2018 dönemine ait genel görünümü analiz edilmiş; ekonominin genelinde yaşanan gelişmelerin, yıllara göre bankacılık sistemine etkisi ortaya konulmuştur. Ayrıca faaliyetteki banka ve şube sayıları ile sektörün istihdam durumu hakkında bilgi verilmiştir. Türk bankacılık sektöründe yakından ve öncelikli takip edilmekte olan bilanço kalemlerinden toplam aktifler, toplam kredi ve alacaklar, toplam mevduat, toplam özkaynaklar seçilmiş kalemler kapsamında incelenmiştir. Aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve sermaye yeterliliği oranı verileri de sektörel performansın değerlendirilmesinde kullanılan başlıca oranlar olmaları nedeniyle, seçilmiş oranlar çerçevesinde analiz edilerek sektörün kârlılık ve dayanıklılık durumu değerlendirilmiştir. Bankalar tarafından kullanılan tüm kredilerde risk yönetiminin önemini vurgulamak adına da, yine performans takibindeki önem derecesine istinaden kredilerin takibe dönüşüm oranı seçilerek yıllara göre değişimi ele alınmıştır.

4.1. 2000-2009 DÖNEMİNDE SEKTÖRÜN GELİŞİMİ

2000-2009 dönemi, TBB verileri esas alınarak mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları çerçevesinde incelenmiştir. Sektöre ilişkin verilere Tablo 5'de yer verilmiştir. Bu kapsamda, makroekonomik istikrarın sağlanması, enflasyon ve faiz oranlarının düşmesi, Türk bankacılık sektörüne de son derece olumlu yansımıştır. 2000 yılında 104.1 milyar TL olan toplam aktifler, 2009 yılı sonuna kadar istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir.

Tablo 5. Sektörün Temel Göstergeleri: 2000-2009 (milyar TL)

Temel Göstergeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam Aktifler	104.1	166.4	212.7	249.7	306.4	397	484.9	561.2	705.9	798.5
Toplam Kredi ve Alacaklar	34.2	41	56.4	70	103.2	153.1	218.1	280.5	366.9	381
Toplam Mevduat	68.4	116.6	142.4	160.8	197.4	253.6	311.5	356.7	453.1	507.1
Toplam Özkaynaklar	5	9.7	25.7	35.5	46	53.7	58	73.5	82.7	106.5
Net Dönem Kârı	-2.7	-11.2	2.4	5.6	6.5	5.7	11	14.3	12.8	19.5
Banka Sayısı	79	61	54	50	48	47	46	46	45	45
Şube Sayısı*	7.8	6.9	6.1	6	6.1	6.2	6.8	7.6	8.8	9
Çalışan Sayısı*	170.4	137.5	123.3	123.2	127.2	132.3	143.1	158.5	171.6	172.4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (10.02.2019).

Not: *bin adet

Bankacılık sisteminin temel göstergelerinden biri olan toplam kredi ve alacaklar kalemi ise bankaların ana işlevleri olan aracılık faaliyetine odaklanmaları neticesinde, 2000 yılı sonunda 34.2 milyar TL iken 2009 yılı sonuna kadar toplam 346.8 milyar TL artış göstererek 381 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu tutarın, 88.3 milyar TL tutarlı kısmını tüketici kredileri başka bir ifade ile bireysel krediler oluşturmuştur. Bireysel kredilerin, 4.2 milyar TL tutarı taşıt, 42.7 milyar TL tutarı konut, 40.7 Milyar TL tutarı ise ihtiyaç kredisi kapsamında yer almıştır (TBB, 2019). Diğer yandan, bireysel kredilerin toplam kredilere oranı 2002 yılında % 4.5 seviyesinde iken 2005 yılında % 18.8'e yükselmiştir. Bu durum kredilerdeki hızlı büyümede, bireysel kredilerin önemli bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Bireysel kredilerin toplam krediler içindeki payının artması sonucunda, güçlü ve yaygın bir kredi büyümesi oluşurken 2002 yılında % 17.6 olan takipteki alacakların krediye oranının, 2005 yılında % 4.8'e gerilemesi de kredilerdeki büyümenin sağlıklı ve sektörel açıdan istenen şekilde gerçekleştiği sonucunu ortaya çıkarmıştır (BDDK, 2010b, s. 38-72).

2000 yılında 68.4 milyar TL olan sektörün toplam mevduat büyüklüğü, son derece istikrarlı bir gelişim göstererek 2009 yılı sonu itibarıyla 507.1 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Bu tutarın, 21.3 milyar TL'si resmi kuruluşlar mevduatı, 81.5 milyar TL tutarı ticari kuruluşlar mevduatı, 17.3 milyar TL'si bankalar mevduatı, 162.6 milyar TL'si döviz tevdiat hesapları, 22.6 milyar TL'si diğer kuruluşlar, 200.6

milyar TL tutarı ise tasarruf mevduatı kapsamında yer almıştır. Tasarruf mevduatının, diğer bir deyişle bireysel bankacılık kapsamında yer alan ve şahıslara ait olan mevduatların 183.7 milyar TL tutarı vadeli, 16.9 milyar tutarlı kısmı ise vadesiz mevduat niteliği taşımıştır (TBB, 2019). Bankacılık krizlerinin yaşandığı ya da sorunlu kredilerin artış gösterdiği dönemlerde son derece önemli hale gelen özkaynak kaleminin de dönem içerisinde sistemli bir şekilde artış göstermiş olması, bankacılık sisteminin yukarı yönlü gelişiminin önemli bir işareti olmuştur. 2000 yılının sonunda 5 milyar TL düzeyinde olan özkaynaklar da olumlu gelişim kaydeden kalemler arasında yer almış; 2009 yılı sonunda 106.5 milyar TL'ye yükselmiştir.

Diğer yandan, bankacılık sistemi, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin etkisi ile 2000 ve 2001 yıllarını zararlar kapatmıştır. 2000 yılı 2.7 milyar TL, 2001 yılı ise 11.2 milyar TL zarar ile sonlanmıştır. Sektör, BSYYP'nin olumlu etkisi ile 2002 yılı itibariyle tekrar kâr etmeye başlamış; artış trendini sonraki yıllarda da devam ettirmiştir. 2009 yılının sonuna gelindiğinde sektörün net dönem kârlılığı 19.5 milyar TL düzeyine yükselmiştir. BSYYP kapsamında gerçekleştirilen düzenlemeler, sektördeki banka sayısını da yansıtmıştır. 2000 yılında 79 olan banka sayısı, TMSF'ye yapılan devirler ve banka birleşmeleri nedenleriyle her yıl azalmış; sadece 2006 ve 2007 yıllarında sabit kalarak 2009 yılı sonunda 45 adet olarak gerçekleşmiştir. Sektörde istihdam edilen çalışan sayısı, sektörde faaliyet gösteren banka sayısına paralel olarak, 2000-2003 döneminde % 27 oranında azalarak 123,249 kişiye düşmüştür. Sektördeki büyüme beklentilerinin olumlu yönde olması nedeniyle faaliyet gösteren bankaların şube ağını genişletmesi, istihdam edilen çalışan sayısının 2004 yılı itibariyle artış trendine girerek 2009 yılı itibarıyla 172,402'ye yükselmesini sağlamıştır. Bu kapsamda 2000 yılında 7,837 olan şube sayısı da 2009 sonunda 9,027'ye çıkmıştır (TBB, 2019).

Sonuç olarak, sektörün temel göstergeleri, 2000-2009 döneminde genel olarak olumlu seyir göstermiştir. Banka gruplarının bu seyre ne ölçüde etki ettiğinin incelenmesi çerçevesinde; toplam aktif, toplam kredi ve alacaklar, toplam mevduat ve toplam özkaynaklar kalemlerindeki sektörel paylar, gruplar bazında ele alınmıştır. Bu kapsamda, özel sermayeli bankalar, Tablo 6'da yer aldığı gibi, toplam aktifler kaleminde en yüksek paya sahip banka grubu olmuştur. Aktif payı sıralamasında, özel sermayeli bankaları kamusal sermayeli bankalar, yabancı sermayeli bankalar ile

kalkınma ve yatırım bankaları takip etmiştir. TMSF'ye devrolan bankalara yönelik işlemlerin dönem içinde tamamlanması, söz konusu grubun 2000 yılında % 8.4 olan aktif payının 2009 sonunda % 0.1'e gerilemesini sağlamıştır. Söz konusu pay azalışı, yabancı sermayeli bankalar grubuna pay artışı olarak yansımıştır. Yabancı sermayeli bankaların 2000 yılında % 5.4 düzeyinde bulunan aktif payı, 2009 sonunda % 13.5'ye ulaşmıştır. İlgili değişim, Türk bankacılık sektöründe faaliyete başlayan yabancı banka sayısının artışından kaynaklanmıştır (TBB, 2019).

Tablo 6. Banka Gruplarına Göre Aktif Payı: 2000-2009 (%)

Banka Grubu	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	34.3	32.4	31.9	33.3	34.9	31.4	29.6	29.2	29.4	31.3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	47.5	56.3	56.2	57	57.4	59.7	54.8	52.3	52.4	51.7
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	5.4	3	3.1	2.8	3.4	5.2	12.2	15	14.8	13.5
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	8.4	3.6	4.4	2.9	0.6	0.5	0.3	0.2	0.1	0.1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4.5	4.7	4.4	4.1	3.7	3.2	3.2	3.4	3.2	3.4
Sektör Toplamı	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.06.2019).

Toplam kredi ve alacaklar kaleminde, kamu bankalarının 2000 yılındaki % 27 olan payı, 2003 yılına kadar düşme eğilimine girmiş; 2004 yılı itibarıyla yükselişe geçerek 2009 sonunda tekrar % 27.2 seviyesine gelmiştir. Tablo 7'ye göre, özel sermayeli bankalar, incelediğimiz dönem içerisinde, tüm yıllarda sektörel hakimiyetini sürdürmüştür. Ancak 2005 yılına kadar devam ettirdiği pay artışını 2006 yılında kaybetmiş; sonraki yıllarda da düşüşüne devam ederek 2009 yılını % 51.6 ile kapatmıştır. Yabancı sermayeli bankalar ise kredi ve alacaklar kalemindeki sektörel payını 2007 sonuna kadar oldukça istikrarlı bir şekilde artırmıştır. 2008 ve 2009 yıllarında küçük ölçekli gerileme oluşsa da incelediğimiz dönemi, % 16.9 ile sonlandırmıştır. Öte yandan kalkınma ve yatırım bankaları da pay kaybeden bir diğer banka grubu olmuştur. 2000 yılında % 9.2 olan payı, 2009 sonunda % 4.3'e gerilemiştir. TMSF'ye devredilen bankalar, kalkınma ve yatırım bankaları ve özel sermayeli bankalar tarafından kaybedilen pay, yabancı bankalar payına artış olarak

yansımıştır. Banka grupları arasında yaşanan pay değişikliği, bankacılık sistemimizdeki yabancı banka sayısının artışından kaynaklanmıştır (TBB, 2019).

Tablo 7. Banka Gruplarına Göre Kredi ve Alacaklar Payı: 2000-2009 (%)

Banka Grubu	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	27	21.5	16.6	18.2	20.9	20.6	21.6	22.5	23.8	27.2
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	54.5	61	65.3	67.1	67.4	67.5	58.6	54.6	54.5	51.6
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	2.8	3.3	4	4	4.6	6.8	15.3	18.8	17.6	16.9
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	6.5	1.2	3.4	1.3	0	0	0	0	0	0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9.2	13	10.8	9.4	7	5	4.5	4.1	4.1	4.3
Sektör Toplamı	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.06.2019).

Kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaların ve de TMSF'ye devredilen bankaların, toplam mevduat kalemindeki sektörel paylarına ise Tablo 8'de yer verilmiştir. Dönem içerisinde, kamu bankalarının sektörel paylarında azalış, özel ve yabancı sermayeli bankaların sektörel paylarında artış yaşanmıştır. 2009 yılı sonunda özel sermayeli bankalar, % 50.2 ile en yüksek mevduat payına sahip olurken, kamu bankalarının mevduat payı % 36.9, yabancı sermayeli bankaların mevduat payı % 12.9 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında % 12.9 seviyesinde payı bulunan TMSF'ye devredilen bankalar grubunun 2009 yılı itibarıyla payı kalmamıştır. TMSF'ye devredilen bankaların % 12.9 'luk payı ve kamu bankalarınca kaybedilen yaklaşık % 3.4'lük pay, özel ve yabancı sermayeli bankalarca kazanılmıştır. Banka grupları arasında oluşan pay değişiminde, yabancı sermayeli banka sayısının artışının yanı sıra özel ve yabancı sermayeli bankaların mevduata yönelik uyguladığı rekabetçi fiyat politikaları da etkili olmuştur (TBB, 2019).

Tablo 8. Banka Gruplarına Göre Mevduat Payı: 2000-2009 (%)

Banka Grubu	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	40.3	32.5	34.3	37.5	41.8	37.7	35.5	35.8	35.5	36.9
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	43.5	61.2	58.5	57.3	55	57.4	52.5	49.8	51.2	50.2
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	12.9	4.2	4.8	3	0.1	0	0	0	0	0
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	3.2	2.1	2.4	2.2	3.1	4.8	12	14.4	13.3	12.9
Sektör Toplamı	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.06.2019).

TMSF'ye devrolan bankaların özkaynaklarındaki sorun, 2000 yılındaki sektör paylarında ciddi bir dengesizlik oluşmasına neden olmuştur. TMSF bünyesinde yer alan bankalar özkaynak kaleminde yaklaşık 2.5 milyar TL eksi bakiye vermiştir. Diğer yandan 2000 yılında sektörün toplam özkaynak tutarı da 5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Özel sermayeli bankaların 5.3 milyar TL özkaynağa sahip olması, sektörel payının da % 104.7 olmasını sağlamıştır. TMSF bünyesindeki bankaların çözümleme sürecine tabi tutulması, 2004 yılı itibarıyla dengesizliği ortadan kaldırmıştır. Tablo 9'a göre, 2000-2009 döneminde, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda % 6.2 oranında pay kaybı yaşanırken, yabancı sermayeli bankalar özkaynak paylarını % 7.5 oranında artırarak 2009 sonunda % 14.8'e ulaşmıştır. 2000 yılında özkaynak payı % 19.3 olan kamu bankalarına, BSYYP kapsamında sermaye desteği verilmiş olması, özkaynaklarını toplam 3 milyar TL artırarak sektörel payının da % 41'e yükselmesini sağlamıştır. 2002 yılında özel sermayeli bankaların özkaynak tutarının 11 milyar TL artması, kamu bankalarının payının tekrar düşmesine neden olmuştur. 2009 yılına gelindiğinde özel bankalar, % 50.6 oran ile hakim konumunu sürdürmüştür (TBB, 2019).

Tablo 9. Banka Gruplarına Göre Özkaynak Payı: 2000-2009 (%)

Banka Grubu	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	19.3	41	26.3	26.9	21.9	24.7	25.6	22.9	20.9	22.1
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	104.7	44.6	59.1	59	59.6	54.7	47.6	48.8	49.5	50.6
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	7.3	5.6	5.4	4.7	4.5	6.1	12.3	15.2	15.9	14.8
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	-49.4	-4.6	-2.4	-2.4	2.8	2.9	1.5	0.9	0.8	0.6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	18.1	13.3	11.7	11.8	11.2	11.6	13.1	12.2	12.9	11.9
Sektör Toplamı	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.06.2019).

4.2. 2008 KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

2000-2006 döneminde, ABD finans piyasalarında bollaşan likiditenin kârlı operasyonlarla değerlendirilme isteği, özensiz krediler verilmesine neden olmuştur. Ödeme gücü düşük kişilere mortgage kredileri verilmeye başlanmasıyla konut fiyatları hızla yükselmeye başlamıştır. Yükselen konut fiyatları, riskli konut kredilerini daha da artırmış; 2004 yılı sonrasında, Federal Reserve (FED)'in enflasyonla mücadele kapsamında faizleri artırması ile değişken faizli mortgage kredilerinin geri ödemelerinde sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Söz konusu ödeme sorunları, banka portföylerindeki hacizli konut sayısını yükseltmiş; bankaların bu konutları piyasaya arz etmesiyle konut fiyatlarında düşüşler yaşanmıştır. Konut fiyatlarındaki düşüş neticesinde, kredi ödemesi devam etmekte olan bazı konut kredisi kullanıcılarına ait konutların değeri, kalan kredi ödemelerinin net bugünkü değerinin altında kalmıştır. Bu nedenle kredi kullanıcıları kredi geri ödemelerinden vazgeçmiştir. Kredi geri ödemelerinin bankalar tarafından diğer mali kuruluşlara satılması ve söz konusu konutları teminat olarak alan sermaye piyasası araçlarının yaygınlaşması, zararın bir mali kuruluştan diğerine sıçramasına neden olmuştur. Bu durum, bir çok mali kuruluşun iflasını da beraberinde getirmiştir (Ertuğrul vd., 2010, s.61-63).

Bu noktada küresel kriz, 2008 Eylül ayından itibaren, başta büyük yatırım bankası Lehman Brothers olmak üzere birçok banka ve finansal kurumun iflası ile ikinci ve farklı bir sürece girmiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan bu olumsuz

gelişmeler, finansal sistemde borçların ötelenmesine yol açtığı gibi ABD'de yatırım bankacılığı sisteminin de sonu olmuştur. Avrupa bankaları da Ekim 2008'den itibaren krizden önemli ölçüde etkilenmeye başlamış; büyük bir takım uluslararası Avrupa bankalarının hükümetler tarafından kurtarılması gerekliliği oluşmuştur. Küresel para piyasalarında başlayan bu kriz, hızlı bir şekilde yayılarak ABD ve Avrupa'da kredi daralmasına neden olmuştur. ABD ve dünyada birçok finansal merkezde tahvil ve kredi piyasaları çökmüş; ticari tahvil fonlaması daralmış; hisse senedi fiyatları düşmüştür. Ekim 2008 itibarıyla Amerikan finansal kurumlarının uğradığı zarar 8 trilyon USD seviyelerine ulaşmıştır. Hisse senedi piyasası ve konut değerlerindeki düşüşler, ekonomik büyümenin temel unsurlarından birisi olan tüketici harcamalarının da daralmasına neden olmuştur (Erdönmez, 2009, s.85-89). Kriz, finansal kuruluşların zor duruma düşmesiyle kredi koşullarında sıkılaşma ve kredi maliyetlerinde artışa sebep olurken reel sektör üzerinde de ağır tahribat yaratmıştır (Çağıl, 2011, s. 62). Yaşanan tüm bu gelişmeler, küresel büyüme oranlarını da düşürmüştür; enflasyonist etkiye yol açarak regülasyon taleplerinin daha fazla dile getirilmesine neden olmuştur (Alantar, 2008, s.1).

Türk bankacılık sektörü ise bu döneme, diğer ülkelerdeki bankalara göre daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir (Kodaz, 2014, s. 101). Sektörün 2007, 2008 ve 2009 yıllarını içeren, küresel kriz süreci ve sonrasındaki rakamsal performansı, temel göstergeler bazında, Tablo 5'de incelenmiştir. 2007 yılında, Türk bankacılık sektörü temkinli bir politika izlemiştir. Bu doğrultuda, özellikle yılın ilk yarısında bankalar, likit kalma hususunda itinalı davranmıştır. Ekonomik büyümenin yavaşlaması ve likiditenin artırılması, yılın ilk yarısında kredilerdeki artış hızını yavaşlatmış olsa da yılın ikinci yarısı itibarıyla kredilerdeki artış hızlanmıştır. Bireysel ve kurumsal kredilerde oluşan artış, toplam aktiflerin büyümesine katkı sağlamıştır. Toplam aktifler, % 15.7 oranında büyüyerek 561.2 milyar TL olmuştur. Toplam krediler, % 28.5 oranında büyüyerek 280.5 milyar TL'ye ulaşmıştır. Toplam özkaynaklar, % 26.7 oranında artarak 73.5 milyar TL olmuştur. Net dönem kârı, ödenmiş sermaye ve yedek akçelerin artması, özkaynak büyümesini desteklemiştir. 2006 yılı sonunda 11 milyar TL olan net dönem kârı, 2007 sonunda 14.3 milyar TL'ye yükselmiştir. Kredilerdeki büyüme nedeniyle faiz gelirleri ile faiz dışı komisyon gelirlerinin artması ve iştirak satışlarından elde edilen gelirler, net dönem kârındaki yükselişin başlıca nedenleri arasında yer almıştır (TBB, 2007, s. 1-45).

Küresel krizin ülkemize etkileri özellikle 2008 yılının son çeyreğinde daha yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Ekonomi küçülmüş; faiz oranları yükselmiştir. TL değer kaybetmiş; kaynak maliyetinde artış meydana gelmiştir. Bu dönemde, bankalar, dış borçların çevrilmesi konusunda tedirgin olmaları nedeniyle döviz likiditelerini artırma yoluna gitmiştir. TL tarafta ise likidite azalmış olsa da TCMB'nin yaklaşımı sayesinde likidite sorunu oluşmamıştır. Öte yandan, BDDK, gelişmelerin bankalara olumsuz etkilerini sınırlandırmak amacıyla bir takım kararlar almıştır. Bu doğrultuda, bankaların 2008 yılı kârlarının dağıtılması izne tabi tutulmuştur. Finansal olmayan kuruluşlar ve bankalar arasındaki kredi ilişkisinin etkin bir şekilde devam ettirilmesi doğrultusunda, sorunsuz görünen kredilerin yeniden yapılandırılabilmesi sağlanmıştır. Banca Di Roma S.P.A.'nın İstanbul şubesinin faaliyetlerine son verilmesi ve iradi tasfiyesine izin verilmesi talebinin onaylanması kararı kapsamında, sektörün banka sayısı 45'e düşmüştür. Sektördeki şube ve çalışan sayısı ise 2008 yılında da artmıştır. Toplam aktifler, 2008 yıl sonu itibarıyla, 2007 sonuna göre % 25.7 artarak 705.9 milyar TL'ye yükselmiştir. Toplam krediler, ilk üç çeyrekte % 39 oranında büyüme hızına ulaştıktan sonra, son çeyrekte azalmaya başlamıştır. Yıllık bazda % 30.8 oranında artarak 366.9 milyar TL'ye ulaşmıştır. Toplam mevduat, % 27 oranında büyüyerek 453.1 milyar TL olmuştur. Toplam özkaynaklar % 12.5 oranında artarak 82.7 milyar TL'ye ulaşmıştır. Sektörün net dönem kârı % 10.4 oranında azalarak 12.8 milyar TL olmuştur. TL'de oluşan değer kaybı nedeniyle kambiyo zararı oluşması, kredilere ayrılan karşılıkların artması ve operasyonel giderlerin artması, net dönem kârındaki azalışın başlıca unsurları arasında yer almıştır (TBB, 2008b. S. 1-37).

2009 yılı, dünya ekonomisi açısından oldukça sıkıntılı bir yıl olurken uluslararası gelişmelerden ülkemiz de önemli ölçüde etkilenmiştir. Dünya genelinde yaşanan gelişmelere paralel olarak, gelir düşmüş; özel sektörde talep daralmış; dış ticaret hacmi küçülmüş; bütçe açığı artmış; sermaye girişi azalmıştır. Buna karşılık, enflasyon ve faiz oranları gerilemiştir. Enflasyonist baskıların hafiflemesi, TCMB'nin politika faizlerini 2009 yılı içinde toplam 850 baz puan düşürmesine olanak tanımıştır (TBB, 2009, s. 1-9). Türk bankacılık sektöründe ise 2008 yılının son çeyreği ile 2009 yılının ilk çeyreğinde, bilanço riskleri hızla artarken, yurtdışı kaynak imkanları daralmıştır. Böylelikle, likidite ihtiyacı yükselmiştir. Ancak, bankaların bilançolarının sağlam olması, risklerin dengeli dağılması, ilgili kurumlar

tarafından alınan önlemler ve etkin kamusal denetim sayesinde Türk bankacılık sistemi, 2009 yılını güven içinde geçirerek kamuya yük olmamıştır. Aksine, ekonomik faaliyetin finansmanına destek olmaya devam etmiştir (TBB, 2010a, s. 70-72).

Şube ve çalışan sayısındaki artış eğilimi, 2009 yılında da devam etmiştir. 2009 yıl sonu itibarıyla sektörün aktif toplamı 798.5 milyar TL'ye, toplam kredileri 381 milyar TL'ye yükselmiştir. Sektörün temel fon kaynağı olan mevduat, gerek piyasalardaki güven ortamı gerek kurumlar tarafından alınan önlemlerin etkisiyle 2009 yılında % 11.9 oranında artarak Aralık 2009 itibarıyla 507.1 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2008 yılı sonunda, 82.7 milyar TL olan özkaynaklar, % 28.7 oranında artarak Aralık 2009 itibarıyla 106.5 milyar TL seviyesine yükselmiştir. Sermaye piyasası işlem kârlarındaki artışlar ve net faiz gelirleri, 2009 yılı sonunda net dönem kârının, bir önceki yıla göre 6.7 milyar TL'lik artış ile 19.5 milyar TL'ye yükselmesini sağlamıştır. Bankacılık sektörü 2009 yılında, önceki yıllara göre sınırlı ölçüde büyümüş olsa da özkaynak ve kârlılık açısından güçlü bir yıl geçirmiştir (BDDK, 2009, s.1-2). Sonuç itibarıyla, Türk bankacılık sektörü 2007,2008 ve 2009 yıllarını olumlu bir seyir ile tamamlamıştır. 2001 krizi sonrasında başarıyla gerçekleştirilen BSYYP'nin ve TCMB'nin uyguladığı makroekonomik politikaların olumlu sonuçları sayesinde, sektör, kriz karşısında sağlam bir duruş sergilemiştir (Kodaz, 2014, s. 101).

4.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2001 krizi sonrası gerçekleştirilen yeniden yapılandırma faaliyetlerinin, ülke ekonomisi ve bankacılık sektörüne olumlu yansımalarını daha detaylı analiz edebilmek ve söz konusu faaliyetlerin önemini daha net ortaya koyabilmek adına, 2010-2018 dönemi de mercek altına alınmıştır. Yapılandırma kapsamında gerçekleştirilen tüm düzenlemelerin etkilerinin kalıcılık düzeyi araştırılmıştır. İlgili dönemde, genel ekonomi ve bankacılık sisteminin, yurt içi ve yurt dışı etkenler nedeniyle piyasada oluşan dalgalanmalar karşısındaki dayanıklılık düzeyine vurgu yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, 2000-2009 dönemini 2008 küresel finans krizine rağmen istikrarlı bir şekilde tamamlayan Türk bankacılık sektörünün, banka, şube ve çalışan sayıları; bilanço kalemleri, kârlılık göstergeleri, sermaye yeterliliği ve sorunlu kredilerine ait tarafımızca derlenen verileri, yorumlanarak incelemeye

tabi tutulmuştur. Bu dönemde de ülke ekonomisinde yaşanan gelişmelerin, bankacılık sektörünü doğrudan etkilemiş olması nedeniyle sektör analizine başlamadan önce, 2010-2018 döneminin makroekonomik gelişmelerine yer vermenin yerinde olacağı düşünülmüştür.

4.3.1. Makroekonomik Gelişmeler

2008 küresel krizinin etkisi ile 2009 yılında, % 4.7 oranında küçülen ülke ekonomisi, Tablo 10'da belirtildiği üzere 2010 yılında, % 8.5 oranında büyümüştür. Büyüme ile gelen ekonomik canlanma, 2009 yılı sonunda % 14 olan işsizlik oranının % 11.9'a düşmesini sağlamıştır. 2009 yılı sonunda 646.9 milyar USD olan GSYİH, % 19.4 artış sağlayarak 772.4 milyar USD'ye ulaşmıştır. Kişi başına düşen GSYİH 2009 yılında 8,980 USD iken 2010 yılı sonunda 10,560 USD'ye yükselmiştir. 2009 yılında % 6.5 seviyesinde gerçekleşen enflasyon oranı ise 2010 yılı sonunda % 6.4'e gerilemiştir (Ege Bölgesi Sanayi Odası[EBSO], 2010, s. 9-21). Diğer yandan, TCMB tarafından para politikasının sadeleştirilmesi kapsamında alınan karar ile 1 Haziran 2018 tarihinden itibaren TCMB politika faizi olarak kabul edilen bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı, Aralık 2010'da % 7'den % 6.5'e düşürülmüştür (TCMB, 2019b).

Tablo 10. Makroekonomik Göstergeler: 2010-2018 (%)

Makroekonomik Göstergeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Büyüme Oranı	8.5	11.1	4.8	8.5	5.2	6.1	3.2	7.4	2.6
İşsizlik Oranı	11.9	9.8	9.2	9.7	9.9	10.3	10.9	10.9	11
Enflasyon Oranı	6.4	4.5	8.9	7.5	8.9	7.7	7.8	11.1	20.3
GSYİH*	772.4	831.7	871.1	950.4	934.9	861.9	862.7	851	784.8
Kişi Başı GSYİH **	10.6	11.2	11.6	12.5	12.1	11	10.9	10.6	9.6

Kaynak: TC.Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540022258789-43a5759ef454> (14.06.2019).

Not: *Milyar USD **Bin USD

2011 yılında, ekonomi genelinde % 11.1 büyüme sağlanmıştır. Büyüme hızı 2010 yılına göre artmış; GSYİH 831.7 milyar USD'ye yükselmiştir. Kişi başına düşen GSYİH de bir önceki yıla göre artış seyri göstererek 11,205 USD'ye çıkmıştır. Tüm bu olumlu gelişmeler, istihdam artışını beraberinde getirmiş; işsizlik oranı bir önceki yıla göre düşüş kaydederek % 9.8 seviyesine inmiştir (TÜİK, 2019).

Enflasyon oranı ise % 4.5 düzeyine gerilemiştir (SBB, 2019). TCMB 2011 yılında da faiz oranlarında değişikliğe giderek politika faizini Ocak 2011'de % 6.25, Ağustos 2011'de de % 5.75'e düşürmüştür (TCMB, 2019b).

2012 yılında, GSYİH, 871.1 milyar USD olarak gerçekleşmiş; ekonomi % 4.8 oranında büyümüştür. İşsizlik oranı % 9.2'ye düşerken, enflasyon hedeflenenin üzerinde bir gerçekleşme ile % 8.9 olmuştur (Sungur,2015, s. 243-269). Kişi başına düşen GSYİH de 11,588 USD'ye yükselmiştir (SBB, 2019). TCMB politika faizi ise Aralık 2012'de % 5.50'ye düşürülmüştür (TCMB, 2019b). 2013 yılında, GSYİH artarak 950.4 milyar USD'ye ulaşmıştır. Ülke ekonomisi bir önceki yıla göre artış sağlayarak % 8.5 oranında büyüme kaydetmiştir. Ancak işsizlik oranı % 9.7'ye yükselmiştir. Enflasyon oranı ise % 7.5'e gerilemiştir (Sungur,2015, s. 243-269). Kişi başına düşen GSYİH, bir önceki yıla göre artış seyri göstermiş; 12,480 USD'ye yükselmiştir (SBB, 2019). TCMB politika faizi, Nisan 2013'de % 5'e, Mayıs 2013'de % 4.5'e düşürülmüştür (TCMB, 2019b).

2014 yılında, enflasyon oranı % 8.9'a yükselerek hedeflenenin üzerinde gerçekleşmiştir. Büyüme oranı bir önceki yıla göre yavaşlamış; ülke ekonomisi % 5.2 oranında büyüebilmiştir. İşsizlik oranı artarak % 9.9 seviyesine yükselmiştir. GSYİH 934.9 milyar USD, kişi başına düşen GSYİH 12,112 USD düzeyine gerilemiştir (TÜİK, 2019). Yurt dışı piyasalarda yaşanan dalgalanma ve yurt içinde enflasyonda oluşan artış nedeniyle TCMB para politikasında sıkılaşmaya giderek politika faizini Ocak 2014'de 550 baz puanlık artış ile % 10'a çıkarmıştır. Aylık enflasyon verilerinin olumlu seyir göstermesi ve tekrar tek haneli rakamlara inmesiyle TCMB 2014 yılı içinde, politika faizinde kademeli olarak üç değişikliğe daha gitmiştir. Mayıs ayında % 9.50, Haziran ayında %8.75 ve son olarak Temmuz ayında % 8.25'e düşürmüştür (TCMB, 2019b).

2015 yılında GSYİH, 861.9 milyar USD, kişi başına düşen GSYİH 10,019 USD düzeyine gerilerken işsizlik oranı da % 10.3 düzeyine yükselmiştir. İç talepteki artış nedeniyle ülke ekonomisi, % 6.1 oranında büyüme kaydederek bir önceki yıla göre gelişim sağlamıştır. Enflasyon oranı % 7.7'ye gerilemiştir (SBB, 2019). 2015 yılı, uzun vadeli faiz oranlarının arttığı, TL de değer kayıplarının yaşandığı bir yıl olmuştur. TCMB, 2015 yılında enflasyon görünümüne karşı sıkı, döviz likiditesinde

dengeleyici ve finansal istikrarı destekleyici nitelikte bir politika duruşu ortaya koymuştur (TCMB, 2015, s. 1).

2016 yılında, GSYİH çok küçük bir toparlanma ile 862.7 milyar USD düzeyine ulaşsa da kişi başına düşen GSYİH, 10,883 USD'ye gerilemiştir. 2015 yılında % 6.1 oranında gerçekleşen büyüme oranı, sert bir düşüş ile % 3,2 seviyesine inmiştir. İşsizlik oranı % 10,9 düzeyine yükselmiştir. Enflasyon oranı ise % 7.8 seviyesine çıkmıştır (TÜİK, 2019). 2016 yılı sonunda, ABD'de gerçekleşen seçim sonrasında, gelişmiş ülkelerde faiz artışı yaşanmıştır. Küresel piyasalardaki belirsizlik ve dalgalanmalar, ülkemizde de finansal piyasalarda ve döviz kurunda oynaklığa neden olmuştur. TCMB, yaşanan oynaklıkların etkisini daraltmak amacıyla likidite ve döviz kuruna yönelik önlemler almıştır (TCMB, 2016, s. 30-35). Ayrıca 2016 yılı Kasım ayında parasal sıkılaştırma gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede, politika faizini 50 baz puan artış ile % 8'e yükseltmiştir (TCMB, 2019b).

2017 yılında, GSYİH 851 milyar USD'ye, kişi başına GSYİH 10,597 USD'ye gerilemiştir. İşsizlik oranı % 10.9 seviyesinde gerçekleşmiş; 2016 yılına göre değişiklik yaşanmamıştır. Büyüme oranı 2016 yılına göre, artış eğilime girerek %7.4 düzeyine yükselmiştir (SBB, 2019). Hazine destekli Kredi Garanti Fonu (KGF)'nin kefalet teşviki ve destekleyici makro politikalar sayesinde artan krediler, iç talepte gözlenen artış, turizm gelirlerindeki toparlanma ve mal ihracatındaki artış, 2017 yılında büyümeyi destekleyen başlıca unsurlar arasında yer almıştır. TL'deki değer kaybı nedeniyle ithalat fiyatlarının artması ve işlenmemiş gıda fiyatlarının yükselmesi enflasyonun hedeflenenin üzerinde bir seyir göstererek % 11.1 düzeyine çıkmasına neden olmuştur. TCMB, döviz kurundaki dalgalanmayı sınırlandırmak amacıyla sıkılaştırma yoluna gitmiştir (TCMB, 2017, s. 1).

2018 yılında ise enflasyon oranı bir önceki yıla göre, ciddi oranda artarak % 20.3'e yükselmiştir (TÜİK, 2019). Ülke ekonomisinin büyüme hızı bir önceki yıla göre önemli oranda yavaşlamış, büyüme oranı % 2.6 olmuştur. Kişi başına düşen GSYİH rakamı da bir önceki yıla göre düşüş kaydederek 9,600 USD düzeyinde kalmıştır (Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü[BÜMKO], 2019). GSYİH 784.8 milyar USD'ye gerilerken, işsizlik oranı da % 11'e yükselmiştir (SBB, 2019). 2018 yılında, enflasyonun hedeflenenin oldukça üzerinde bir seviyede gerçekleşmesi ve TL'de yaşanan aşırı değer kaybı nedenleriyle TCMB sıkı para politikasını

sürdürmüştür. Politika faizini kademeli olarak, 1 Haziran 2018'de 650 baz puanlık artış ile % 16.50'ye, 8 Haziran 2018'de 125 baz puanlık artış ile % 17.75'e ve son olarak 14 Eylül 2018'de 625 baz puanlık artış ile % 24'e yükseltmiştir (TCMB, 2019b).

4.3.2. Faaliyetteki Bankalar, Şube Sayısı ve İstihdam

Sektörde faaliyet gösteren banka sayılarında ve söz konusu bankaların şube ve çalışan sayılarında meydana gelen değişimler, sektörün genel görünümünü ve gidişatını yorumlayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın bu bölümünde; 2010-2018 döneminde banka, şube ve çalışan sayısında oluşan farklılıklar, Türkiye Bankalar Birliği'nin verileri esas alınarak mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları çerçevesinde, inceleme kapsamına alınmıştır. İnceleme yaptığımız dönemde; banka birleşmesi, tasfiye kararı ve yeni bankaların açılması, sektörde faaliyet gösteren banka sayısının 44'den 46'ya yükselmesine neden olmuştur. 2010 yılında, sektördeki toplam banka sayısının % 68.8'ini oluşturan mevduat bankaları, 2018 yılı sonunda payını % 70.2'ye yükseltmiştir. Tablo 11'e göre, 2018 yılı sonunda sektörde faaliyet gösteren bankaların 33 adedini, mevduat kabul eden bankalar oluşturmuştur. Mevduat bankaları kapsamında yer alan kamu sermayeli banka sayısı 3 olup 2010-2018 döneminde bu sayıda değişiklik olmamıştır. Aynı dönemde, özel sermayeli bankaların sayısı 9 adede düşerken yabancı sermayeli mevduat bankalarının sayısı 21 adede yükselmiştir. TMSF'ye devredilen banka sayısı 1 adet, kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı ise 13 adet olarak sabit kalmış; dönem içerisinde artış ya da azalış yaşanmamıştır. TMSF'ye devredilen 1 banka da dâhil edildiğinde sektör toplamı, 2018 yılsonu itibarıyla 47 adet olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2019).

Öte yandan, 2011 yılında Fortisbank'ın Türkiye Ekonomi Bankası'na devri ile mevduat bankalarının sayısı 30'a düşmüştür (TBB, 2011, s. 33). 2014 yılında, Intesa Sanpaolo S.P.A ve Rabobank A.Ş'nin açılmasıyla toplam banka sayısı 2 adet artmış; yabancı sermayeli banka sayısı 19'a, mevduat bankaları sayısı ise 33'e yükselmiştir (TBB, 2014, s. 20). 2015 yılında, sermayedar değişikliği nedeniyle daha önce özel sermayeli banka statüsünde olan T. Garanti Bankası A.Ş ile unvanı Kasım 2015'te ICBC Turkey Bank A.Ş. olarak değişen Tekstil Bank A.Ş. özel yabancı sermayeli banka statüsüne geçmiş, özel sermayeli banka sayısı 9'a düşerken, yabancı sermayeli

banka sayısı 21'e yükselmiştir (TBB, 2015, s. 17). The Royal Bank of Scotland Plc. Mayıs 2017 tarihinde tasfiye olurken, Bank of China Turkey Aralık 2017 tarihinde faaliyete geçmiştir (TBB, 2017, s. 21).

Tablo 11. Banka Sayısı: 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Mevduat Bankaları</i>	31	30	31	31	33	33	33	33	33
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli Bankalar	11	11	12	11	11	9	9	9	9
Yabancı Sermayeli Bankalar	17	16	16	17	19	21	21	21	21
<i>Kalkınma ve Yatırım Bankaları</i>	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Toplam	44	43	44	44	46	46	46	46	46

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.02.2019).

Diğer yandan, 2010-2018 döneminde, faaliyeti devam eden bankaların şube sayısı da sektörün şubeleşme faaliyeti, makroekonomik göstergeler ve ülke ekonomisinin büyüme seyri doğrultusunda, yıllara göre değişkenlik göstermiştir (BDDK, 2012, s. 8). Tablo 12'ye göre, sektördeki toplam şube sayısı, 2014 yılı sonuna kadar artış kaydetmiştir. Bu doğrultuda, 2013 yılı, sektörün şubeleşme hızının başka bir ifade ile şube sayısı artış oranının en yüksek seviyede gerçekleştiği yıl olmuştur. 2013 yılında % 7.69 seviyesine kadar yükselen şubeleşme hızı, 2011 yılında % 3.90, 2012 yılında % 4.07, 2014 yılında ise % 1.83 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2010-2014 döneminde kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaların şube sayılarının artması ile mevduat bankalarının toplam şube sayısı 2014 yılı sonunda 11,181'e ulaşmıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı ise azalarak dönem sonunda 41 adede gerilemiştir.

Ülke ekonomisindeki gelişmeler ve özel sermayeli yerli ve yabancı bankaların şube kapatma kararları neticesinde, sektördeki toplam şube sayısı 2015 yılı itibarıyla azalmaya başlamıştır. 2014-2018 döneminde azalan toplam şube sayısı, 769 olmuştur. Şubeleşme hızı, 2015 yılında % -0.27, 2016 yılında % -3.68, 2017 yılında % -2.14, 2018 yılında % -0.91 oranında azalmıştır. Bu kapsamda 2016 yılı şube sayısının en yüksek oranda azaldığı yıl olmuştur. 2015-2018 döneminde kamu sermayeli bankalarda yeni şube açılışları yapılırken, özel ve yabancı sermayeli bankalarda şube kapamaları gerçekleşmiştir. 2014 yılında şube sayısı 42 olan

kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı, 2018 sonunda 54'e yükselmiş; mevduat bankalarının şube sayısı ise 10.399'e gerilemiştir. 2010-2018 döneminin tüm yıllarında, 1 adet olan TMSF'ye devredilen şube sayısı da dâhil edildiğinde sektörün toplam şube sayısı, 2018 yılı sonunda 10,454 olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2019).

Tablo 12. Şube Sayısı: 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Mevduat Bankaları</i>	9,422	9,791	10,191	10,980	11,181	11,150	10,739	10,499	10,399
Kamu Sermayeli Bankalar	2,744	2,909	3,079	3,397	3,500	3,681	3,702	3,677	3,718
Özel Sermayeli Bankalar	4,582	4,944	5,100	5,339	5,455	4,299	4,132	4,013	3,963
Yabancı Sermayeli Bankalar	2,096	1,938	2,012	2,244	2,226	3,170	2,905	2,809	2,718
<i>Kalkınma ve Yatırım Bankaları</i>	42	42	42	40	41	42	41	50	54
Toplam	9,464	9,833	10,233	11,020	11,222	11,192	10,780	10,549	10,453

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.02.2019).

Ülkemizde tüm sektörlerdeki toplam istihdam düzeyi, 2017 yıl sonu itibarıyla 28,189 bin kişi olurken bu rakamın % 54.1'ini hizmetler sektörü çalışanları oluşturmuştur. Hizmetler sektörünün alt kollarından biri olan mali aracı kuruluşlardaki çalışan sayısı ise 319,488 olarak gerçekleşmiştir. Mali aracı kuruluşların toplam istihdam seviyesinin, % 60.4'ünü mevduat ile kalkınma ve yatırım bankaları çalışanları sağlamıştır (TÜİK, 2019). Bu bağlamda, bankacılık sektörünün istihdam payının ve ekonomik sistemde yarattığı toplam katma değerinin önemi dikkate alınarak sektörün istihdam durumu da çalışmamıza dahil edilmiştir.

Sektörün istihdam düzeyinin seyri, 2010-2018 döneminde, yıllara göre değişkenlik göstermiştir. 2015 yılına kadar istikrarlı bir artış sağlayarak toplamda 201,204 kişiye yükselmiştir. 2016 yılı itibarıyla düşüş eğilimine girmiş; tüm yıllarda azalışını devam ettirerek 2018 yılı sonunda 192,313 olmuştur. Kamu sermayeli bankalar, 2016 haricindeki tüm yıllarda artış göstermiştir. Özel sermayeli bankalardaki artış, 2014 yılına kadar devam ederken, düşüş trendi 2015 yılında başlamıştır. Yabancı sermayeli bankalardaki istihdam seviyesi 2011 yılında 4,966 kişi azalmıştır. Söz konusu değişim, Tablo 13'de belirtildiği gibi, Fortisbank'ın Türk Ekonomi Bankası'na devri etkisinden kaynaklanmıştır; nitekim 2011 yılında özel sermayeli bankaların çalışan sayısı da bir önceki yıla göre 5.414 kişi yükselmiştir

(BDDK, 2011, s. 9). 2015 yılında, sermayedar değişikliği nedeniyle daha önce özel sermayeli banka statüsünde olan T. Garanti Bankası A.Ş. ve ünvanı Kasım 2015'te ICBC Turkey Bank A.Ş. olarak değişen Tekstil Bank A.Ş.'nin özel yabancı sermayeli banka statüsüne geçmesi ile özel sermayeli bankaların çalışan sayısı bir önceki yıla göre 21,083 kişi azalırken, yabancı sermayeli bankaların çalışan sayısı bir önceki yıla göre 19,200 kişi artmıştır (TBB, 2015, s. 17).

Sektörün toplam çalışan sayısı, faaliyetteki bankaların, verimliliğini yeterli görmedikleri şubelerinde kapatma kararı almalarına paralel olarak, 2015 yılı sonu itibarıyla düşüşe geçmiştir. Bankaların teknolojik altyapı yatırımlarını artırması, bankacılık işlemlerinin Otomatik Vezne Makinesi (ATM), internet bankacılığı, telefon bankacılığı, müşteri iletişim merkezi, mobil bankacılık gibi şubeciliğe alternatif yöntemlerle gerçekleştirilmesi, şube operasyonel işlemlerinin merkezi operasyon sistemi ile yapılmaya başlanması, bankaların maliyet minimizasyonu kapsamında şube ağında küçülme yoluna gitmesi, küçülme kapsamında da öncelikli olarak personel maliyetlerinde kısıntı yönteminin tercih edilmesi, çalışan sayılarının azalmasına neden olmuştur. Nitekim sektördeki çalışan sayısı, 2016 yılında % 2.2, 2017 yılında % 1.6, 2018 yılında % 0.62 oranında azalış göstermiştir. İlgili dönemde gerçekleşen azalış, ağırlıklı olarak yerli ve yabancı sermayeli özel bankalardan kaynaklanmış; kamu bankaları 2017 ve 2018 yılında çalışan sayılarını 1.693 kişi artırarak sektörün istihdam düzeyine katkı sağlamıştır (TBB, 2019).

Tablo 13. Çalışan Sayısı: 2010-2018 (kişi)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Mevduat Bankaları	173,133	176,576	181,197	192,219	195,363	195,838	191,363	188,266	186,918
Kamu Sermayeli Bankalar	47,235	50,239	51,587	54,466	55,851	58,211	57,586	58,502	60,195
Özel Sermayeli Bankalar	83,633	89,047	90,612	93,365	95,839	74,756	73,742	73,460	72,025
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	252	243	226	229	227	225	231	225	220
Yabancı Sermayeli Bankalar	42,013	37,047	38,772	44,159	43,446	62,646	59,804	56,079	54,478
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5,370	4,842	4,901	5,246	5,523	5,366	5,336	5,238	5,395
Toplam	178,503	181,418	186,098	197,465	200,886	201,204	196,699	193,504	192,313

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.02.2019).

4.3.3. Bilanço Kalemlerinin Gelişimi

Banka bilançoları, bankaların kaynak kullanımını hakkında bilgi vermekte olan aktifler ve bankaların sağladıkları kaynakların yapısını göstermekte olan pasifler bölümlerinden oluşmaktadır. Aktif kalemleri; kaynak kullanımının etkinliği, kredi kanalının etkin işleyebilmesi ve bankacılık sektörünün aracılık işlevini gerçekleştirmesi gibi faktörler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Diğer yandan, bankaların öncelikli amaçları, kaynaklarını en düşük maliyetle sağlamaktır. Bu bakımdan pasif kalemleri, bankacılık sektörünün girdi yapısını oluşturması nedeniyle banka bilançolarının da temelini oluşturmakta, yabancı kaynaklar ve özkaynaklar kalemlerini de içinde barındırmaktadır (Selvigül, 2012, s. 33-62).

4.3.3.1. Aktif Kalemler

Banka bilançoları içerisinde, aktif kalemler nakde dönüşme çabukluğuna göre sıralanmaktadır (Şenfert, 2006, s. 56). Aktifler diğer bir deyişle varlıklar; nakit, Merkez Bankası para piyasası ve bankalardan alacaklar kalemlerinin toplamından oluşan nakit ve nakit benzeri kalemler, zorunlu karşılıklar, krediler, takipteki alacaklar, menkul değerler ve diğer aktiflerden oluşmaktadır (BDDK, 2018b, s. 2). Bankacılık sektörünün değerlendirilmesinde öncü gelişim göstergeleri olarak kabul edilen toplam aktifler ile toplam kredi ve alacaklar kalemleri, bilançoların aktif tarafını temsilen, seçilmiş göstergeler kapsamında çalışmamıza dahil edilmiştir.

4.3.3.1.1. Toplam Aktifler

Bankacılık sektöründe, bankaların büyüklükleri toplam aktif büyüklüğüne göre belirlenmektedir (Aslan, 2017, s. 232-243). Bu açıdan banka varlıklarının en önemli aktörü olan toplam aktifler kalemi, gerek sektör genelinde gerekse banka bazında, öncelikli olarak takip edilen bilanço kalemlerinin başında gelmektedir. İncelemeye tâbi tuttuğumuz 2010-2017 döneminde, toplam aktifler kaleminin sektör toplamı, her yıl artış kaydetmek suretiyle olumlu bir seyir izlemiştir. Tablo 14'e göre, sektörün toplam aktiflerinde en yüksek artış oranı 2013 yılında gerçekleşmiş; bir önceki yıla göre % 25.9 oranında artarak 1,635.4 milyar TL'ye ulaşmıştır. En düşük artış ise 2014 yılında gerçekleşmiş olup % 15.4 oran ile 1,888.3 milyar TL'ye yükselmiştir. 2015 yılına gelindiğinde, toplam aktifler % 18 artarak 2,236 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2010-2017 döneminde tüm yıllarda yukarı yönlü değişimin yaşandığı toplam aktifler kalemi, Aralık 2018 sonu itibarıyla da 3,656.3

milyar TL olmuştur. Grup bazlı analiz çerçevesinde, kamu sermayeli bankalar, dönem içinde sektör geneli ile benzer seyir göstermiştir. 2013 yılı, % 28.5 oranında artış ile en yüksek gelişim gösterdiği yıl olmuştur. 2017 yılında % 26, 2015 yılında % 20 oranında artış kaydeden kamu bankaları, en düşük artışı 2012 yılında yaşamıştır. Toplam aktifleri 2010 yılında 30.9 milyar TL seviyesinde olan kalkınma ve yatırım bankaları, yükselen bir trend ile 2017 yılı sonunda 174.9 milyar TL ye ulaşmıştır. Diğer yandan, özel sermayeli bankalar grubunda, 2011 yılında gerçekleşen % 24.7'lik artışta Fortisbank'ın Türkiye Ekonomi Bankası'na devri etkili olmuştur. 2015 yılında gerçekleşen % 10.5'lik azalış ise ağırlıklı olarak Garanti Bankası'nın özel sermayeli banka statüsünden yabancı sermayeli banka statüsüne geçmesinden kaynaklanmıştır. Bu değişim, yabancı sermayeli bankaların aktif toplamı artışının % 107.4 düzeyinde artmasını sağlamıştır (TBB, 2019).

Tablo 14. Toplam Aktifler: 2010-2017 (milyar TL)

Toplam Aktifler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	298.1	341.0	375.7	483.0	561.2	673.5	801.7	1,010.2
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	496.5	619.1	694.6	831.3	950.1	850.7	968.4	1,130.1
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	135.6	158.2	174.3	250.2	290.3	602.1	679.5	777.2
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	0.8	0.8	0.8	0.8	2.1	3.1	2.9	2.6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	30.9	41.6	52.7	70.1	84.5	106.6	142.7	174.9
Toplam	961.9	1,160.7	1,298.1	1,635.4	1,888.3	2,236.0	2,595.3	3,095.0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (17.06.2019).

4.3.3.1.2. Toplam Krediler ve Alacaklar

Banka bilançolarının aktif tarafının bir diğer önemli oyuncusu olan toplam kredi ve alacaklara, kredi ve alacaklar ile takipteki kredilerin toplamından, özel karşılıkların çıkarılmasıyla ulaşılmaktadır (TBB, 2019). Karşılık kavramı, bankaların varlıklarının ana kalemi olan kredi alacaklarında meydana gelmiş veya gelmesi muhtemel zararlar için ayırdıkları ihtiyatları tanımlamak için kullanılmaktadır. Özel karşılıklar, bankanın kredi portföyünde sorunlu hale geldiği artık belli olan belirli bir alacak için ya da nitelik ve nicelikleri daha önceden tanımlanarak istatistiki

yöntemlerle oluşturmuş birbirine benzer ve görece küçük miktarlı kredilerden oluşan kategoriler (tüketici kredileri, konut kredileri vb.) için ayrılmaktadır. Bu yönü ile özel karşılık gelecekte ortaya çıkması muhtemel kredilerden çok, hali hazırda ortaya çıkmış ancak henüz tam olarak tespit edilememiş ya da kesinleşmemiş zararlara karşı ayrılmaktadır (Acar, 2000, s. 32-33).

Krediler ise belirli miktardaki satın alma gücünün, belirli bir süre için ve geri verilmek üzere bir bedel karşılığı, gerçek ya da tüzel kişilere verilmesi olarak tanımlanmakta; kısa, orta ve uzun vadeli krediler ve takipteki krediler toplamından oluşmaktadır (Sözer, 2013, s. 7-8). İhracat-ithalat kredilerinden tüketici kredilerine kadar birçok çeşidi kapsayan krediler, bankaya geri dönmesi kesin olmayan varlıklardır. Dolayısıyla geri ödenmeme riskini taşımaktadır. Genel olarak orta ve uzun vadeli kredilerin geri ödenmeme riski, kısa vadeli kredilerden daha yüksek düzeyde bulunmaktadır (Şenfert, 2006, s. 56). Bu nedenle krediler, dünya ve ülke ekonomisinde dolayısıyla bankacılık sisteminde yaşanan gelişmelerden ilk ve en fazla etkilenen bilanço kalemi olmaktadır (TBB, 2019).

Söz konusu nedenlerle incelememize dahil olan sektörün kredi ve alacaklar toplamı, 2010-2017 döneminde, her yıl bir önceki yıla göre artış kaydetmiştir. 2010 yılındaki 508.9 milyar TL tutarın, 495 milyar TL'lik kısmını krediler oluşturmuştur. Aynı yıl, mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının kredi stoku % 34 artmıştır. Kredilerin toplam aktiflere oranı % 51'e yükselmiştir (TBB, 2010b, s. 16). Tablo 15'e göre; 2013 yılı, toplam kredi ve alacakların % 32 oranında artış sağlayarak en yüksek düzeyde gelişim sağladığı yıl olmuştur. Toplam tutar, 1,015.5 milyar TL'ye yükselmiştir. Söz konusu tutarın, 320.8 milyar TL'sini tüketici kredileri, 137.5 milyar TL'lik kısmını ise taksitli ticari krediler ve kurumsal kredi kartları oluşturmuştur. Tüketici kredilerini oluşturan kredi türleri arasında; konut, taşıt ve ihtiyaç kredileri, kredili mevduat hesapları, kredi kartları, personel kredi ve kredi kartları yer almıştır. Tüketici kredileri 2014 yılında 344,8 milyar TL, 2015 yılında 374.8 milyar TL, 2016 yılında 412,1 milyar TL, 2017 yılında ise 479.6 milyar TL'ye ulaşmıştır. Taksitli ticari krediler ile kurumsal kredi kartlarının toplamı ise 2014 yılında 172.8 milyar TL, 2015 yılında 205.5 milyar TL, 2016 yılında 243.8 milyar TL, 2017 yılında 384.5 milyar TL'ye yükselmiştir. Bireysel ve ticari kredilerde oluşan artış kapsamında 2017 yılında 2,071.4 milyar TL seviyesine çıkan kredi ve

alacaklar, Aralık 2018'de 2,364.8 milyar TL'ye yükselerek artış trendini devam ettirmiştir (TBB, 2019).

Tablo 15. Toplam Krediler ve Alacaklar: 2010-2017 (milyar TL)

Toplam Kredi ve Alacaklar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	146.6	185.0	205.5	282.6	348.3	437.3	538.7	685.7
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	261.9	358.5	417.7	525.9	614.1	554.7	633.9	736.3
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	81.4	93.2	110.4	154.8	183.9	384.3	433.5	506.4
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.4	1.2	1.0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	18.9	27.6	35.4	52.2	63.5	80.8	109.3	142.0
Sektör	508.9	664.3	768.9	1,015.5	1,209.7	1,458.5	1,716.6	2,071.4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (17.06.2019).

4.3.3.2. Pasif Kalemler

Banka bilançoları içerisinde, pasif kalemler geri ödeme çabukluğuna göre sıralanmaktadır (Şenfert, 2006, s. 56). Pasifler ya da yükümlülükler; mevduat, bankalara borçlar, repo işlemleri, ihraç edilen menkul kıymetler, özkaynaklar ve diğer yükümlülüklerden meydana gelmektedir (BDDK, 2018b, s. 2).

4.3.3.2.1. Toplam Mevduat

Banka bilançosunda pasif tarafının öncü temsilcisi olan mevduat, bir gerçek veya tüzel kişinin sahip olduğu hazır bir satın alma gücünün kullanılmayarak vadeli veya vadesiz olarak bankaya bırakılmasıdır. Türk bankacılık sektöründe, mevduat toplama konusunda sadece ticaret bankaları yetkili kılınmıştır. Bankalar Kanunu'na göre yazılı ya da sözlü olarak veya bir ivaz karşılığında istenildiğinde ya da belirli bir vadede iade edilmek üzere para kabulü, mevduat olarak tanımlanmaktadır (Sözer, 2013, s. 7-8). Mevduat, aynı zamanda, bankacılık sektörünün fon sağlama konusunda en çok kullandığı bileşen olma niteliği taşımaktadır. Mevduat, vadeli ve vadesiz mevduat olarak sınıflandırılmakta, Türk parası ya da yabancı para cinsinden de olabilmektedir (Selvigül, 2012, s. 33-62).

Bankalar tüketici, KOBİ, kurumsal ve ticari nitelikteki tüm kredi taleplerini, kendi öz kaynaklarından ziyade topladıkları mevduatlarla karşılama yoluna gitmektedirler. Bu sebeple mevduat, bankacılık sisteminde, rekabetin en yoğun yaşandığı ürünler arasında yer almaktadır. Bankalar arası mevduat yarışı son yıllarda daha da hızlanmaktadır. Bunun ana nedeni, mevduatların krediye dönüşüm oranı olarak da adlandırılan kredi/mevduat oranlarında artış yaşanmasıdır. Nitekim 2010 yılında % 80 olan kredi /mevduat oranı, 2015 yılı sonunda % 120 seviyelerine kadar yükselmiştir (TBB, 2019). Mevduatın krediye dönüşüm oranının çok düşük ya da çok yüksek olması, bankacılık açısından içsel ve dışsal birtakım riskleri barındırmaktadır. Oranın düşük olması, banka bilançosunda kredi veya ticari kazanç kaynaklı gelirlerin mevduat kaynaklı giderleri karşılayamamasını, dolayısıyla kaynakların etkin kullanılmamasını ifade etmektedir. Oranın çok yüksek olması ise bankaları yabancı fon arayışına yöneltmektedir. Bu durum, yurtdışı kredi yükümlülüklerinden kaynaklı faiz oranları, döviz kurunun değerlenmesi veya değer kaybetmesi, kredi yükümlülüğünün kısa veya uzun vadeli olması gibi çeşitli faktörler üzerinden bankacılık sektörü bilançosunu doğrudan etkileyebilmektedir. Mevduatın krediye dönüşüm oranının kritik eşiği aşması, ekonomik dalgalanma dönemlerinde, bankaların yurt dışı kredi maliyetlerini beklenmedik şekilde arttırabilmektedir (Aydemir vd., 2018, s.486). Bankacılıkta kabul gören ideal kredi/ mevduat oranı % 100 olup % 120 üzeri seviyeler, bankalar açısından önemli bir risk teşkil etmektedir. Bu bağlamda kredi ve mevduat artışlarının birbirleriyle dengeli olması beklenmektedir.

Sektörde yaşanan mevduata yönelik söz konusu gelişmeler doğrultusunda, bankaların mevduat toplama çabaları olumlu netice vermiş; toplam mevduatlar, 2010-2018 döneminde artış göstermiştir. Tablo 16'da yer verilen yıllık bazlı veriler çerçevesinde, 2010 yıl sonunda 614.7 milyar TL olan toplam mevduat kalemi, 2016 yıl sonunda 1,462.8 milyar TL'ye ulaşmıştır (TBB, 2019). 2017 yıl sonuna gelindiğinde ise toplam mevduat, nominal olarak % 18, sabit kurlarla % 11 büyüyerek 1,713.2 milyar TL'ye yükselmiştir. TL mevduatın toplam mevduat içindeki payı 2 puan azalarak % 56'ya gerilemiştir. Bu pay, kamu bankalarında % 65, özel bankalarda % 50 ve yabancı bankalarda % 52 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bireysel bankacılık kapsamında yer alan, şahıslara ait mevduatın toplam mevduata oranı % 34 olmuştur. Aynı yıl ortalama vade; toplam mevduatta 2.9 ay, TL

mevduatta 2.7 ay, yabancı para mevduatta ise 3.4 ay olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2017, s. 26). Son olarak toplam mevduat kalemi, Aralık 2018 itibarıyla 2,036.6 Milyar TL'ye ulaşmıştır (TBB, 2019).

Tablo 16. Toplam Mevduat: 2010-2017 (milyar TL)

Toplam Mevduat	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	228.3	240.3	266.2	324.0	348.7	418.5	497.1	614.9
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	308.0	365.5	400.0	478.6	540.5	494.5	576.4	658.6
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	78.3	93.2	103.8	140.6	168.4	336.8	388.9	439.6
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9	0.4	0.1
Sektör	614.7	698.9	770.0	943.3	1,057.6	1,250.7	1,462.8	1,713.2

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (17.06.2019).

4.3.3.2 Toplam Özkaynaklar

Bilançonun toplam pasifler tarafının bir diğer üyesi olan özkaynaklar, banka sahip ve ortaklarının bilanço tarihinde işletmeye yapmış oldukları sermaye yatırımlarının tutarıdır (Sözer, 2013, s. 7-8). Banka bilançolarında öz kaynaklar; ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kâr yedekleri, geçmiş yıl kârları, geçmiş yıl zararları, dönem net kârı kalemlerinin toplamından oluşmaktadır (TBB, 2019). Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği oranı hedeflemesi, asgari yasal sınır kapsamında % 8, BDDK tarafından ise % 12 olarak belirlenmiştir. Bu durum, özkaynaklarda oluşan 1 TL'lik artışın, kredilerde 8 TL'lik büyümeye dönüşmesi demektir. Bu çerçevede, özkaynakların, ekonomik büyüme üzerindeki etkisi göz önüne alındığında güçlü ve sağlam bir yapıda olması gerekmektedir. Aksi takdirde, ekonomik büyümenin finansmanına, bankacılık sektörünün katkısı istenilen düzeyde gerçekleşmeyecektir (TBB, 2016a, s. 2-3). Bu doğrultuda, bankacılık sektöründe özkaynaklar, 2010-2018 döneminde istikrarlı bir şekilde artmıştır. 2010 yıl sonunda 129.1 milyar TL olan özkaynaklar, 2016 yılı sonunda 288.8 milyar TL'ye yükselmiştir. Söz konusu kalem, genel olarak, her yıl artış sağlamış olmakla birlikte artış oranları yıldan yıla farklılık göstermiştir. Özkaynak artışının yavaşladığı yıllarda, faiz oranlarındaki artış, TL'nin değer kaybetmesi ve kârlılık artışının

yavaşlaması belirleyici olmuştur (TBB, 2019). Yıllara göre gelişim seyrine, Tablo 17'de yer verilmiş olup 2017 yılında özkaynaklar % 19.4 oranında artarak 345 Milyar TL'ye yükselmiştir. İlgili yılda özkaynaklar, toplam aktiflerin % 11'ini finanse etmiştir (TBB, 2017, s. 27). Aralık 2018 itibarıyla da 405.2 Milyar TL'ye ulaşmıştır (TBB, 2019).

Tablo 17. Toplam Özkaynaklar: 2010-2017 (milyar TL)

Toplam Özkaynaklar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	29.5	31.1	41.4	45.1	59.8	67.7	78.9	95.6
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	66.5	72.5	92.3	94.5	110.5	93.9	106.1	128.8
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	18.4	18.8	23.2	25.7	30.2	65.9	76.8	89.4
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14.1	15.4	17	18.9	21.2	23.5	26.3	30.5
Sektör	129.1	138.5	174.6	184.9	222.3	251.6	288.8	345

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (17.06.2019).

Toplam özkaynakların alt kalemlerinden biri oluşturan net dönem kârlılığı, bir bankanın var olma sebebi olmasının yanı sıra bankanın üstlenebileceği riski ve sermayesini arttırabilme kapasitesini gösteren önemli bir sonuçtur. Net dönem kârlılığı, bankanın gelir kaynaklarını iyi belirleme, yüksek getirili alanlarda faaliyetlerini sürdürebilme başarısının da bir göstergesidir. Banka kârlılığının ölçümünde, bankanın reel olarak yeterince kâr edip etmediğine bakılmaktadır. Bu amaçla banka kârlarının, aktif büyüklükleri ile o kârı elde etmek için sahip oldukları sermaye miktarı ve sektörün kârlılık ortalamasının karşılaştırılması gerekmektedir (Güneş, 2014, s. 32). Bu doğrultuda, sektördeki bankaların kârlılık durumları, banka grupları bazında, net dönem kâr/zararı çerçevesinde incelenmiştir.

Net dönem kâr/zararı, 2010-2018 dönemi içerisinde, 2011 yılı dışındaki tüm yıllarda yukarı yönlü hareketlilik göstermiştir. Sektörün net dönem kârı, 2010 yılında 21.4 milyar TL iken 2011 yılı sonunda % 10 oranında azalarak 19 milyar TL'ye gerilemiştir. Tablo 18'de de belirtildiği üzere, 2012 yılında tekrar yükselişe

geçerek 2013 yıl sonunda 23.6 milyar TL'ye yükselmiştir (TBB, 2019). 2014 yılında, kredilerin daralması, finansman ve aracılık maliyetinin artması, bankalar tarafından tahsil edilmekte olan masraflara getirilen kısıtlayıcı yasal düzenlemeler, bankalarca tahsil edilen dosya masraflarının hakem heyeti kararları ile kredi müşterilerine iade edilmesi kararları nedenleriyle sektörün kârlılık düzeyi nominal olarak aynı kalmıştır (TBB, 2014, s. 18). 2015 yılında, net kârlılık tutarı nominal olarak % 6 artarken USD bazında % 15, sabit fiyatlarla ise % 3 azalmış; 25.6 milyar TL olmuştur (TBB, 2015, s. 23). 2016 yılında, özel karşılıklar sonrası net faiz gelirinde % 14 artış gerçekleşmiştir. Faiz dışı gelirler, kambiyo zararlarında meydana gelen azalış nedeniyle % 28 artmıştır. Yıl içinde, iştirak satışlarından sağlanan gelirler, net kârlılık tutarına olumlu yansımıştır. Faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderleri karşılama oranı ise % 74.3 olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2016b, s. 27). 2017 yılında ise kredilerdeki artışın olumlu yansımalarıyla net dönem kârı, nominal olarak % 29 oranında artmış; 47.1 milyar TL'ye ulaşmıştır. Ancak ayrılan karşılıklar ve faiz dışı giderlerde meydana gelen artış, kârlılık artışının sınırlanmasına neden olmuştur (TBB, 2017, s. 19). Net kârlılık, Aralık 2018 itibariyle 51.6 milyar TL seviyesine gelmiştir (TBB, 2019).

Tablo 18. Net Dönem Kâr / Zararı: 2010-2017 (milyar TL)

Dönem Net Kâr/Zararı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	6.9	5.4	6.7	7.7	8	9.4	11.8	15.4
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	11.7	10.5	12.3	13.2	12.7	9.2	13.5	16.5
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	2	2.3	2.5	1.5	2.2	5.3	8.8	12.2
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	0	0	0	0	0	0	0.1	0.1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0.8	0.9	1.1	1.1	1.5	1.8	2.2	2.9
Sektör	21.4	19	22.6	23.6	24.5	25.6	36.4	47.1

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (17.06.2019).

Toplam özkaynakların alt kalemlerinden bir diğeri olan ödenmiş sermaye, banka ortakları tarafından ödenmesi taahhüt edilen sermaye tutarının, nakden ödenmiş tutarını oluşturmaktadır. Ödenmiş Sermaye, bankanın sağlamlık düzeyini göstermekte olup en kaliteli özkaynak kalemi olarak nitelendirilmektedir (BDDK, 2010e, s. 1-3). 2010-2018 döneminin tüm yıllarında artış gösteren ödenmiş sermaye kalemi 2017 yıl sonu itibarıyla 76.1 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu tutarın 24.9 milyar TL'sini yabancı sermayeli mevduat bankaları, 23.4 milyar TL'sini kalkınma ve yatırım bankaları, 18 milyar TL'sini özel sermayeli mevduat bankaları, 9.4 milyar TL'sini kamu sermayeli mevduat bankaları, 0.5 milyar TL tutarını da TMSF'ye devredilen bankalar oluşturmuştur. Tablo 19'a göre, kamu bankalarında 2014 yılı sonuna kadar sabit tutulan ödenmiş sermaye tutarı 2015 ve sonrasında her yıl artırılmıştır. Özel ve yabancı sermayeli mevduat bankalarında 2015 yılında meydana gelen karşılıklı değişim, Garanti Bankası ve Tekstilbank'ın statü değişikliğinden kaynaklanmıştır. 2016 ve 2017 yıllarında özel sermayeli mevduat bankalarında tutar değişikliği yaşanmazken, yabancı sermayeli bankalarda iki yılda toplam 4.6 milyar TL tutarlı ödenmiş sermaye artışı gerçekleşmiştir. Kalkınma ve yatırım bankaları en düzenli artış kaydeden banka grubu olması doğrultusunda, 2010 yılında 9.6 milyar TL olan ödenmiş sermaye tutarını 13.8 milyar TL artırmıştır (TBB, 2019).

Tablo 19. Ödenmiş Sermaye: 2010-2017 (milyar TL)

Ödenmiş Sermaye	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	6.3	6.3	6.3	6.3	6.3	8.8	8.9	9.4
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	20.4	21.7	22.4	22.1	22.2	17.9	18	18
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	8.2	8	9.1	11.3	13.7	20.3	24.1	24.9
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9.6	10.8	11.9	14	15.4	17.2	20	23.4
Sektör	44.8	47.3	50.1	54.1	58	64.6	71.4	76.1

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (17.06.2019).

Sermaye ve kâr yedekleri de özkaynakların alt kalemleri arasında yer almaktadır. Sermaye yedekleri, bankaların sermaye hareketleri nedeniyle ortaya çıkan ve bankada bırakılan tutarlardan oluşmaktadır. Hisse senedi ihraç primleri, hisse senedi iptal kârları, maddi duran varlık ve iştiraklerin yeniden değerlendirme artışları, maliyet artışları fonu ve diğer sermaye yedekleri alt kalemlerinden meydana gelmektedir. Kâr yedekleri ise bankalarda kârın, gelecekte ortaya çıkacak riskleri karşılamak amacı ile dağıtılmayarak banka bünyesinde bırakılması ile oluşmaktadır. Yasal yedekler, statü yedekleri, olağanüstü yedekler, diğer kâr yedekleri, alt kalemlerini kapsamaktadır (TBB, 2019). Dünya ve ülke genelinde oluşan ekonomik dalgalanma dönemlerinde, bankacılık sektörünün faaliyetlerini daha güvenli bir şekilde devam ettirmesine katkı sağlamak amacıyla, BDDK tarafından banka kârlarının nakden dağıtılmayıp banka bünyesinde tutulmasına yönelik kararlar alınmıştır. Bu kapsamda 2008, 2009, 2010 ve 2018 yıllarında elde edilen kârlar, dağıtım konusu yapılmayarak bankaların bünyesinde bırakılması kararlaştırılmıştır. Nakit çıkışına neden olan kâr dağıtımları da BDDK tarafından yakın izlemeye alınmıştır (BDDK, 2010f, s. 1).

Çalışmamızda sermaye ve kâr yedekleri toplamı üzerinden inceleme yapılmış olup 2010-2018 döneminde sektör toplamının genel seyri, tüm yıllarda yukarı yönlü gerçekleşmiştir. Tablo 20'ye göre, 2010 yılında 80.1 milyar TL olan sermaye ve kâr yedekleri 2017 yılında 236.8 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu tutarın 94.1 milyar TL tutarını özel sermayeli mevduat bankaları, 70.9 milyar TL tutarını kamusal sermayeli mevduat bankaları, 50 milyar TL tutarını yabancı sermayeli mevduat bankaları, 17.4 milyar TL tutarını TMSF'ye devredilen bankalar, 4.3 TL tutarını ise kalkınma ve yatırım bankaları oluşturmuştur. Ülke ekonomisinde ve bankacılık sektöründe yaşanabilecek olumsuzluklar karşısında önemli bir tedbir aracı olan sermaye ve kâr yedeklerinin yıllar itibarıyla gelişim göstermesi , sektörün dayanıklılık düzeyinin olumlu olduğunu göstermiştir (TBB, 2019).

Tablo 20. Sermaye ve Kâr Yedekleri: 2010-2017 (milyar TL)

Sermaye ve Kâr Yedekleri	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	16.2	19.3	28.3	31.1	45.4	49.4	57.3	70.9
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	34.5	40.3	57.8	59.3	75.7	66.9	74.5	94.1
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	8.1	8.1	11	12.2	13.9	38.2	41.4	50
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	17.7	17.7	17.6	17.6	17.6	17.5	17.5	17.4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3.7	3.8	4.1	3.8	4.3	4.6	4.3	4.3
Sektör	80.1	89.2	118.9	124.1	156.8	176.6	195.1	236.8

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.
<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (17.06.2019).

Son olarak, toplam özkaynak tutarının ödenmiş sermaye, sermaye ve kâr yedekleri, geçmiş yıllar kâr/zararı ve dönem net kâr/kararı kalemlerine göre dağılımı incelenmiştir. Tablo 21'de belirtildiği üzere, 2017 yıl sonu itibarıyla, sermaye ve kâr yedekleri 236.8 milyar TL ile toplam özkaynakların % 68.6'sını oluştururken, ödenmiş sermayenin payı % 22, dönem net kârının payı % 13.6 düzeyinde bulunmuştur. Bu doğrultuda, Türk Bankacılık sektörünün yüksek kalitede bir sermaye yapısı ile faaliyetlerine devam etmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.(TBB, 2019).

Tablo 21. Toplam Özkaynakların Alt Kalemlere Göre Dağılımı: 2010-2017 (milyar TL)

Toplam Özkaynaklar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ödenmiş Sermaye	44.8	47.3	50.1	54.1	58	64.6	71.4	76.1
Sermaye ve Kâr Yedekleri	80.1	89.2	118.9	124.1	156.8	176.6	195.1	236.8
Geçmiş Yıllar Kâr/Zararı	-17.2	-17.1	-17	-16.8	-17	-15.2	-14.1	-14.9
Dönem Net Kâr/Zararı	21.4	19	22.6	23.6	24.5	25.6	36.4	47.1
Toplam	129.1	138.5	174.6	184.9	222.3	251.6	288.8	345

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.
<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (18.06.2019).

4.3.4. Seçilmiş Oranlar

Bankacılık sistemindeki veri değerlendirmelerinin daha anlaşılır ve daha hızlı bir şekilde yapılması amacıyla sıklıkla başvurulan yöntemlerden biri de oran analizi yöntemidir. Söz konusu analiz yönteminde kullanılan oranlar, bankaların finansal tablolarında yer alan kalemlerin, birbirine oranlanmasıyla oluşmaktadır. İlgili oranlardan, uluslararası platformlarda farklı ülke bankalarının ya da sektörlerinin kıyaslanmasında, aynı ülke içinde farklı bankaların birbiri ile karşılaştırılmasında ya da aynı bankanın farklı dönemleri arasındaki mukayeselerde faydalanılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızın bu bölümünde, tüm mali kurum ve kuruluşlar tarafından öncelikli olarak takip edilen sermaye yeterliliği oranı, aktif kârlılık oranı, özkaynak kârlılık oranı ve takibe dönüşüm oranı seçilmiş oranlar kapsamında incelememize dahil edilmiştir.

4.3.4.1. Sermaye Yeterliliği Oranı

Ekonomik dalgalanmaların yaratacağı olumsuz etkiler karşısında bankacılık sektörünün hazırlıklı olması gerekmektedir. Bankacılık sektörünün iyi bir gözetim sistemi ile takip edilmesi doğrultusunda oluşturulan, Basel Düzenlemeleri kapsamında uluslararası faaliyette bulunan bankalarca uygulanacak prensipler ortaya konulmuştur. Söz konusu prensipler çerçevesinde, bankaların sermaye yapısının ekonomik dalgalanma ya da krizler nedeniyle ortaya çıkabilecek riski karşılayabilir düzeyde olmasını sağlamak amacıyla sermaye yeterliliği kriteri getirilmiştir (Aydın ve Başkır, 2012, s. 31-33). Bu kapsamda, 1989 yılından beri kullanılmakta olan sermaye yeterliliği oranı,

$$\left[\frac{\text{Özkaynaklar}}{(\text{Kredi} + \text{Piyasa} + \text{Operasyonel Risk İçin Gerekli Sermaye Yeterliliği} * 12.5)} * 100 \right]$$

şeklinde formülize edilmektedir (TBB, 2019). Sermaye yeterliliği standart oranı olarak da adlandırılan bu oran, bankaların faaliyetleri sırasında meydana gelebilecek kredi, piyasa ve operasyonel risklerin neden olabileceği kayıpların, ne kadarlık bir kısmının bankanın kendi özkaynakları tarafından karşılanabileceğini ifade etmektedir (Aydın ve Başkır, 2012, s. 31-33). Söz konusu oran aynı zamanda, bankacılık sektörünün en önemli sağlamlık göstergelerinden birini oluşturmaktadır (Arıcan ve Yücememiş, 2016, s. 49).

Türk bankacılık sisteminde, bankalar tarafından bulundurulması gereken asgari sermaye oranının yasal dayanağı, 5411 Sayılı Bankacılık Kanununun 45. maddesi olmuştur. Söz konusu Madde uyarınca, bankaların, % 8 oranından az olmamak üzere belirlenecek sermaye yeterliliği oranını hesaplamak, tutturmak, idame ettirmek ve raporlamak zorunda oldukları belirtilmiştir. Ayrıca bankaların iç sistemleri, aktif ve mali yapılarının gelişimi doğrultusunda, BDDK'nın asgari sermaye yeterliliği oranını artırmaya yetkili olduğu, Kurul kararı neticesinde, hedef sermaye yeterliliği standart oranının % 12 olarak belirlendiği hükmü eklenmiştir (Geçer, 2015, s. 90-91). Sermaye yeterliliği oranının, asgari yasal sınırdan ve BDDK tarafından belirlenen hedef orandan düşük olması, bankanın alacaklarına karşı teminat göstermekte ve yatırımcılara güven teşkil etmekte zorlandığına işaret etmektedir. Ayrıca ülkedeki belirsizliğin yüksek olduğu dönemlerde, bankanın riskli pozisyonlara girebilme kapasitesinin de düştüğünü göstermektedir. Dolayısıyla bankanın gitgide kötüleşen bir mali yapıya sahip olduğunu, ülkedeki herhangi bir bunalımın getirdiği belirsizlik veya ani bir kriz durumunda, açık pozisyonlarını kapatabilmeye yetecek sermayesinin bulunmadığını ortaya koymaktadır (Şenfert, 2006, s.70-71).

Bankacılık sektöründeki önemi doğrultusunda incelememize dahil ettiğimiz sermaye yeterliliği oranının, 2010-2017 dönemindeki gelişim ve değişimi, yıllık bazlı olarak Tablo 22'de belirtilmiştir. Oran, yıllara göre farklılık gösteren bir görünüm sergilemiştir. 2010 yılında % 19.2 iken 2011 yılında % 16.7'ye düşmüş; 2012 yılında tekrar yükselerek % 18.1 ulaşmıştır. Değişken seyir, sonraki yıllarda da devam etmiş; oran, 2013 yılında % 15.4, 2014 yılında % 16.4, 2015 yılında % 15.6, 2016 yılında % 15.5 ve son olarak 2017 yılında % 16.8 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında, oranın banka grupları bazındaki değerleri ise kamusal sermayeli mevduat bankalarında % 14, özel sermayeli mevduat bankalarında % 14.5, yabancı sermayeli mevduat bankalarında % 16.9, kalkınma ve yatırım bankalarında ise % 23.5 düzeyine ulaşmıştır. Aralık 2018 itibarıyla da sektör geneli, % 17,3 düzeyine çıkarak yasal ve uluslararası standartlar çerçevesindeki yüksek seviyesini korumuştur (TBB, 2019).

Tablo 22. Sermaye Yeterliliği Oranı: 2010-2017 (%)

Sermaye Yeterliliği Oranı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	16.7	14.5	17.2	13.5	15.6	14.6	14	14
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	18.2	15.5	17.1	14.8	15.3	14.6	14.5	14.5
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	17.3	16.9	17.6	15.4	16.4	15.7	16.9	16.9
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	50.6	56.4	38.3	36.4	85.9	61	64.3	64.3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	58.6	48.2	34.3	32.7	32.8	28.3	23.5	23.5
Sektör	19.2	16.7	18.1	15.4	16.4	15.6	15.5	16.8

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (18.06.2019).

4.3.4.2. Aktif Kârlılık Oranı

Banka performanslarının ölçümünde kullanılan oranların en önemlileri arasında bulunan, aktif kârlılık oranı (ROA) özellikle son yıllarda bankalar tarafından oldukça yakından takip edilmekte; şube verimliliğinin takibinde ve şube kapama kararlarında önemli rol oynamaktadır (TBB, 2019). Aktif kârlılığı, yapılan yatırımlara karşılık bankanın vergiden sonra ne kazandığını ifade etmektedir. Başka bir deyişle, bankanın yatırımlarından ne ölçüde getiri sağladığını göstermektedir. Aktif kârlılık oranı, vergi sonrası net kârın toplam aktiflere oranlanmasıyla elde edilmektedir (Güneş, 2014, s. 40).

$$\text{Aktif Kârlılık Oranı} = \frac{\text{Vergi Sonrası Net Kâr}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

Oran, ne kadar yüksek ise fon kaynaklarının o kadar kârlı aktiflerde değerlendirildiğine işaret etmektedir (Aslan, 2017, s. 232-243). Bu bağlamda, 2010-2017 dönemine ait incelememize dahil ettiğimiz aktif kârlılık oranının, genel görünümüne Tablo 23'de yer verilmiş olup oran, yıllara göre farklılık gösteren bir seyir izlemiştir. Sektör genelinde, 2010 yılında, en yüksek performansına ulaşarak % 2.2'ye yükselmiştir. 2011 ve 2012 yıllarında % 1.8, 2013 yılında % 1.6, 2014 yılında % 1.4, 2015 yılında ise % 1.2 düzeyine gerilemiştir. 2015 yılı, inceleme kapsamına aldığımız dönemde en düşük oranın gerçekleştiği yıl olmuştur. Oran, 2016 yılından itibaren tekrar yükselişe geçmiştir; 2017 yılı sonunda % 1.6 'ya yükselmiştir. Aynı

yılda kamusal sermayeli mevduat bankaları, yabancı sermayeli mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları sektör ortalamasının üzerinde performans gösterirken, özel sermayeli mevduat bankaları ise ortalamanın altında kalmıştır. Bankacılık sektörünün aktif kârlılık oranı Aralık 2018 itibarıyla % 1.5 olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2019).

Tablo 23. Aktif Kârlılık Oranı: 2010-2017 (%)

Aktif Kârlılık Oranı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	2.5	1.7	1.9	1.8	1.5	1.5	1.6	1.7
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	2.6	1.9	1.9	1.7	1.4	1	1.5	1.5
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	1.6	1.6	1.5	0.7	0.8	1.2	1.4	1.7
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar	0.3	4.5	4.6	4.5	1.7	0.8	2.9	3.5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2.9	2.4	2.3	1.9	2	1.8	1.8	1.7
Sektör	2.4	1.8	1.8	1.6	1.4	1.2	1.5	1.6

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.02.2019).

4.3.4.3. Özkaynak Kârlılık Oranı

Sektöre ilişkin verimlilik değerlendirmelerinde, en yakından takip edilen oranlardan bir diğeri olan özkaynak kârlılığı (ROE), vergi sonrası net kârın toplam öz kaynaklara oranıdır (Güneş, 2014, s. 40).

$$\text{Özkaynak Kârlılık Oranı} = \frac{\text{Vergi Sonrası Net Kâr}}{\text{Toplam Özkaynaklar}}$$

Özkaynakların ne kadar kârlı yatırımlarda kullanıldığını göstermektedir. Bu doğrultuda özkaynak karlılığı, kârdan pay alacak olan ortaklar için büyük önem taşımaktadır (Aslan, 2017, s. 232-243). ROE sayesinde ortaklar, sağladıkları sermaye katkısına karşılık ne ölçüde kazanç elde ettiklerini anlayabilmektedir. İşletmelerin öz kaynaklarının performansını ölçen bu oran, özellikle aynı sektörde faaliyet gösteren işletmeleri karşılaştırırken kullanılmaktadır. ROE değeri, karşılaştırılan diğer bankalara veya diğer dönemlere göre yüksekse, bankanın iyi bir yatırım yaptığı ve giderlerini kontrol altında tuttuğu sonucu çıkarılabilmektedir (Güneş, 2014, s. 40). Bu doğrultuda, sektördeki bankaların özkaynak kârlılık oranları, banka grupları

bazında, incelenmiş olup 2010-2017 döneminin genel görünümüne tablo 24'de yer verilmiştir. Oran yıllara göre değişken bir seyir izlemiştir. 2010-2014 döneminde aşağı yönlü bir değişim sergileyerek % 18.1 den % 12'ye gerilemiştir (TBB, 2019). Özel karşılıkların artması ve faiz dışı gelirlerin azalması nedeniyle 2015 yılında da düşüşe devam etmiştir. Bir önceki yıla göre 1.2 puan azalarak % 10.8'e düşmüş; % 15 olan sermaye maliyetinin altında kalmıştır (TBB, 2015, s. 15). Oran, 2016 yılında % 13.5, 2017 yılında % 14.3 düzeyine yükselmiştir. Aynı yıl, kamusal sermayeli mevduat bankaları % 17.5 oran ile en yüksek performansa ulaşan banka grubunu oluştururken, yabancı sermayeli bankalar sektör ortalamasının üzerinde yer almıştır. Özel sermayeli mevduat bankaları ve kalkınma ve yatırım bankaları, sektör ortalamasının altında kalmıştır. Özellikle kalkınma ve yatırım bankaları grubunun özkaynaklarını, diğer banka grupları kadar kârlı yatırımlarda değerlendiremediği sonucu ortaya çıkmıştır. Özkaynak kârlılık oranının 2018 rakamı ise % 13.6 olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2019).

Tablo 24. Özkaynak Kârlılık Oranı: 2010-2017 (%)

Özkaynak Kârlılık Oranı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	26	17.7	18.5	17.7	15.3	14.7	16.1	17.5
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	19.4	15	14.9	14.2	12.4	9	13.5	13.6
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	11.4	12.4	12	6.3	8	11	12.3	14.7
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	0.3	6.1	6	5.9	3.9	3.5	13.9	14.5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6.3	5.9	6.6	6.3	7.7	7.9	8.8	8.9
Sektör	18.1	14.2	14.4	13.1	12	10.8	13.5	14.3

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (15.02.2019).

4.3.4.4. Takibe Dönüşüm Oranı

Kredi riski, bir bankanın kredi müşterisinin, kredi sözleşmesinde belirtilen yükümlülüklerini yerine getirememesi olasılığıdır. Kredilerde, risk yönetiminin temel amacı, uygun parametreler içinde bankanın maruz kalabileceği riskleri yöneterek bankanın risk ayarlı getirisini maksimize etmektir. Bankalar portföylerindeki tüm kredi risklerini etkin ve kapsamlı bir şekilde yönetmek durumundadır. Bu doğrultuda, kredi tahsisi sonrasında bankalar tarafından gerçekleştirilen risk takibi;

erken uyarı, ön idari, idari ve kanuni olmak üzere dört ayrı aşamadan oluşmaktadır. Erken uyarı aşaması, kredi değerliliğini olumsuz etkileyebilecek her türlü içsel ve dışsal gelişmenin müşteri kaydına not düşülmesini ifade ederken ön idari aşaması, kredinin geri ödenmesinin gecikmeye başladığı ilk aşamayı içermektedir. Bu süreçte müşteri konu hakkında bilgilendirilmekte ve karşılıklı görüşme ile kredi tahsil edilmeye çalışılmaktadır. İdari aşamada ise kredi yeniden yapılandırılarak müşterinin ödeyebileceği bir ödeme planı oluşturulmaktadır (Yücememiş ve Sözer, 2011, s. 44-46). İdari takibe intikal ettirilmiş ancak tahsil edilemeyeceği anlaşılan, borçlu ile anlaşılmasına karşın zamanında ödemesi yapılmayan tahsili gecikmiş alacaklar için uygulanan takip usulü ise kanuni takip olarak tanımlanmaktadır. Kanuni takipteki alacakları idari takipteki alacaklardan ayıran temel özellik, alacağın tahsili için hukuki takip yapılmasının zorunlu hale gelmesidir. Banka uygulamalarında, 90 gün ve daha fazla süreli geciken alacaklar, kanuni takip sürecine tabi tutulmaktadır (Karamustafa, 2013, s. 13-19). Bu bağlamda, takipteki kredilere ilişkin incelememize konu olan tüm veri ve açıklamalar, kanuni takip kapsamında yer almaktadır.

Kredilerin takibe düşmesinin başlıca nedenleri arasında, krediyi kullananın gelirlerinde içsel veya dışsal nedenlerle öngörülemeyen düşüş yaşanması, kredi arzının daralması, işletmelerin yüksek riskler alarak büyümesi yer almaktadır (Yücememiş ve Sözer, 2011, s. 44-46). Ayrıca, TL'nin değer kaybetmesi, yüksek fonlama maliyeti ve özel sektör üzerindeki baskılar da diğer nedenler arasında bulunmaktadır. Takipteki kredilerde oluşan artışın ilk etkileri bankacılık sektörü üzerinde görülürken, sektörde oluşan olumsuzluklar reel sektöre ve ardından tüm ekonomi geneline yansımaktadır. Bankacılık sektörüne etkileri kapsamında, öncelikli olarak banka bilançoları bozulmakta, banka likidite oranları olumsuz etkilenmektedir. Bununla birlikte, bankalar tarafından ayrılan karşılık tutarlarında artış meydana gelirken kârlılık düşmektedir. Bu durum, kredi maliyetlerini artırmakta, bankalar kredi talebinde bulunan reel sektöre kredi vermekte isteksiz davranmaktadır. Finansman ihtiyacı olan ancak kredi alamayan işletmeler de üretimi daraltarak bünyelerindeki çalışan sayısını azaltma yoluna gitmektedir. Bu nedenle üretim ve istihdam düzeyi düşmektedir (Altunöz, 2018, s. 65-78). Bu bağlamda, takipteki kredilerin artışı, ekonomi genelinde, sorunların arttığına göstergesi olurken kritik boyutlara ulaşması da ekonomi yönetimlerini bankalara kaynak sağlamak zorunda bırakmaktadır. Bu durum bütçe açıklarını ve dolayısıyla reel faizleri

artırmakta, ekonomilerde şiddetli dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu nedenle takipteki kredi tutarı, iyi yönetilmesi ve izlenmesi gereken önemli bir sistematik risk öncü göstergesi olarak kabul edilmektedir (Yücememiş ve Sözer, 2011, s. 44-46). Sektörel görünümün kilit göstergesi niteliğindeki oranlardan biri olan takibe dönüşüm oranı, bankaların takipteki kredilerinin toplam tutarının, kullandırdıkları toplam kredi tutarına oranını ifade etmektedir.

$$\text{Takibe Dönüşüm Oranı} = \frac{\text{Takipteki Krediler}}{\text{Toplam Krediler}}$$

Takibe dönüşüm oranı, % 5 seviyelerine kadar normal karşılanmakla birlikte, bu oranın üzerine çıkan göstergeler, banka riskini arttırıcı etkiler yaratmaktadır (Karamustafa, 2013, s. 13-19). Ülkemizde, 1980 sonrası dönemde ekonomi genelinde kronik enflasyon yaşanması, döviz ve faiz riskinin artması ve kredi maliyetlerinin yükselmesi, takipteki krediler sorununu da beraberinde getirmiştir. Katılım bankalarının da dahil edildiği BDDK verilerine göre, 1997 yılında % 2.5 düzeyinde olan takibe dönüşüm oranı, 1998 yılında, 4.5 puanlık bir artışla % 7'ye çıkmıştır. Türk bankacılık tarihinde, takipteki krediler konusunda trajik artış ise 2001 krizi ile yaşanmıştır. 2001 krizi, faiz oranlarının artmasına, üretim hacmini daralmasına ve işletmelerin bilanço yapılarının bozulmasına neden olmuştur. Tüm bu olumsuzlukların sonucunda, bankacılık sektöründe kullanılan kredi tutarı da azalmıştır. 2000 yılında % 11 olan takibe dönüşüm oranı, krizle birlikte olağanüstü bir artışla % 29 seviyesine yükselmiştir. Bu tarihten itibaren bankacılık sisteminde gerçekleştirilen köklü düzenlemelerle sistem oldukça güçlü bir yapıya bürünmüş ve takibe düşen kredilerde 2002 yılından 2008 yılına kadar ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 2008 yılında % 3.4 seviyesine düşen oran, 2008 Küresel krizinin etkileriyle % 2009 yılında % 5.3'e yükselmiştir (Altunöz, 2018, s. 65-78). Kredilerdeki artış ve sorunlu alacak bakiyesindeki azalış nedeniyle 2010 yılı sonunda % 3.5'e gerilemiştir. Tablo 25'e göre, kredi türleri bakımından en yüksek oran % 4,7 ile KOBİ kredilerinde gerçekleşirken, bireysel kredilerin oranı % 4.1, kurumsal kredilerin oranı ise % 3.3 olmuştur. 2010 yılında sektörde faaliyet gösteren bankalar tarafından takipteki kredilere % 84.4 gibi yüksek bir oranda karşılık ayrılmış; bu durum aktif kalitesi açısından son derece olumlu değerlendirilmiştir (BDDK, 2010d, s. 2). 2011 yılında sektörün genel oranı, yılın son çeyreğinde yaşanan % 3'lük artışa rağmen % 2.8 düzeyine gerilemiştir. Yılın son çeyreğinde meydana gelen artışın nedeni, takibe

intikal eden tutarın takipteki alacaklardan yapılan tahsilatlara göre daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır (BDDK, 2011, s. 6). 2012 yılında ise takibe intikal eden krediler artmış; takipteki alacaklardan yapılan tahsilatlar azalmıştır. Bu durum, oranın % 2.9'a yükselmesine neden olmuştur (BDDK, 2012, s. 26-27). 2013 yılında oranın kurumsal kredilerde % 2.6'ya, KOBİ kredilerinde % 3.2'ye, bireysel kredilerde % 2.9'a düşmesi, sektör genelinin de % 2.7'ye gerilemesini sağlamıştır (BDDK, 2013b, s. 29-31). 2015 yılı itibarıyla sektör oranı yükselmeye başlamıştır. Bireysel krediler bünyesinde yer alan kredi kartları, % 7.4, tüketici kredileri ise % 5.7 gibi oldukça yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Bireysel krediler toplamı % 4.3'e yükselirken, kurumsal krediler % 2.7'de sabit kalmıştır. KOBİ kredileri 0.7 puanlık artış ile % 4'e seviyesine gelmiştir (BDDK, 2015b, s. 14-15). Sektör oranı 2016 yılında bir önceki yıla göre değişkenlik göstermemiş; 2017 yılı itibarıyla da % 2.9'a düşmüştür (BDDK, 2017b, s. 14-15). 2018 yılında; enflasyon, faiz oranları ve işsizlik oranlarının artış göstermesi, döviz kurlarında yaşanan şiddetli dalgalanma ve bankaların kredi istahında oluşan azalma, sektörün takibe dönüşüm oranının % 3.9'e çıkmasına neden olmuştur. Ekonomide yaşanan olumsuz gelişmelerin öncelikle reel sektörü etkilemiş olması ve bu doğrultuda ödeme güçlüğüne düşen firma sayısının artması dolayısıyla KOBİ kredilerindeki oran % 7.2'ye yükselmiştir (BDDK, 2018b, s. 14-15). İncelememize dahil ettiğimiz dönem içerisinde takibe dönüşüm oranının yükseldiği yıllarda reel sektör ve ekonomi geneli yüksek tutarlı zararlarla karşı karşıya kalmıştır. Faaliyet amacı, tahsis edilen kredilerden alınan faiz ve komisyon gelirleriyle kâr elde etmek olan bankaların da maliyetleri yükselmiş, kârlılığı olumsuz etkilenmiştir (Karamustafa, 2013, s. 13-19).

Tablo 25. Takibe Dönüşüm Oranı: 2010-2018 (%)

Takibe Dönüşüm Oranı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Kurumsal Krediler</i>	3.3	2.6	2.9	2.6	2.7	2.7	2.9	2.8	3.8
<i>KOBİ Kredileri</i>	4.7	3.2	3.6	3.2	3.3	4	5.2	4.9	7.2
<i>Bireysel Krediler</i>	4.1	3	3	2.9	3.5	4.3	4.3	3.5	4
<i>Kredi Kartları</i>	7.9	6	5.1	5	6.6	7.4	7.3	6	5.3
<i>Konut Kredileri</i>	1.4	0.9	0.8	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	0.5
<i>Taşıt Kredileri</i>	6	3.4	3.2	2.9	3.3	3.3	3.2	2.8	3.1
<i>Tüketici Kredileri</i>	3.7	2.7	3.3	3.1	4.2	5.7	6.4	8	4.9
Toplam	3.5	2.8	2.9	2.7	2.9	3.2	3.2	2.9	3.9

Kaynak:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14> (16.06.2019)

SONUÇ

Türk bankacılık sektörü, kamu borçlanmasında artış, düşük tasarruf düzeyi, yüksek cari açık, yüksek faiz ve enflasyon oranı ve kaynakların üretime yönelik yatırımlara yönlendirilememesi gibi sorunlarla baş etmek durumunda kalmış; 1980 sonrasında yaşanan kontrolsüz finansal serbestleşmenin de etkisiyle krizlere sürüklenmiştir. Yaşanan tüm krizler sonrasında bir istikrar programı açıklanarak krizden çıkış yolları aranmış; daha etkin ve istikrarlı nitelik taşıması nedeniyle GEGP, en olumlu sonuca ulaştıran program olmuştur.

GEGP kapsamında, sektörün uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi, TCMB'nin yeniden yapılandırılarak bağımsız nitelik kazanması, BDDK'nın etkinliğinin artırılması, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, TMSF'nin idari ve mali açıdan özerk bir kuruma dönüşmesi sağlanmıştır. Ayrıca Program çerçevesinde, özel bankaların sermaye yapılarının güçlendirilerek yabancı para açık pozisyonlarının daraltılmasına ve sektördeki sorunlu kredilerin çözümlenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Belirtilen hususlara ek olarak, mevduata verilen sınırsız garanti kaldırılmış; sektörde faaliyet gösteren tüm bankaların uluslararası denetim kapsamına alınması sağlanmıştır. GEGP'nin olumlu etkileri, kısa sürede bankacılık sektörüne ve ülke ekonomisine yansımış; program, ülkemizin diğer dünya ülkelerine göre 2008 küresel krizinden daha az hasarla çıkmasında ana etken olmuştur. Böylelikle program, hem sektörü geliştirmiş hem de olası risklere karşı güvende kalmasını sağlamıştır.

Öte yandan, tarihsel süreçte yaşanan kriz tecrübeleri, bankacılık sektörüne ait tüm istatistiki verilerin yakından takip edilmesinin önemini artırmıştır. Bu nedenle çalışmamızda, 2000-2018 dönemine ait seçilmiş veriler analiz edilmiştir. 2001 krizi sonrası gerçekleştirilen düzenlemelerin olumlu etkileri ile sektör verileri, genel olarak olumlu seyir göstermiş; herhangi bir banka iflası yaşanmamıştır. Sadece ekonomide görülen kısa süreli dalgalanma ve daralmalar neticesinde bazı yıllarda sektör verilerinde aşağı yönlü hareketlilik gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda Ağustos 2018 döneminde ekonomi genelinde yaşanan gelişmeler, son yıllarda yaşanan dalgalanmaların en güncel örneğini oluşturmuştur. İlgili dönemde, döviz kurunda meydana gelen ani ve hızlı yükselme, finansal piyasalarda tedirginlik yaratmış; borsa

düşüşe geçmiş; özellikle banka hisselerinde satış yönlü hamlelerin oluşmasıyla hisse fiyatlarında düşüş yaşanmış; piyasada faiz oranları hızla artış göstermiştir. Gerek kredi faiz oranlarındaki artış gerekse bankaların kredi değerlendirmelerinde daha temkinli olması reel sektörü de olumsuz etkilemiştir. Ancak yaşanan dalgalanma, doğru ve zamanında yapılan müdahalelerle kısa süre içerisinde sonlanarak döviz kurları da faiz oranları da tekrar düşüş eğilimine girmiş; yaşanan gelişmeler bir bankacılık krizine dönüşmemiştir.

Sonuç olarak, küreselleşmenin de etkisiyle piyasada dalgalanmaların yaşanması olasılığı, her zaman bulunmaktadır. Önemli olan, dalgalanma ve daralmaların bankacılık krizine dönüşmesini engelleyecek önlemlerin alınmış olmasıdır. Bankacılık sisteminin dayanıklılığını koruyarak sağlıklı ve etkin çalışmaya devam edebilmesi için öncelikli olarak, istikrarlı ekonomi politikaları aracılığı ile finansal piyasalarda güven ortamının sürdürülmesi sağlanmalıdır. Ayrıca sektörde kriz oluşma ihtimalinin zayıflatılması amacıyla piyasa yapısını bozabilecek ya da risk unsuru oluşturabilecek faktörler ortadan kaldırılmalıdır.

Bankacılık sisteminin uluslararası standartlara uyumu devam ettirilmeli; gerek kurumsal bazlı gerek bağımsız denetimler gerekse banka içi denetimler sürdürülmelidir. Öte yandan, bankacılık sektöründe istihdam edilen personelin kredilendirme ve risk yönetimi konusunda gerekli bilgi ve donanıma sahip olması konusu göz ardı edilmemelidir. Aktif kalitesine verilen önem aynı şekilde sürdürülmeli; sorunlu kredi artışının önüne geçilmeli; takipteki alacakların seyrine yönelik öngörüler doğru yapılmaya çalışılmalıdır. Kredilerin geri ödenmeme riskinin azaltılması için asimetrik bilgi sorununa ilişkin çözüm arayışları artırılmalıdır.

Sektör geneline ve sektörde faaliyet gösteren tüm bankalara ait temel göstergeler, sistematik bir şekilde yakından takip edilmeli ve erken uyarı sistemi kullanılmalıdır. Erken uyarı sinyali niteliği taşıyan tüm veriler tespit edilmeli; tespitler doğrultusunda da gerekli aksiyon ve tedbirler önceden alınmalıdır. Ayrıca sektörde yer alan tüm bankaların mali tablolarının şeffaflığı, güvenilirliği, kamuoyu tarafından kolayca erişilebilirliği sürdürülmelidir. Kamuoyu ile paylaşılan bilgilerin şeffaflığı ve güvenilirliği konusunda en ufak bir tereddüt oluşmasına meydan verilmemelidir. Diğer taraftan, bankalar, asli fonksiyonları olan aracılık işlevlerine devam etmeli; ana amaçlarından uzaklaşmamalıdır.

Bankacılık sektöründeki tüm personel atamalarında mesleki bilgi ve deneyim şartı aranmalıdır. Yönetim anlayışı; şeffaflık, eşitlik, sorumluluk ve hesap verebilirlik ilkelerine dayandırılmalıdır. Sektörde istihdam edilen çalışanların verimliliği artırılmalıdır. Bankalarca likidite yönetimi etkin bir şekilde yapılmalı; kârlılık seviyelerini korumaları çerçevesinde enflasyona yönelik beklentiler doğru analiz edilmelidir. Öte yandan banka bilançolarının kaynak tarafı çeşitlendirilerek kredi ve mevduat arasındaki vade uyumsuzluğu en aza indirilmeye çalışılmalıdır.

Bu çalışma, bankacılık sektörünün finans sistemindeki yeri ve önemine istinaden, sektörde yaşanan sorun ve krizleri ele almak, krizler sonrası oluşturulan düzenlemelere değinmek, bankacılık krizine ilişkin alınabilecek tedbirleri sunmak ve öneriler geliştirmek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, sektörün sağlamlık düzeyinin, krizleri önlemedeki rolü ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, çalışmamızda yer alan tespit ve önerilerimizin; politika yapıcıların, uygulamacıların ve araştırmacıların, Türk bankacılık sektörüne yönelik akademik araştırmalarında faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ö. (2000). Bankalarca Ayrılan Karşılıklar: Teorik Yaklaşım ve Uluslararası Uygulamalar. *Bankacılar Dergisi* (34), 32-33.
- Akbulut, H. (2017). *2008 Finansal Kriz Öncesi ve Sonrası Bankacılık ve Sigortacılık Sektörünün Finansal Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Akçağlayan, A. (2005). Para Krizleri. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi* (20), 110.
- Akgüç, Ö. (1989). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık* (2. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Ö. (1998). *1980 Sonrası Türk Bankacılığının Özellikleri, 75. Yılda Paranın Serüveni*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Akkemik, K. A. (2011). Japonya (1991) ve ABD (2007-2009) Finans Krizlerinin Politik İktisat Perspektifinden Bir Değerlendirmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 12 (2), 172-175.
- Aktan, C. ve Şen, Ş. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi* (42), 1225-1230.
- Alantar, D. (2008). Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Maliye Finans Yazıları* (81), 1.
- Algburi, S. (2018). *Basel Düzenlemeleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Aloğlu, Z. T. (2005). *Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Altay, B., Tuğcu, C. T. ve Topçu, M. (2011). İşsizlik ve Enflasyon Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: G8 Ülkeleri Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8(2), 1.
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (22), 41.
- Altunöz, U. (2013). Türk Bankacılık Sistemindeki Asimetrik Bilgi Probleminin Oyun Teorisi Çerçevesinde Analizi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2(5), 5-6.
- Altunöz, U. (2018). Sorunlu Krediler Bağlamında Türk Bankacılığında Kredi Kayıp Karşılığının Makroekonomik Değişkenlere Etkisi: Panel Data ve Zaman Serileri Analizi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (1), 65-68.

- Anbar, A. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa İle Finansal Entegrasyonu. *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi* (23-84), 27-29.
- Ankara Sanayi Odası. (2001). 6 8, 2019 tarihinde <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyamart2001-ft.html#dosya> adresinden alınmıştır.
- Angkinand A. P., Sawangngoenyuan W. ve Wihlberg C. (2010). Financial Liberalization and Banking Crises: A Cross-Country Analysis. *International Review Of Finance* (10)2, 263-292.
- Arıcan, E. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Arıcan, E. ve Yücememiş, B. (2016). Ekonomik Gelişmeler ve Seçilmiş Göstergelerle Türkiye'de Bankacılık Sektörü. *İktisadi Araştırmalar Vakfı*, 49.
- Aslan, E. (2017). Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Büyüklüğüne Göre İlk Yedi Bankanın Kârlılık ve Verimlilik Açısından Karşılaştırmalı Analizi: 2003-2015 Dönemi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* (17-34), 232-243.
- Aslanpençe, M. (2017). *Bankacılık Krizlerinin Tahmininde Erken Uyarı Sinyallerinin Başarısı Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ateş, G. (2002). *Borç Yönetim Ofisi ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Çalışma*. Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi.
- Aydemir, R., Övenç, G. ve Koyuncu, A. (2018). Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Mevduat Oranı, Çekirdek Dışı Yükümlülükler ve Kârlılık: Dinamik Panel Modelinden Bulgular. *Ege Akademik Bakış Dergisi* 18(3), 496.
- Aydın, D. ve Başkır, M. B. (2012). Bankaların 2012 Yılı Sermaye Yeterlilik Rasyolarına Göre Kümeleme Analizi Ve Çok Boyutlu Ölçekleme Sonucu Sınıflandırılma Yapıları. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi* 1(5-6), 31-33.
- Aydın, N. (2004). *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar* (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Ayrıçay, Y. ve Altıntaş, H. (2009). Türkiye'de Asimetrik Bilgi ve Kredi Tayınlamasının Ekonometrik Analizi: 1992-2009. *Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, 274.
- Bağcı, E. (2014). *Türk Bankacılığında Yabancı Sermaye Payları ve Yabancı Sermayeli Bankaların Performansının İNG Bank A.Ş. Örneği İle Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bahar, O. ve Erdoğan, E. (2011). 1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (27), 9-11.

- Balkan, B. (2014). *Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Yönetimin Krizlerin Çözümüne Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Balseven, H. ve Erdoğan, M. M. (2004). Mali Krizleri Önlemede Sermaye Kontrolleri: Malezya ve Şili Deneyimlerinden Türkiye İçin Dersler. *2004 Türkiye İktisat Kongresi Gelişme Stratejileri ve Makroekonomik Politikalar Tebliğ Metinleri 1*, 1-22.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2010a). 2 21, 2019 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/4152443-Bddk-10-kurulus-yil-donumu-konferansi.html> adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2001). 4 17, 2019 tarihinde <http://www.bddk.org.tr/Duyurular/Bankacilik-sektoru-yeniden-yapilandirma-programi/9> adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2010c). 4 17, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/hakkinda_0003_01.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2010b). 4 17, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0395_02.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2009). 4 18, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_03.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2011). 4 19, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_11.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2012). 4 19, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_15.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2018b). 4 20, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_39.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2010d). 4 20, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_07.pdf adresinden alınmıştır..
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2005). 6 2, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_basel_0001_38.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2010e). 6 2, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_basel_0001_53.pdf adresinden alınmıştır.

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2013a). 6 4, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/hakkinda_0003_04.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2014). 6 5, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/hakkinda_0003_05.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2015a). 6 5, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/hakkinda_0003_06.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2017a). 6 5, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/hakkinda_0003_08.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2018a). 6 5, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/hakkinda_0003_10.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2010f). 6 18, 2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0380_01.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2013b). 6 24, 2019 tarihinde http://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_19.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2015b). 6 24, 2019 tarihinde http://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_27.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2017b). 6 24, 2019 tarihinde http://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_35.pdf adresinden alınmıştır.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2019). 6 16, 2019 tarihinde <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14> adresinden alınmıştır.
- Bank For International Settlements. (2019). 6 2, 2019 tarihinde <https://www.bis.org/bcbs/history.htm?m=3%7C14%7C573%7C76> adresinden alınmıştır.
- Bayraktar, Y. (2010). Kasım 2000-Şubat 2001 Krizi Sonrasında Alınan Önlemlerin Borç Kompozisyonuna Yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (15-1)*, 465.
- Bektaş, E. H. (2010). *Bankacılık Krizleri ve Türk Bankacılığına Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Bilge, O. (2009). *Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bilgili, E. S. (2012). *2000 ve 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma Olayı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Boran, G. A. (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri ve Türkiye*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Boyacıoğlu, M. A. (2003). 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (9)*, 531-533.
- Bozdemir, T. (2007). *Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Reel Sektöre Katkısına İlişkin Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bölükbaş, M. ve Çondur, F. (2014). Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Amme İdaresi Dergisi 47(2)*, 77- 93.
- Brunkhorst, H. (2006). *The Legitimation Crisis of European Union*, Constellation.
- Bumin, M. (2016). Yeniden Yapılandırma Sonrası 2004-2014 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü. *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Maliye Finans Yazıları (105)*, 179-180.
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. (2019). 4 19, 2019 tarihinde <https://www.bumko.gov.tr/TR,7045/ekonomik-gostergeler-1950-2019.html> adresinden alınmıştır.
- Cengiz, E. (2013). *Basel I-II-III Sermaye Uzlaşısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cihangir, M. (2005). Finansal Krizlerin Banka Birleşmelerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Çerçevesinde Kronolojik Bir Yaklaşım. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 19(1)*, 103-104.
- Coşkun, M. N. (2001). Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (2)*, 42.
- Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, A. H., Eruygur, H. O., Öztürk, F., Tokathoğlu, İ., Aykaç, G. ve Dağlaroğlu, T. (2012). Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi. *Türkiye Bankalar Birliği (280)*, 6-8.
- Çağıl, G. (2011). 2008 Küresel Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performansının Electre Yöntemi İle Analizi. *Maliye Finans Yazıları (93)*, 62.
- Çakmak, U.(2007). Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansal Krizinin Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (9)1*, 96.

- Çelik, E. (2011). *Türkiye'de Bankacılık Krizleri ve Basel Kriterleri Çerçevesinde Risk Yönetimindeki Gelişmeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çinko, L. ve Ak, R. (2009). Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizlerinin Anatomisi. *Maliye Finans Yazıları* (83), 60-68.
- Danışoğlu, A. Ç. (2007). Para Krizleri: Türkiye'de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2), 1-11.
- Darıcan, M. F. (2013). Ekonomik Krizler ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* (5-17), 39-46.
- Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (20), 62-69.
- Dell'Aricecia G., Detragiache E. ve Rajan R. (2007). The Real Effect Of Banking Crises. *Journal Of Financial Intermediation* (17)1, 89-112.
- Demir, G. (1999). *Asya Krizi ve IMF*. İstanbul: Der Yayınları.
- Demiral, M. (2008). *Türkiye'de Sıcak Para Hareketleri ve Ekonomik Krizlere Etkisi (1990- 2006 Dönemi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Doğanlar, M. ve Bal, H. (2007). 2007 Döviz Krizi Modelleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(16), 267-268.
- Dokur, İ. (2005). *Bankacılık Krizleri ve Asimetrik Bilgi Sorunu: Teori ve Türkiye Üzerine Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Duman, K. (2002). Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (4), 139-140.
- Dumrul, C. (2003). *Para Krizleri ve Bu Krizlerin Tahmin Edilebilirliği: Teori ve Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Duranlar, S. (2007). *Banka Krizleri ve Özel Sermayeli Ticaret Bankaları: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilim Enstitüsü, Edirne.
- Durmuş, S. (2010). Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (5), 31-46.
- Ege Bölgesi Sanayi Odası. (2010). 6 9, 2019 tarihinde http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/2010-yilinda-turkiye-dunya-ekonomisi-ve-2011-yilindan-beklentiler_28990227.pdf adresinden alınmıştır.
- Eldem, E. (1997). *135 Yıllık Hazine: Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler*. İstanbul: Osmanlı Bankası A.Ş. Yayınları.

- Erarslan, C. ve Timurtaş, M. E. (2015). Avrupa Borç Krizinin Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerindeki Etkisi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 20-54.
- Erdem, E. (2008). *Para Banka ve Finansal Sistem* (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erdönmez, P. A. (2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi* (68), 85-88.
- Eren, A. (2006). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Eren, A. ve Süslü, B. (2001). Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi. *Yeni Türkiye Dergisi* (41), 662-674.
- Erkekoğlu, H. ve Bilgili, E. (2005). Parasal Krizlerin Önceden Tahmin Edilmesi: Teori ve Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (24), 18.
- Eroğlu, N. (2008). *Türkiye'de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi* (2.Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Erol, M. (2010). Ekonomik Kriz ve Kobiler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (5-1), 166-180.
- Erol, M. (2007). Basel I ve Basel II Uzlaşısı'nın Bankalar Tarafından İşletmelere Verilen Kredilerde Risk Yönetimi Aracı Olarak Kullanılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (36), 157.
- Ertuğrul, C., İpek, E. ve Çolak, O. (2010). Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8(13), 61-63.
- Esen, O. (2005). Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü. *Esiad Siyasa* 1(1), 4-5.
- Esen, O. (2010). Financial Openness In Turkey. *Internaitonal Review of Applied Economics* 1(14), 21.
- Fidan, M. M. (2011). Kobi Kredi Piyasasında Asimetrik Bilgi ve Ahlaki Tehlike: Laleli Örneği. *Maliye Finans Yazıları* (90), 44-45.
- Fielding D. ve Rewilak J. (2015). Credit Booms, Financial Fragility and Banking Crises. *Economisc Letters* (136), 233-236.
- Gaytancıoğlu, S. (2010). Rasyonel Beklentiler Teorisi Çerçevesinde Türkiye'de 1994 Krizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi* (2-1), 142.
- Geçer, T. (2015). Yeterliliği Standart Oranına Yeniden Bir Bakış. *Adam Akademi Dergisi* 1(5). 90-91.
- Gemici, A. (2006). *Bankalarda Döviz Riskinden Korunma ve Türkiye'deki Kasım 2000 ve Şubat 2001 Banka Krizlerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Genç, T. (2015). *2001 Sonrası Türkiye'de Bankacılık Sektörü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülbahar, S. (2017). *Finansal Kriz-Bankacılık Krizleri Bağlamında Krizden Etkilenen Bankaların Yeniden Yapılandırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Günel, M. (2001). *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği* (1.Baskı). Ankara: Ankara Ticaret Odası.
- Gündüz, A. Y. (2003). Türkiye'de Bankacılık Sektörü, Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1(3-4), 138-140.
- Güneş, N. (2014). *Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri Üzerine Bir İnceleme (1990-2012)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Gür, T. H. ve Tosuner, A. (2002). Para ve Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (20-1), 9-36.
- Hanks, P., Mcleod, W. ve Urdrang, L. (1986). *Collins Dictionary of English Language*, Collins.
- Hatipoğlu, O. G. (2011). *Türkiye'de Kapanmış Bankalar ve Kapanma Nedenleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaminsky, G. & Reinhart, C. (1998). Financial Crisis İn Asia and Latin Amerika: Then and Now. *The American Economic Review* (88), 2.
- Kansu, A. (2004). *Döviz Kuru Sistemleri, Döviz Krizleri, Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Karabıyık, L. (2001). *Türkiye'de Finans Tarihi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları.
- Karabulut, G. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Karacan, A. İ. (1996). *Bankacılık ve Kriz*. İstanbul: Tütünbank Finans Dünyası Yayınları.
- Karaçor, Z. (2006). Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (16), 386-390.
- Karahanogulları, Y. (2013). Norveç Ekonomisine ve Kamu Maliyesine Genel Bir Bakış. *Maliye Dergisi* (164), 240-242.
- Karamustafa, C. (2013). *Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Analizi ve Uygulamaya Yönelik Politika Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Karas A., Pyle W. ve Schoors K. (2013). Deposit Insurance, Banking Crises, and Market Discipline: Evidence from a Natural Experiment on Deposit Flows and Rates. *Journal Of Money, Credit and Banking* (45)1, 179-200.
- Kaya, M. G. (2012). *Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Programı Sonrası Etkinlik Analizi: Ampirik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kaya, M. ve Torun, R. (2018). Basel III Uzlaşısının Getirdikleri ve Sürecin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(13), 13-25.
- Kaya, R. (2018). *Finansal Krizler Sonrası Uygulanan Ekonomi Politikalarının Makro Ekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi: 2008 Küresel Finansal Krizi ve Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kazgan, G. (1988). *Ekonomide Dışa Açık Büyüme* (2. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler: 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi* 41(1), 175-176.
- Kodaz, S. (2014). *2008 Küresel Krizinin Türkiye'deki Bankacılık Sisteminin Etkinliği Üzerine Etkisi*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Korkut, H. (2008). *Türkiye'de Bankacılık Krizleri ve Gözetim Otoritelerinin Etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Krugman, P. (2001). *Crises: The Next Generation?*. Tel Aviv: Paper Presented at Conference Honoring Assaf Razin.
- Küçükbaşakçı, R. (2004). *Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Külahi, E. A., Tiryaki, G. ve Yılmaz, A. (2013). Türkiye'de Basel I, II ve III Kurallarına Uyum Süreci. *Öneri Dergisi* 10(40), 191-193.
- Mangır, S. (2006). Finansal Deregülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (16), 469-470.
- Laeven L. ve Valencia F. (2012). Systemic Banking Crises Database: An Update. *IMF Working Paper* (12)16, 1-33.
- Mevzuat. (2019). 6 4, 2019 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5464.pdf> adresinden alınmıştır.
- Mishkin, F. S. (1996). *Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective*. NBER Working Paper.

- Oktar, S. ve Dalyancı, L. (2010). Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler. *Marmara Üniversitesi Dergisi* 14(2), 1- 22.
- Oktar, S. ve Yüksel, S. (2015). Bankacılık Krizlerinin Erken Uyarı Sinyalleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi* 28(14), 40-41.
- Özatat, F. (1996). The Lessons From The 1994 Currency Crisis in Turkey: Public Debt Management and Confidence Crisis. *Yapı Kredi Bank Economic Review* 7(1), 21-37.
- Özatat, F. (2009). *Finansal Krizler ve Türkiye* (1. Baskı). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Özçuban, A. (2011). *Türkiye'de Finansal Krizler ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması: 1994 ve 2001 Krizlerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özkan, T. (1999). Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet. *İktisat Dergisi* (387), 43.
- Parasız, İ. (1999). *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2000a). *Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2000b). *Para Banka ve Finansal Piyasalar* (7.Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Resmi Gazete. (1995). 6 2, 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22279.pdf> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (2012). 6 4, 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121213-1.htm> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (1936). 6 5, 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3325.pdf> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (1960). 6 5, 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10679.pdf> adresinden alınmıştır.
- Sakarya, B. (2006). *Türkiye'de Bankacılık Krizleri Nedenleri ve Regülasyon Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Samur, C. (2008). *Finansal Krizler ve Kriz Yönetme Politikaları: 1980 Sonrası Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Schwarz, A. (1998). *Systemic Risk and the Macroeconomy*. Greenwich, England: Greenwood Publishing Group.

- Selvigül, A. A. (2012). *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Bankacılık Sektörüne Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sertkaya, B. (2012). *Bankacılık Krizleri ve Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sevinç, V. (2014). *Türk Bankacılık Sistemi'nin Avrupa Birliği Bankacılık Sistemi'ne Entegrasyon Süreci ve Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (14. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri*. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* (4), 141-156.
- Solak, S. (2010). *Türk Ticari Bankacılık Sektörünün 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Camels Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Soledad M., Peria M. ve Schmukler S. L. (2002). *Do Depositors Punish Banks for Bad Behavior? Market Discipline, Deposit Insurance and Banking Crises*. *The Journal Of Finance* (56)3, 1029-1051.
- Sözer, Ç. (2013). *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para Politikalarının Banka Bilançolarına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sungur, O. (2015). *2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler*. *Tematik Yazılar, Toplum ve Demokrasi Dergisi* 9(19-20), 243-269.
- Şahin, H. (2016). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu* (16. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şahin, İ. (2012). *Türk Bankacılık Sisteminde Asimetrik Bilgi Sorununun Giderilmesine Yönelik Müşterinin Tanınmasını Sağlayıcı Ortak Veri Tabanı Uygulamaları*. *Akademik Bakış Dergisi* (33), 2-3.
- Şenfert, Ö. (2006). *Ticari Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi Açısından Mali Tablo Analiz Teknikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şeyhoğlu, T. (2009). *Türkiye'de 1944-1960 Dönemi Özel Sektör Bankacılığı: Akbank Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şutman, C. (2016). *Türk Bankacılık Sisteminde Basel III Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Tabar, Ç. (2015). *Küresel Ekonomik Krizde Vergi Politikası Önlemleri: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu. (2004). 1 15, 2019 tarihinde, <https://www.tmsf.org.tr/tr/Rapor/YillikRapor> adresinden alınmıştır.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu. (2019). 6 5, 2019 tarihinde <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Info/tarihce.tr> adresinden alınmıştır.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu. (2018). 6 5, 2019 tarihinde <https://www.tmsf.org.tr/tr/Rapor/YillikRapor> adresinden alınmıştır.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu. (2003). 6 14, 2019 tarihinde <https://www.tmsf.org.tr/tr/Rapor/YillikRapor?Year=2003> adresinden alınmıştır.
- Teyyare, E. (2013). *Kriz, Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Tokgöz, E. (2009). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2009)* (9.Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Toprak, M. (2001). Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz. *Yeni Türkiye Dergisi* 1(41), 856-857.
- Tularam, G. A. ve Subramanian, B. (2013). Modeling Of Financial Crises: A Critical Analysis Of Models Leading To The Global Financial Crises. *Global Journal Of Business Research* 7(3), 112.
- Tunalı, H. (2007). *Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tunay, K. B. (2010). Bankacılık Krizleri ve Erken Uyarı Sistemleri: Türk Bankacılık Sektörü İçin Bir Model Önerisi. *Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* (4-1), 9.
- Turgut, A. (2007). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler. *İş Hukuku ve İktisat Dergisi* (20), 36-38.
- Tutar, H. (2004). *Kriz ve Stres Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2005). 1 15, 2019 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/52.pdf> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2010a). 2 11, 2019 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/sayi73web.pdf> adresinden alınmıştır.

- Türkiye Bankalar Birliği. (2010b). 4 19, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/6/faaliyet_raporu2011.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2011). 4 19, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2052/Faaliyet_Raporu_2011_-_2012.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2014). 4 19, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/6258/Faaliyet_Raporu_2014_-_2015.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2015). 4 19, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7378/Faaliyet_Raporu_2015.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2016b). 4 19, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7448/Faaliyet_Raporu_2016.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2017). 4 19, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7516/Faaliyet_Raporu_2017-2018.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2016a). 4 20, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7342/TBB_SY_Bilgi_Notu_010316.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2008a). 4 20, 2019 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/808/2tbb50yil.pdf> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2019). 4 21, 2019 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-vesektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2013). 6 2, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/content/upload/konferanssunumlari/127/tbb-tim_basel.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2007). 6 14, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/456/faaliyet_raporu2008.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2008b). 6 14, 2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/455/faaliyet_raporu2009.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2009). 6 14, 2019 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/454/TBBfaaliyet2009-2010.pdf> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2001). 6 5, 2019 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4651.html> adresinden alınmıştır.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1999). 6 5, 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc083/kanuntbmmc083/kanuntbmmc08304389.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1958). 6 5, 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc040/kanuntbmmc040/kanuntbmmc04007129.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). 6 14, 2019 tarihinde <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540022217017-46a9b2d0-b50a> adresinden alınmıştır
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2001). 6 1, 2019 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2019a). 6 2, 2019 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2019b). 6 2, 2019 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/1+Hafta+Rapor> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2015). 6 9, 2019 tarihinde <http://www3.tcmb.gov.tr/yillikrapor/2015/tr/m-2-1-1.php> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2016). 6 9, 2019 tarihinde <http://www3.tcmb.gov.tr/yillikrapor/2016/files/tr-tcmb2016.pdf> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2017). 6 9, 2019 tarihinde <http://www3.tcmb.gov.tr/yillikrapor/2017/tr/m-2-1-1.php> adresinden alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). 4 18, 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2019). 2 21, 2019 tarihinde <http://www.tkbb.org.tr/tarihce> adresinden alınmıştır.
- Ural, M. (2003). Finansal Krizler ve Türkiye. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1(18), 15.
- Uygur, E. (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 8-17.
- Uzay, N. (2012). Finansal Krizin Reel Sektör Üzerindeki Etkileri ve Kriz Sonrası Göstergelerdeki Değişim: Kayseri Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 17(2), 123-124.

- Ünalın, B. (2014). *Türk Bankacılık Sisteminde Yabancı Sermayeli Bankaların 2003-2013 Yılları Arasındaki Etkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Williamson, J. & Mahar, M. (1998). A Survey of Financial Liberalization. *Princeton University, Department Economics, Essays in International Finance (211)*, 1-84.
- Yahşi, F. (2006). *Uygulanmakta Olan Makro Ekonomik Politikaların Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçınkaya, M. F. (2006). *Erken Uyarı Sistemlerine Göre Bankacılık Krizlerinin İncelenmesi ve Kriz Dönemlerinde Banka Personelinin Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yavuz, A., Şataf, C. ve Kır, S. G. (2013). Avrupa'da Borç Krizi ve Çözüm Arayışları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 15(2)*, 138.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9(2)*, 110-111.
- Yıldırım, O. (2008). *Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırtan, D. Ç. Z. (2006). *Finansal krizler: Erken Uyarı Sistemleri*. Nobel Kitap.
- Yılmaz, O. (2012). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Bankacılık Krizleri ve Türkiye Modeli*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yiğitoğlu, A. İ. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi (1)*, 117-120.
- Yurtçu, G. (2012). *Bankacılık Krizlerine Karşı Beşli Savunma Hattı Modeli Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yücel, L. İ. (2009). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Kamu Bankaları, Özel Sermayeli Bankalar ve Yabancı Bankaların Performanslarının 2002-2007 Döneminde Temel Bileşenler ve Faktör Analizi İle Değerlendirilmesine İlişkin Bir Uygulama. *Akademik Fener Dergisi*, 118-121.
- Yücememiş, B. T. ve Sözer, İ. A. (2011). Bankalarda Takipteki Krediler: Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Kredilerin Tahminine Yönelik Bir Model Uygulaması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (3-5)*, 44-46.
- Yüksel, S. (2015). *Bankacılık Krizlerinin Erken Uyarı Sinyalleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.